T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜLTÜREL DEĞERLERİ AÇISINDAN EDİRNE EL SANATLARI VE FOLKLORİK GİYİM TARZLARINDAKİ ÇEŞİTLİLİĞE BAKIŞ

FATMA ÇOBAN
1168247154

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM DİNÇELİ

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....GÖRSEL KÜLTÜR.. ANABİLİM DALI

...Görsel Kültür.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.Fatma....GOBAN..... tarafından hazırlanan

Kültürel Değerleri Açısından Edirne El Sanatları ve Folklorik Giyim Tarzlarındaki Çeşitliliğe Bakış

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca ...25.02.2019..... günü saat .13.30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ergin BEKSAÇ	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DİNÇER	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Simge ÖZER PINARBAŞI	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10238365
Yazar Adı / Soyadı	FATMA ÇOBAN
T.C.Kimlik No	30187493814
Telefon	5414410194
E-Posta	fatma.cobann89@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Kültürel Değerleri Açısından Edirne El Sanatları ve Folklorik Giyim Tarzlarındaki Çeşitliliğe Bakış
Tezin Tercümesi	A view at the diversity of Edirne handcrafts and folkloric clothing in terms of culturel values
Konu	El Sanatları = Crafts
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Görsel Sanatlar Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	210
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM DİNÇELİ
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

28.02.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Kültürel Değerleri Açısından Edirne El Sanatları ve Folklorik Giyim Tarzlarındaki Çeşitliliğe Bakış

Hazırlayan: Fatma ÇOBAN

ÖZET

Edirne ili, Marmara Bölgesi'nin Trakya Bölümünde yer alan, 40-42 derece kuzey enlemleri ile 26-27 derece doğu meridyenleri arasında kalan, yaklaşık 6.300 km^2'ye yakın bir alanı kaplamaktadır. Şehrin topraklarını kuzeyde Bulgaristan sınırı, doğuda Kırklareli ve Tekirdağ illeri, güneyde Ege Denizi, batıda Yunanistan sınırları çevrelemektedirler. Kuzey kısımları, Istranca Dağlarının batı kısımlarını da içine alır. Edirne şehri oldukça eski bir yapıya sahip olmasına rağmen, şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Birçok kaynak Edirne'nin, Trakların en büyük boyu olan Odrisler tarafından kurulmuş olabileceğini ortaya koymaktadır. Edirne, tarihsel süreç içinde coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle birçok kültür ve medeniyetin kaynaşma noktası olmuştur. Osmanlı Devleti'ne 92 yıl boyunca başkentlik yapmış şehirde, birçok kültürün izleri görülmektedir.

Bu araştırma ile Edirne'nin sahip olduğu kültürel değerlerin ortaya konulması adına bu değerleri tarihsel süreç içerisinde incelemeye çalıştım. Edirne'de görülen el sanatları zenginliğini örnekler göstererek sunmak istedim. Çeşitli illerle karşılaştırmalar yaparak, farklılıkların ortaya çıkmasını hedefledim. Geçmişten günümüze yansıyan bu sanatların tarihsel süreç içinde yaşadığı sorunları ele alarak, çözüm önerileri getirmek istedim. Edirne'ye özgü folklorik giyim ve kuşam çeşitliliğini analiz ederken, şehrin kendi potansiyeli içinde gelişen farklı giyim-kuşam şekillerinin olduğunu gördüm. Bu farklılıklar ışığında Edirne'deki giyim kültürünün beşeri ve ticari yönünü araştırmaya çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Kültür, Turizm, El Sanatları, Moda, Folklorik

The name of the thesis: A view at the diversity of Edirne handcrafts and folkloric clothing in terms of cultural values

Prepared by: Fatma ÇOBAN

ABSTRACT

The province of Edirne covers an area of approximately 6,300 km^2, which is located in the Thrace section of the Marmara Region, between the north latitudes of 40-42 degrees and the east meridians of 26-27 degrees. The territory of the city is surrounded by the Bulgarian border in the north, Kırklareli and Tekirdağ in the East, the Aegean Sea in the South, and the Greek borders in the west. Its northern parts include the western parts of the Istranca Mountains. Although the city of Edirne has a very old structure, there is no definitive information about when and by whom the city was founded. Many sources suggest that Edirne may have been founded by Odris, the largest in the Thracians. Edirne has been the fusion point of many cultures and civilizations due to its geographical and strategic location in the historical process. The traces of many cultures are seen in the city that was the capital of the Ottoman Empire for 92 years.

With this research, I tried to examine these values in the historical process in order to reveal the cultural values of Edirne. I wanted to tell the richness of the handicrafts seen in Edirne with examples. I aimed to illustrate the differences by making comparisons with various provinces. I wanted to bring solutions to the problems of these arts which have been reflected in the historical process from the past to the present. While analyzing Edirne's folkloric clothing and variety of clothes, I found that the city had different patterns of clothing developing in its own potential. In the light of these differences, I tried to investigate the human and commercial aspects of the clothing culture in Edirne.

Keywords: Edirne, Culture, Tourism, Handicrafts, Fashion, Folkloric.

ÖNSÖZ

"Kültürel Değerleri Açısından Edirne El Sanatları ve Folklorik Giyim Tarzlarındaki Çeşitliliğe Bakış" adlı çalışma bir Yüksek Lisans Tezidir. Edirne ili tarihi ve kültürel dokularını, geçmişten günümüze kadar yansıtan zengin el sanatları ve folklorik giyim-kuşam çeşitliliğine sahiptir. Bu çalışma ile şehrin kültürel değerleri birçok olgu ile beraber ele alınmış, ortaya konulan olguların tarihsel süreç içindeki değişimleri araştırma metinleri ve görsel öğelerle desteklenmiştir. Çalışmada amaç, şehre ait el sanatları çeşitliliğini ortaya koymak, farklı yöresel anlayışların görüldüğü giyim-kuşam çeşitliliğini analiz ederek, tez konusunun içeriğini oluşturmaktır. Ayrıca çalışmada, ilde yer alan kültürel etkinliklerin sürdürülebilir yerel kalkınma açısından değerlendirilmesi ve şehre özgü değerlerin korunmasına yönelik somut önerilerin ortaya konulması amaçlanmış, Edirne ili kapsamında merkez ve çevre ilçelerde çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Araştırmada öncelikle konu seçiminden, çalışmanın bitimine kadar her aşamada yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Dinçeli'ye, saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca Edrinus adlı çalışma atölyesinin kapılarını bize açan Sayın Halil Teksöz'e, Edmis adlı Meyve sabunu atölyesinde bizi ağırlayan Sayın Can Ürenli'e, Edirne'ye özgü yöresel kıyafetlerin farklılıklarını ortaya koymamda bilgi birikimi ile tezime destek olan değerli annem Reyhan Çoban'a, tez konum ile ilgili araştırmalarımda yardım ve desteğini esirgemeyen Makine Mühendisi Sayın Özcan Avağ'a, tezin başlangıcından bitimine kadar desteklerini esirgemeyen değerli aileme şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Fatma Çoban

25/02/2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**
ABSTRACT ..... **İİ**
ÖNSÖZ ..... **İİİ**
İÇİNDEKİLER ..... **İV**
HARİTALAR DİZİNİ ..... **İX**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **X**
RESİMLER DİZİNİ ..... **Xİ**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **Xİİ**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **Xİİİ**
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ ..... **XVİİ**

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA SAHASININ KONUMU VE SINIRLARI **1**
2. ARAŞTIRMANIN AMACI **2**
3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI **3**
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ **3**
5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI **3**

BİRİNCİ BÖLÜM

EDİRNE TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. EDİRNE İL TARİHİ **5**
1.1.1. İlk Çağ 5
1.1.2. Osmanlı Öncesi Dönem 6
1.1.3. Osmanlı Dönemi 8
1.1.4. Milli Mücadele Dönemi 12
1.2. EDİRNE'NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ **15**

İKİNCİ BÖLÜM

EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNE BAKIŞ

2.1. KENT VE KENT KÜLTÜRÜ KAVRAMLARI 17
2.2. BEŞERİ AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ 19
2.2.1. Edirne İl Nüfusu 19
2.2.1.1. Osmanlı Dönemi Nüfus Gelişimi 19
2.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus Gelişimi 21
2.2.2 Nüfusun Etnik Yapısı 21
2.2.2.1. Romanlar 24
2.2.2.1.1. Roman Kavramı 25
2.2.1.1.2. Romanlar'ın Kökeni ve Göçleri 26
2.2.1.1.3. Romanlar'ın Türk Tarihindeki Yeri ve Edirne'ye Gelişi 28
2.2.1.1.4. Edirne'de Romanlar'ın Sosyal ve Kültürel Özellikleri 31
2.2.1.1.5. Romanlar'da Din ve İnanış 36
2.2.3. Nüfusun Eğitim Durumu 37
2.3. EKONOMİK AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ 39
2.3.1. Edirne İlinde Ticaret 39
2.3.1.1. Osmanlı Dönemi Edirne Ticari Yapısı 39
2.3.1.1.1. Tarihi Edirne Çarşıları 41
2.3.1.1.2. Tarihi Edirne Hanları 43
2.3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Edirne Ticari Yapısı 45
2.3.2. Edirne İlinde Sanayi 45
2.4. TURİSTİK AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ 46
2.4.1. Turizm ve Kültürel Öğeler içeren Turistik Kaynaklar 46
2.4.1.1. Müzeler 46
2.4.1.2. Tarihi Köprüler 51
2.4.1.3. İmarethaneler 52
2.4.1.4. Edirne Evleri 53
2.4.1.4. 1. Edirne'de Gayrimüslim Evleri 56

2.4.1.5. İnanç Turizmi 61
2.4.1.5.1. İslam Dini Mekanları 62
2.4.1.5.2. Hristiyan Dini Mekanları 64
2.4.1.5.3. Yahudi Dini Mekanları 65
2.4.1.5.4. Bahai Dini Mekanları 66
2.5. SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ 67
2.5.1. Şehir Gelenekleri 69
2.5.2. Şenlik ve Festivaller 70
2.5.2.1. Kırkpınar 71
2.5.2.1.1. Kırk ve Pınar (Su) Kültü 71
2.5.2.1.2. Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin Kültürel ve Ekonomik Yansımaları 72
2.5.2.1.3. Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin Demografik Yapıya Yansımaları 75
2.5.2.2. Hıdrellez 78
2.5.2.2.1. Hıdrellez Kültleri 78
2.5.2.2.2. Hıdrellez Kültürünün Geçmişten Günümüze Uygulamadaki Yansımaları 79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE'DE GELENEKSEL EL SANATLARI ÇEŞİTLİLİĞİ

3.1.EDİRNE'DE GELENEKSEL EL SANATLARI ÇEŞİTLİLİĞİ 81
3.1.1. Hüsn-ü Hat 81
3.1.2. Çini 84
3.1.2.1. Edirne'de Çini Sanatının Gelişimi 87
3.1.2.2. Edirne'de Çini Sanatı Örnekleri 89
3.1.2.2.1. Edirne Muradiye Cami 89
3.1.2.2.2. Selimiye Cami 91
3.1.2.2.3. Üç Şerefeli Camii 93
3.1.2.3. Çini Sanatının İznik, Kütahya, Bursa ve Edirne İllerindeki İzleri 94
3.1.3. Edirnekâri 100
3.1.3.1. Edirnekâri'nin Kullanım Alanları 101

3.1.3.2. Edirnekâri'de Kullanılan Motifler..... 105
3.1.3.3. Edirnekâri'de Kullanılan Renkler 106
3.1.3.4. Edirnekâri'nin Yapılış Teknikleri 107
3.1.3.5. Ahşap Yüzeye Uygulanan El Sanatlarının Edirnekâri ile Karşılaştırılması 108
3.1.4. Kalem İşi 109
3.1.4.1. Kalem İşi Sanatında Kavramsal Problemler 110
3.1.4.2. Edirne'de Kalem İşi Sanatı Örnekleri 112
3.1.4.2.1. Muradiye Cami 113
3.1.4.2.2. II. Beyazıd Cami 114
3.1.4.2.3. Selimiye Cami..... 116
3.1.5. Cilt Sanatı..... 118
3.1.5.1. Edirne'de Cilt Sanatı Örnekleri..... 120
3.1.5.1.1. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi..... 120
3.1.6. Mezar Taşçılığı..... 123
3.1.7. Meyve Sabunculuğu..... 128
3.1.8. Aynalı Süpürge 131
3.2. EDİRNE EL SANATLARINA GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BAKIŞ..... 135
3.2.1. Edirne'de El Sanatlarının Geçmişten Günümüze Ticari Yönü..... 135
3.2.2. Edirne'de El Sanatlarının Günümüzde Yaşadığı Sorunlar..... 136
3.2.3. Geleneksel El Sanatlarının Gelişen Dünya'da Farklılaşması..... 138

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE'DE FOLKLORİK GİYİM VE KUŞAM

4.1. TEKSTİL VE MODA KAVRAMLARI 140
4.1.1. Giyim ve Moda İlişkisi..... 141
4.1.2. Toplumsal Kimlik ve Moda 141
4.2. EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNDE KADIN GİYİM VE KUŞAMI 143
4.2.1. Müslüman Kadın Giyim ve Kuşamı 144
4.2.1.1. Sokak Kıyafeti..... 144

4.2.1.2. Ev İçi Kıyafeti 146
4.2.1.3. Gelin Kıyafeti 147
4.2.2. Müslüman Kadın Giyiminde Kentsel ve Kırsal Farklılıklar 150
4.2.3. Müslüman ve Gayrimüslim Kadın Giyim Farklılıkları 152
4.3. EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNDE ERKEK GİYİM VE KUŞAMI 155
4.3.1. Müslüman Erkek Giyim ve Kuşamı 155
4.3.2. Müslüman ve Gayrimüslim Erkek Giyim Farklılıkları 156
4.4. EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNDE FOLKLORİK GİYİM VE KUŞAM ... 159
4.4.1. Folklorik Kadın Giyim ve Kuşamı 160
4.4.2. Folklorik Erkek Giyim ve Kuşamı 163
4.4.3. Edirne Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde Folklorik Erkek Giyimi 167
4.4.3. Edirne Kadın ve Erkek Giyiminde Yöresel Farklılıklar 168
4.5. EDİRNE GİYİM KÜLTÜRÜNDE BALKAN ETKİLERİ 172
4.6. EDİRNE GİYİM KÜLTÜRÜNE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BAKIŞ ... 176
4.6.1. Edirne Giyim Kültürünün Geçmişten Günümüze Beşeri Yönü 176
4.6.2. Edirne Giyim Kültürünün Geçmişten Günümüze Ticari Yönü 177

SONUÇ VE ÖNERİLER 179
KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA 183

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Edirne İl Konumu ve Sınırları 1

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Edirne İl Genelindeki Sanayi Tesislerinin Sektörel Dağılımı 46
Şekil 2: Klasik Cildin Bölümleri 118

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1: Osmanlı Mezar Taşlarına Çağdaş Bir Bakış (I) 127
Resim 2: Osmanlı Mezar Taşlarına Çağdaş Bir Bakış (II)..... 127

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Edirne Salnâmesine Göre Edirne Nüfusu (1831) 20
Tablo 2: Edirne Kent Nüfusunun 2012-2017 Yılları Arasındaki Değişimi 21
Tablo 3: Balkan Harbi'nden Önce Edirne'de Yaşayan Farklı Etnik Kökenli Grupların Yaşadığı Mahalleler..... 22
Tablo 4: Edirne'de Yaşayan Kıptîlerin Mahalle ve Hane Sayıları 30
Tablo 5: Edirne'de Yer Almış Medreseler 38
Tablo 6: Edirne'de Yer Alan Bazı Tarihi köprüler..... 51
Tablo 7: Edirne'de Yer Alan İmaretler..... 53
Tablo 8: Edirne'de Yer Alan Bazı Camiler 62
Tablo 9: Edirne İli'nde Düzenlenen Bazı Şenlik ve Festivaller 71
Tablo 10: Edirne İli Sınır Kapılarına Giriş yapan Ziyaretçilerin Aylara Göre Dağılımı (2017)..... 77
Tablo 11: Edirne İli Sınır Kapılarına Giriş ve Çıkış yapan Ziyaretçilerin (Yurtiçi ve Yurtdışı İkametli) Aylara Göre Sayısı (2018)..... 77
Tablo 12: Edirne İli Sınır Kapılarına Giriş ve Çıkış yapan Vatandaş Ziyaretçilerin (Yurtiçi ve Yurtdışı) Aylara Göre Sayısı (2018)..... 78

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: Roman Kültüründe "Çocuk" 32
Fotoğraf 2: Roman Kültüründe "Müzik" 34
Fotoğraf 3: Roman Kültüründe "Kakava Şenlikleri" 36
Fotoğraf 4: 1970'ler ve Günümüz (2018) Bedesten Çarşısı 42
Fotoğraf 5: Selimiye Arastası, Doğu Giriş Kapısı 42
Fotoğraf 6: Geçmişten Günümüze Taş Han 43
Fotoğraf 7: 1950-60'lı Yıllar ve Günümüz (2018) Rüstem Paşa Kervansarayı 44
Fotoğraf 8: Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi 47
Fotoğraf 9: Beyazıd Külliyesi, Edirne 49
Fotoğraf 10: Meriç Köprüsü, Edirne 52
Fotoğraf 11: Edirne Evleri, Karaağaç 54
Fotoğraf 12: Renkli Edirne Evleri 55
Fotoğraf 13: Edirne Evleri, Kaleiçi 56
Fotoğraf 14: Bir Yahudi Evi Örneği, Cumhuriyet Caddesi, Kaleiçi 57
Fotoğraf 15: Yahudi Evi Örnekleri, Cumhuriyet Caddesi, Kaleiçi 58
Fotoğraf 16: Mihran Hanım Konağı, Gazi Paşa Caddesi, Kaleiçi 59
Fotoğraf 17: Haçkarlar ile Süslü Bir Ermeni Evi Kapısı, Karaağaç 60
Fotoğraf 18: Hoşgörü Toprakları 61
Fotoğraf 19: Selimiye Cami, Edirne 63
Fotoğraf 20: Selimiye Cami İç Detayı 63
Fotoğraf 21: St. St. Konstantin ve Elena Bulgar Ortodoks Kilisesi 64
Fotoğraf 22: Edirne Büyük Sinagogu 65
Fotoğraf 23: Edirne Büyük Sinagogu İç Kısım Detayları 66
Fotoğraf 24: Bahai Evi-Beyaz Ev (Rıza Bey Konağı) 67
Fotoğraf 25: Kırkpınar Yağlı Güreşleri (1961), Sarayiçi 73
Fotoğraf 26: Kırkpınar Yağlı Güreş Etkinlikleri 73
Fotoğraf 27: Kırkpınar Yağlı Güreşleri 75
Fotoğraf 28: Hıdrellez Ateşi 80
Fotoğraf 29: Yazı Takımı (19.yüzyıl), Mevlânâ Müzesi, Konya 82

Fotoğraf 30: Dış Süsleme Yazı Örneği (I), Eski Cami 83
Fotoğraf 31: Dış Süsleme Yazı Örneği(II), Eski Cami 84
Fotoğraf 32: Çini Örnekleri (I), Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi 85
Fotoğraf 33: Çini Örnekleri (II), Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi .. 85
Fotoğraf 34: Sır Altı Tekniği, Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi 86
Fotoğraf 35: Lüster Tekniği, Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi 86
Fotoğraf 36: Çini Örnekleri, Has Oda, Topkapı Sarayı 87
Fotoğraf 37: Altı Köşeli Mavi Renkle Süslü Çini Detayları, Muradiye Cami 89
Fotoğraf 38: Motiflerle Bezeli Çini Mihrap, Muradiye Cami 90
Fotoğraf 39: Rüstem Paşa Devri Çinileri, Selimiye Cami 92
Fotoğraf 40: "Sultan Murad" Yazılı Haliç İşi Seramikler, Üç Şerefeli Cami 93
Fotoğraf 41: Yeşil Cami Minaresi, İznik 95
Fotoğraf 42: Çini Örnekleri, Arz Odası, Topkapı Sarayı 96
Fotoğraf 43: Çini Örnekleri, III. Ahmet Enderun Kütüphanesi, Topkapı Sarayı 97
Fotoğraf 44: Yeşil Türbe Çini Örnekleri, Bursa 98
Fotoğraf 45: Yeşil Cami Duvar Çinileri, Bursa 99
Fotoğraf 46: Bursa Yeşil Cami ve Edirne Muradiye Cami Çini Örnekleri 100
Fotoğraf 47: Edirnekâriyle Bezenmiş Yüklük Örneği, Gelin Odası, Edirne Müzesi 102
Fotoğraf 48: Edirnekâriyle Bezenmiş Yüklük Örnekleri, Oturma Odası, Edirne Müzesi 102
Fotoğraf 49: Çekmeceli Sandık, Edirnekâri Tezyinatlı, Edirne Müzesi 103
Fotoğraf 50: Edirnekâriyle Bezenmiş Ahşap Görünümler, Selimiye Cami 104
Fotoğraf 51: Edirnekâriyle Süslü Tavan Örneği, Selimiye Cami 105
Fotoğraf 52: Edirnekâri'de Renk, Edrinus Edirnekâri Atölyesi 106
Fotoğraf 53: Edirnekâri Örneği, Edrinus Edirnekâri Atölyesi 107
Fotoğraf 54: Aydınoğlu Mehmet Bey Cami Mihrabı, İzmir 108
Fotoğraf 55: Sedefkâri Detayı, Fatih Cami, İstanbul 109
Fotoğraf 56: Keten Sıva (Kalem işi Bezemeli), Türk islam Eserleri Müzesi, Edirne 111
Fotoğraf 57: Kemer İçi Orjinal Kalem İşi Örnekleri, Muradiye Cami 113
Fotoğraf 58: Bitkisel Tasvirler, Muradiye Cami 114

Fotoğraf 59: Son Cemaat Yeri Kubbelerinden, II. Beyazıd Cami 115
Fotoğraf 60: Ana Kubbe Bezeme Örnekleri, II. Beyazıd Cami 116
Fotoğraf 61: Selimiye Cami Kubbesi 117
Fotoğraf 62: Geometrik Formlu Şemseli Cilt Örneği 119
Fotoğraf 63: Edirnekâri Bezemeli Cilt Örneği, Edrinus Edirnekâri Atölyesi 120
Fotoğraf 64: El Kafî Şerhu'l Vafî Adlı Eser, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 121
Fotoğraf 65: El Camiu's-Sahih, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 121
Fotoğraf 66: Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 122
Fotoğraf 67: Kaside-i Elfiyye, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 123
Fotoğraf 68: Geçmişten Günümüze İzler: Mezar Taşları 123
Fotoğraf 69: Mezar Taşı Örnekleri, Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi 124
Fotoğraf 70: Mezar Taşı Süsleme Örnekleri (I), Muradiye Cami 125
Fotoğraf 71: Mezar Taşı Süsleme Örnekleri (II), Muradiye Cami 125
Fotoğraf 72: Osmanlı Mezar Taşlarında Başlık Örnekleri 126
Fotoğraf 73: Boyanmaya Hazır Meyve Sabunu Örneği 129
Fotoğraf 74: Meyve Sabunu Yapımında Boyama Aşaması 130
Fotoğraf 75: Meyve Sabunu Kurutma Aşaması 130
Fotoğraf 76: Meyve Sabunu Paketleme Aşaması 130
Fotoğraf 77: Piyasada Satışa Hazır Meyve Sabunu Örnekleri 131
Fotoğraf 78: Ayrılma İşleminde Süpürge Telleri 133
Fotoğraf 79: Yavru Demetlerin Hazırlanması 134
Fotoğraf 80: Aynalı Süpürge Yapımında Dikim İşlemi 134
Fotoğraf 81: Geleneksel Aynalı Süpürge Örneği 134
Fotoğraf 82: Ferace ve Yaşmak Örneği 145
Fotoğraf 83: Bindallı, 20.Yüzyıl, Edirne 148
Fotoğraf 84: Edirne Gelin Kıyafeti (Cuma Gecesi-Cumalık) 149
Fotoğraf 85: Edirne Kırsal Yaşamında Kadın Giyim ve Kuşamı 151
Fotoğraf 86: Kırsal Yaşamda Ayakkabı Örnekleri, Türk İslam Eserleri Müzesi, Edirne 152
Fotoğraf 87: 16. Yüzyılda Edirne'de Bir Rum Kadını 154
Fotoğraf 88: Bir Esnaf Giyimi Örneği, Türk İslam Eserleri Müzesi, Edirne 156

Fotoğraf 89: Edirne'de Müslüman ve Gayrimüslim Erkek Giyim ve Kuşamı 159
Fotoğraf 90: Edirne Yöresel Kadın Giyim ve Kuşamı 161
Fotoğraf 91: İşleme Örnekleri, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi 162
Fotoğraf 92: Edirne Folklorik Kadın Kıyafetleri, 657.Kırkpınar Yağlı Güreşleri. 163
Fotoğraf 93: Edirne Folklorik Erkek Giyim ve Kuşamı 164
Fotoğraf 94: 19. Yüzyıl Damat Kıyafeti, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Edirne 165
Fotoğraf 95: Edirne Folklorik Erkek Giyimi (I), 657. Kırkpınar Yağlı Güreşleri. 166
Fotoğraf 96: Edirne Folklorik Erkek Giyimi (II), 657. Kırkpınar Yağlı Güreşleri 167
Fotoğraf 97: Keşan Folklorik Kadın Giyim ve Kuşamı 169
Fotoğraf 98: Çarşaf Kapağı ve Çarşaf Eteği Örneği 170
Fotoğraf 99: Pomak Kız Bebek Kıyafeti, Esat Uluumay Müzesi, Bursa 170
Fotoğraf 100: Bulgaristan Kız Çocuk Giyimi, Esat Uluumay Müzesi, Bursa..... 171
Fotoğraf 101: Edirne Kırsal Yaşamında Erkek Giyim ve Kuşamı 172
Fotoğraf 102: Üsküp ve Romanya Kadın Giyimi, Esat Uluumay Müzesi, Bursa . 173
Fotoğraf 103: Geleneksel Balkan Bölgesi Kadın Bayram Kıyafeti, 1950-1975 ... 174
Fotoğraf 104: Kırsal Yaşam Kadın ve Erkek Giyimine Balkan Etkileri (I), Edirne 175
Fotoğraf 105: Kırsal Yaşam Kadın Giyimine Balkan Etkileri, Edirne 176

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

%	: Yüzde
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bk.	: Bakınız
cm	: Santimetre
çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
Gös. yer.	: Gösterilen yer
km	: Kilometre
km^2	: Kilometrekare
m	: Metre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
No	: Numara
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb.	: ve benzeri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA SAHASININ KONUMU VE SINIRLARI

Edirne ili, Marmara Bölgesi'nin Ergene bölümü sınırları içinde yer almaktadır. Türkiye'nin batı bölümünde yer alan topraklarının önemli bir kısmını kaplayan şehir, doğuda Kırklareli ve Tekirdağ illeri, batıda Yunanistan ve Bulgaristan sınırı, kuzeyde Bulgaristan sınırı, güneyde ise Çanakkale ili ve Ege Denizi ile çevrilidir. Şehir, Bulgaristan ile 88 km'lik bir sınıra sahip iken, Yunanistan ile 204 km'lik bir sınıra sahiptir. Bu sınır Edirne'nin ilçesi Enez ile sonlanmaktadır.

Harita 1: Edirne İl Konumu ve Sınırları[1]

[1]http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari2.html, (26.10.2018)

Edirne'nin ilçeleri merkez ilçe haricinde Süloğlu, Lalapaşa, Havsa, Meriç, Uzunköprü, İpsala, Keşan ve Enez'den oluşmaktadır. Şehrin, toplam köy sayısı ise 253'tür.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada tarihsel süreç boyunca coğrafi konumu nedeniyle birçok medeniyetle etkileşim halinde olmuş şehrin; kültürel değerlerini ortaya koyarak, bu kültürel değerlerle şekillenmiş el sanatlarını ve folklorik giyim-kuşam anlayışını analiz etmek tezin konusunu oluşturmaktadır. Bu analiz doğrultusunda geçmişten günümüze bir değerlendirme yaparak, el sanatlarının gelişen dünyamızda nasıl farklılaştığını ortaya koymak ve günümüzde el sanatlarının yaşadığı sorunları açığa çıkararak, bu sorunlara rasyonel çözümler üretmek tezin amaçlarındandır. Bunun yanı sıra Edirne'ye özgü folklorik giyim-kuşam çeşitliliğini değerlendirmek ve bu çeşitliliği ortaya çıkaran etmenleri analiz etmek tezin diğer amaçlarındandır.
Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda cevap aranacak bazı sorular ise şunlardır:

- Edirne kent kültürünü oluşturan değerlerin geçmişten günümüze değişimleri ne yönde olmuştur?
- Edirne'de görülen el sanatlarının, farklı inceleme alanları ile karşılaştırmalı olarak ele alındığında özgün ve farklı yönleri nelerdir?
- Edirne el sanatlarında görülen bazı kavramsal problemler nelerdir?
- Günümüzde el sanatlarının yaşadığı sorunlar nelerdir? Bu sorunların çözümüne yönelik atılacak adımlar neler olmalıdır?
- El sanatlarının gelişen dünyada farklılaşan yönleri nelerdir? El sanatlarında görülen farklılıkların günümüze yansıyan olumlu ve olumsuz sonuçları nelerdir?
- Tarihsel süreç içinde Edirne'de yaşamış olan farklı etnik grupların giyim ve kuşam şekilleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nasıldır?
- Edirne giyim kültürünün aynı coğrafi alan içinde gelişen farklılıkları nelerdir?
- Edirne giyim kültürünün geçmişten günümüze değişen beşeri ve ticari yönleri nelerdir?

3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Tezin bazı aşamalarında birtakım sınırlılıklar ile karşılaşılmıştır. Bu sınırlılıklar:

- Araştırmanın bir bölümünde Edirne'de Kırkpınar etkinliklerine katılımın rakamsal değeri ve katılan turistlerin konaklama sürelerinin analiz edilmesine yönelik istatistiksel verilere ulaşılmaya çalışılmış, ancak Kırkpınar etkinliklerinin düzenlendiği tarihlerde Edirne sınır kapılarını ziyaret eden çok sayıda yerli ve yabancı turistin olması, bu etkinliklere katılan turist sayısının belirlenmesine yönelik sınırlılıkları ortaya koymuştur.
- Edirne il kapsamında yer alan el sanatları çeşitliliğine ilişkin ortaya konulan sanat dalları ve bu sanat dallarına yönelik sunulan örnekler, çalışmanın sınırlılıklarını ortaya koymuştur.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada alan taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile geçmişte veya halen var olan bir durumun var olduğu şekliyle tespit edilmesi amaçlanmıştır. Konuya yönelik literatür araştırması yapılmış; arşivler, makaleler, doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiştir. Literatür çalışmasının yanı sıra araştırmada, gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntemlerine de başvurulmuştur.

5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu çalışmanın birinci bölümünde Edirne il tarihi ve coğrafyası araştırılmıştır. Edirne'nin tarihi; İlk Çağ, Osmanlı Öncesi Dönem, Osmanlı Dönemi ve Milli Mücadele Dönemi başlıkları altında incelenmiştir.

İkinci bölümünde kent ve kent kültürü kavramları açıklanarak, bu kavramlar doğrultusunda Edirne kent kültürünü oluşturan etmenler; Beşeri, Ekonomik, Turistik

ve Sosyo-Kültürel yönleri ile incelenmiştir. Konuyu desteklemek amacıyla tablo ve grafiklerden yararlanılmıştır.

Üçüncü bölümde Edirne'de geleneksel el sanatları; Hüsn-ü hat, Çini, Edirnekâri, Kalem İşi, Cilt Sanatı, Mezar Taşçılığı, Meyve Sabunculuğu ve Aynalı Süpürge başlıkları altında incelenmiş, bu sanatlara ilişkin araştırma metinleri ve görsel örnekler ortaya konmuştur Ayrıca bazı el sanatlarında farklı alan incelemeleri yapılarak, konuya ilişkin karşılaştırmalı görsel öğeler sunulmuştur. Bunun yanı sıra Edirne el sanatlarının geçmişten günümüze yansıyan değişimlerini ortaya koymak amacıyla, bu sanatların geçmişten günümüze yaşadığı sorunlar beşeri ve ticari yönleri ile analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde Tekstil ve Moda terimleri kavramsal çerçevede incelenmiş, bu kavramların birbirleri ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Edirne giyim anlayışının tarihsel süreçte yaşadığı değişimler; araştırma metinleri ve görsel öğeler ışığında yorumlanmış, bu değişimlerin Müslüman ve gayrimüslim kesin yönünde gelişen farklılıkları ortaya konmuştur. Ayrıca Edirne giyim kültüründe görülen balkan etkileri tespit edilerek, Edirne giyim anlayışının geçmişten günümüze değişen beşeri ve ticari yönü araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EDİRNE TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. EDİRNE İL TARİHİ

1.1.1. İlk Çağ

Edirne, konumu itibariyle çağlar boyu insanlar tarafından ideal bir yerleşim alanı olarak görülmüştür. Bölgede, Paleolitik Çağlar'a ait kalıntılara rastlanılmazken; Buzul Çağı sonrası Altınağaç Köyü yerleşim alanının yakınında bir yaşamın olabileceği tespit edilmiştir. Edirne ilinde yazıyı ilk kullanan topluğunun Traklar olduğu bilinmektedir. Ancak çeşitli kaynaklar Edirne'de, Traklar'dan önce Cilalı Taş Devri Dönemi'nde "Luvi Türkleri" adında bir halkın var olduğunu belirtmektedir. Türk Tarih Kurumu uzmanları, Edirne–Sarayakpınar şosesi yakınlarında "Çardakaltı" adı verilen bölgede, Luviler'in bir yerleşim yeri kurduklarına dair çeşitli işaretler belirlemişlerdir. Bu işaretlerden bazıları süslü toprak kaplardır.

Edirne'de, Cilalı Taş Devri Dönemi'nde bir yaşam olduğunun göstergelerinden biri de Dolmenler'dir. Dolmen varlığına, Edirne iline bağlı Lalapaşa ilçesinin bazı köylerinde rastlanılmakta olup; Dolmenler'e halk arasında "Kapaklıkaya" da denilmektedir.[2]

İnsanların yerleşik hayata geçiş yaptığı dönem olarak kabul edilen Neolitik Çağ'a ait kalıntılara ise 1990 yılında Keşan ve Enez arasındaki bölgelerde yapılan kazı çalışmaları sonucunda ulaşmaktayız. Bu kazı çalışmaları ışığında, Edirne'de en

[2] Talha Uğurluel, *Balkanların Başkenti Edirne ve Gezi Rehberi,* Kaynak Yayınları, İzmir 2005, s.16; İlhan Özalp, *Edirne Tarihi*, Edirne Ticaret Borsası Kültür Yayını, Edirne 1999, s. 19.

erken hayat belirtilerinin MÖ 5500 yıllarına kadar dayanmakta olduğu öngörülmektedir.

Maden Devri'nin oluşması ile birlikte bölgede yerleşim alanları artmıştır. Bu savı, Edirne ve çevresinde tespit edilen Dolmen ve Menhir örnekleri desteklemektedir. İlde yapılan birtakım çalışmalar sonucunda, günümüze kadar varlığını koruyabilen 25 adet Menhir ve 94 adet Dolmen tespit edilmiştir. Günümüz mezar taşı anlayışına en yakın menhir örnekleri ise Edirne'nin Çömlekakpınar Köyü yakınlarında görülmektedir.

1.1.2. Osmanlı Öncesi Dönem

Edirne şehrinin, ne zaman ve kimler tarafından kurulduğuna yönelik kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Birçok kaynak, Edirne'nin Traklar'ın en büyük boyu olan Odrisler tarafından kurulmuş olabileceğini ortaya koymaktadır. Çünkü Traklar hakkında yazılan eski tarih incelemeleri değerlendirildiğinde; Traklar'ın, milattan 30 yahut 40 asır önce Orta Asya'dan bu coğrafyaya gelip bir yaşam kurduğunu, ancak ilk zamanlar devlet kuramayıp ayrı topluluklar halinde yaşadıklarını ortaya koymaktadır.[3]

Edirne şehri, tarih boyunca çeşitli isimlerle anılmıştır. Makedonyalılar'ın bu bölgeyi, Orestler'in bir kolonisi haline getirmesinden sonra şehre; "Orestia", "Uskudama" yahut "Orestias" isimlerinden hangisinin verildiğine yönelik, birçok tarihçi farklı fikirlere sahiptir. Ayrıca bazı kaynaklarda, şehrin dış kısımlarında bulunan mahallelere, "Gonnoi" adı verildiğinden de söz edilmektedir.

Edirne bölgesi, Trak uygarlığı hâkimiyeti altındayken tam bir şehir statüsüne kavuşamamıştır ancak bölgenin önce Makedonyalılar daha sonra Romalılar tarafından işgal edilmesi ile birlikte Trakya kasabalarında şehir hukuku egemen

[3] Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul 1939, s. 8.

kılınmıştır. Bilhassa "Orestia" ya da "Orestias" adıyla anıldığı varsayılan şehir, MS 2. yüzyılda Roma imparatoru Hadrianus tarafından ele geçirilerek "Hadrianopolis" adını almış ve idari özerkliğe sahip bir şehir devleti olma niteliği kazanmıştır.[4]

MS 4. yüzyılın ortalarına doğru Hunlar'ın ve Gotlar'ın saldırılarına uğrayan şehir, bir yüzyıl boyunca savaş istilası altında kalmıştır. Bu savaşlardan, 378 tarihli Edirne Savaşı; Gotlar'ın İmparator Valens'in ordularını yenerek, İstanbul önlerine kadar yürümelerine olanak sağlamıştır. Fakat Theodosius'un Got ordularına karşı koyması ile birlikte şehir, Got egemenliğine karşı bir zafer kazanmıştır.[5]

Bizans Dönemi'nde Edirne, Balkanlar'dan gelen kavimlerin zaman zaman saldırılarına maruz kalmıştır. 586 yılında Avarlar, 618'den sonra ise Bulgarlar tarafından Edirne'nin tamamı ve Trakya'nın bir kısmı istila edilmiştir. Bu dönem içerisinde bölge, Bizans ve Bulgar hâkimiyeti doğrultusunda boy göstermiştir. Bulgarların yanı sıra Peçenekler tarafından da ele geçirilmeye çalışılan Edirne; 1018, 1049, 1078 yıllarında ciddi saldırılara maruz kalmıştır. 1078 senesinde yüklü altın ve değerli madenler verilmesiyle Peçenek istilalarına son verilmiştir. Bundan sonra ise tarih sahnesinde Haçlı Seferleri kendini göstermiştir. Seferler nedeniyle yağmalanan ve saldırıya uğrayan şehir, bu noktada Orhan Bey ve Süleyman Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Bu dönemde Bizans içindeki iç mücadelelerden ve Balkanlar'daki karışıklıklardan faydalanmak isteyen Orhan Bey ve Süleyman Paşa harekete geçmiş ancak asıl büyük hamle 1360 yılında tahta çıkan I. Murad zamanında ortaya konmuştur. I. Murad stratejik bir plan doğrultusunda, Rumeli'nin fethi konusundaki çalışmalara büyük bir önem ve hız vermiştir.[6]

Bu süreçte, Edirne'nin fethi şu şekilde meydana gelmiştir: I. Murad, Türk ordusuna rehberlik ederek Balkan yarım adasına ulaştı. Öncelikle Keşan, Çorlu, Lüleburgaz, Dimetoka ve Babaeski kasabalarını ele geçiren I. Murad, asıl hedefi olan

[4] Hadrianus'un Edirne şehrine kazandırdığı en önemli yapı kaledir. Bu kale, Roma Castrum'u planına sahip olup, dört köşesinde dört yuvarlak burç bulunmaktadır.
[5] Edirne Valiliği, *Edirne Suların Buluştuğu Yer,* Edirne 2002, s. 15.
[6] Ahmet Kubaş-Harun Hurma-Mustafa Hatipler, *Sosyo Ekonomik Yapısıyla Edirne-2002*, Edirne 2002, s. 18.

Edirne'ye ulaşmak için Lala Şahin Paşa komutasındaki orduları, Edirne üzerine gönderdi. Bu süreçte Lala Şahin Paşa, Edirne Tekfuru Adrian ile savaşarak onu kaçmaya teşvik etti. I. Murad'ın ve ordusunun Edirne'yi arkadan kuşatması ile Kaleye sığınan Adrian, mağlubiyetini kabul edip bir gece yarısı Meriç Irmağı'nın taşmasını fırsat bilerek İnoza kaçtı. Bu olaydan sonra Kale, I. Murad'a teslim edildi. Kuşatmaya ilişkin, Rıfat Osman Bey adlı zatın Rum bir tarih öğretmeninden işittiği sözleri aksettirmesi ise şu şekildedir:

"Osmanlı Türklerinin Edirne'yi sarmaları temmuz sonlarında imiş. Edirne Rumları arasında ağızdan ağıza işitildiğine göre Türkler, Edirne kalesini muhasara ettikleri zaman şehir dışındaki Rum bağ ve bağçelerinden yedikleri yemiş ve üzümlerin paralarını, ağaç ve kütüklerin diplerine bırakacak kadar başkalarının mal ve haklarına saygılı imişler. Edirneliler askerdeki bu saygıyı görünce kalelerini seve seve Türklere teslim etmişlerdir. Bu, o zamanki Türk karakterini gösterdiği için bence pek önemli bir rivayettir".[7]

1.1.3. Osmanlı Dönemi

Edirne'nin fethinden sonra I. Murad, "Hadrianopolis" olan şehrin adını "Edrine" olarak değiştirmiştir. Bu fetih ile birlikte Osmanlı Devleti, Konstantinopolis'e (İstanbul) yakın bir üs sağlamış, Avrupa ve Türk tarihi açısından önemli bir zafere imza atmıştır. 1361 yılında fethi edildiği kabul edilen Edirne'nin, bazı kaynaklarda 1361, 1362, 1363, 1367, 1369 ve 1371 yıllarında fethi edilmiş olabileceği öngörüsü de bulunmaktadır. Bulgar tarihçi A.Burmow Edirne'nin fethi konusunda 1371 yılının Eylül ayı sonları yahut Ekim ayı başlangıç zamanına işaret ederken Halil İnancık ise fetih zamanına ilişkin 1361 yılı içerisinde Meriç sularının taşkın olduğu bir mevsime işaret etmektedir.[8]

---

[7] Osman Peremeci, a.g.e., s. 11.

[8] Aleksandır Burmov, "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar", (çev. Hasan Eren), *Belleten*, Ankara 1949, s.106; Halil İnancık, *Edirne'nin Fethi*, Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara 1965, s. 159.

Türkler'in Batı'ya yönelik bütün seferlerinde, Edirne ili önemli bir üs konumundaydı. Sultanlar, çoğu zaman Otağ-ı Hümayunlarını bu bölgede kurmuş, vezirlerine hilâtlarını yine bu topraklarda giydirmişlerdir. Fethedildikten sonra çeşitli planlar doğrultusunda hızlı bir şekilde imarına başlanan şehir, kısa sürede Türk ve Dünya tarihine birbirinden eşşiz eserler bırakmıştır. II. Murad döneminde şehir hızla gelişmiş yeni bina, köprü, han ve hamamlar inşa edilmiştir.[9]Ayrıca Padişah'ın tahtta kaldığı süre boyunca ticaret artmış, Edirne ve Bursa illeri dönemin ticari faaliyetler açısından önemli şehirleri olmuştur. Konuya ilişkin Casus Bertrandon de la Brocquiere şu düşüncelere sahipti: Osmanlı II. Murad devrinde 2.500.000 altın dükaya sahipti ve eğer kaynaklar kullanılsaydı Osmanlı Avrupa'yı kolayca istila edebilirdi.[10]

II.Murad'ın, Zegedin Antlaşması'ndan (1443) sonra tahtı oğlu II. Mehmed'e (Fatih) bırakması, Osmanlı tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. İstanbul'un fethi ile ilgili çalışmalarını daha küçük yaşlardan itibaren başlatan Padişah, Edirne'nin Konstantinopolis'e olan yakınlığını ve stratejik konumunu göz önünde bulundurmuş, İstanbul surlarını tahrip etmeye yönelik hazırlıklarını 1452-1453 seneleri arasında Edirne'de gerçekleştirmiştir.[11]

Başkentlik yaptığı süre boyunca Osmanlı Devleti'nin bilim, sanat ve kültür şehri olarak kabul edilen Edirne, İstanbul'un fethi ile birlikte önemini kaybetmemiş, hükümet merkezi İstanbul'a taşınmış olsa dahi fikri merkezin Edirne'de olduğu gerçeği değişmemiştir.[12]

---

[9] Geçmişten günümüze 15.yy. Edirnesi'nin en güzel örneklerini sunan:
Bedesten, Muradiye, Darülhadis, Üç Şerefeli Cami gibi birtakım yapılar II. Murad devrine aittir. bk. Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 13-14.

[10] Halil İnancık,*Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003,
s. 28.

[11] Ahmet Kubaş vd., a.g.e., s. 19.

[12] Fatih Sultan Mehmed Döneminden günümüze kadar gelebilen Edirne ilindeki eserlerin bazıları: Ayşekadın Cami, Daye Hatun Mescidi, Çakırağa Mescidi, Selçuk Hatun Mescidi, Sitti Hatun Cami, Taşlık Cami'dir.(Taşlık Cami, Sadrazam Mahmut Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami'nin bulunduğu semt bugünde Taşlık mevki olarak anılır.)

Kanuni Sultan Süleyman Devri'nde ise Edirne, hızlı bir gelişme yaşamıştır. Devrin en güzel izlerini görebildiğimiz su yolu kanalları, Kanuni Köprüsü, Ali Paşa Çarşısı, Rüstem Paşa Hanı, Sokullu Hamamı gibi yapılar, Kanuni Dönemi'nde inşa edilmiştir. Bilhassa Sultan'ın, Edirne'nin seferler açısından oldukça önemli bir konumda olduğu yönündeki tespiti, bu yapıların inşa edilmesinin nedenlerinden biridir.

Edirne mimari eserleri arasında belki de en dikkat çekici olanı Selimiye Cami'dir. Tahtta kaldığı 8 yıl gibi kısa bir sürede Edirne şehrine iki defa uğrayan II. Selim diğer bir deyişle Sarı Selim, 1568 yılında verdiği bir emirle Selimiye Cami'nin temellerini Mimar Sinan'a attırmıştır. Dönemin başkenti olan İstanbul yerine bu görkemli Cami'nin neden Edirne'de yaptırılmak istenildiğine yönelik tespitlerini, Cansever şu şekilde izah etmiştir:

"Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatından (1566) sonra tahta geçen II. Selim, babasının inşa ettirdiği Süleymaniye Külliyesi'ne eş değerde bir eserin öncelikle İstanbul'da inşa edilip edilemeyeceğini incelettikten sonra, caminin Osmanlı Devleti'nin bir önceki başkenti Edirne'de yapılmasının uygun olacağına karar vermiş olmalıdır. Bu kararda muhtemelen, 1560'larda İstanbul'da tek uygun yer olarak gözüken ve daha sonra 1609-1616 yıllarında üzerinde Sultan Ahmet Cami'nin inşa edildiği Hipodrom bölgesinde Sokullu Mehmet Paşa ve Rüstem Paşa saraylarının mevcut bulunması rol oynamıştır".[13]

17. yüzyıl ile birlikte devrin padişahlarının, Edirne'ye olan ilgisi daha da artmıştır. I. Ahmet Dönemi'nden itibaren asrın padişahları şehre sık ziyaretlerde bulunmuş, özellikle yüzyılın ikinci yarısında I.Ahmet, II.Osman, IV.Murad ve IV. Mehmet'in Edirne koru ve ormanlarında av partileri düzenlemeleri adına birtakım alanlar oluşturulmuştur.

---

[13] Turgut Cansever, *Mimar Sinan,* Albaraka Türk Yayınları, İstanbul 2005, s. 105.

Edirne'nin ikinci altın yıllarını yaşadığı dönem ise IV.Mehmed'in hükümdarlık sürecidir. Uzun süre tahtta kalan padişah, zamanının büyük bir kısmını Edirne'de geçirmiştir. Hatta Edirne'ye bu kadar önem vermesi daha sonra İstanbul kesimini rahatsız edecek, sultanın tahttan indirilmesi adına sundukları nedenlerden biri olacaktır.[14] IV. Mehmed döneminde, görünüşte İstanbul saltanatın gözdesi iken işleyişte Edirne şehri ön plana çıkmaktaydı. Tüm devlet törenleri Edirne Sarayı'nda yapılmakta, yabancı elçiler burada kabul edilmekteydi. Ayrıca tarihte avcılığa olan düşkünlüğü ile bilinen padişah (Avcı Mehmed); Edirne'nin uçsuz bucaksız avlaklarına uğramakta, bu bölgelerde konaklamaktaydı. Bu dönemde şehir; bayındırlık, ticaret ve büyüklük bakımından kayda değer sonuçlar elde etmiş, İstanbul'dan sonra dönemin en büyük ikinci şehri olarak kabul görmüştür.[15]

18. yüzyıldan itibaren Edirne'ye verilen önem azalmıştır. 1751'nin Ağustos ayında şehirde çıkan yangın nedeniyle altmış kadar mahalle yanmış, bu yangın şehrin harabeye dönmesine neden olmuştur. 1768-1786 seferlerinde Edirne, tekrar hareket üssü olarak konumlandırılmış, ancak bu kez de yaşanılan savaşların genel olarak yenilgiyle sonuçlanması şehrin güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Ayrıca bu durum, tarihte "Edirne Vakası" denilen olayın yaşanmasına da zemin hazırlamıştır.[16] Yaşanılan vahim olaylar neticesinde il gücünü daha da kaybetmiş, bazı devletlerin açık hedefi olmuştur. Nitekim 1828-1829 yılında Osmanlı Rus Savaşı patlak vermiş, Ruslar Edirne'nin dışında Çorlu ve Silivri'ye kadar uzanmışlardır. Rusların, Edirne'ye girişinin 25.günü savaş halinin bitmesi adına Rus ve Osmanlı diplomatları bir araya gelerek Edirne Antlaşması'nı imzalamış, Ruslar bu antlaşmadan 68.gün sonra Edirne'yi boşaltmışlardır. 1876 yılına gelindiğinde şartlı olarak Osmanlı tahtına geçen II. Abdulhamid Meşrutiyeti ilan etmiştir. Ancak bu dönemde açılan mecliste gayrimüslimlere verilen haklar, halkın tepkisine yol açmıştır. 1877-1878 yılında Osmanlı-Rus savaşı tekrar patlak vermiş, Rus orduları Plevne'yi de geçerek,

[14] IV. Mehmed'in Edirne'de uzun bir müddet ikame etmesi, İstanbul uleması ve askerini rahatsız etmiş, bu doğrultuda 8 Kasım 1687 tarihinde bir heyet gönderilerek, padişahın yerine tahta kardeşi II.Süleyman getirilmiştir. bk. Talha Uğurluel, a.g.e., s. 45.
[15] Talha Uğurluel, a.g.e., s. 45.
[16] Edirne Vakası (Edirne Kıyamı): 1703 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ulema ve ordunun birbirlerini desteklemesi ile II. Mustafa'nın tahtan indirilerek yerine III. Ahmed'in getirilmesi ile sonuçlanan ayaklanmadır.

Sofya'ya kadar ilerlemiştir. Sofya'nın düşmesi ile Edirne'ye sızan ordu, 13 Mart 1879'a kadar şehri işgal altında bırakmıştır. Bu esnada şehir yağmalanmış, halk arasında lekeli humma adı verilen salgının ortaya çıkması ile on üç binden fazla kişi hayatını kaybetmiştir.[17]

Edirne ili, Osmanlı Devleti'nin fethinden sonra dört defa yabancı kuvvetlerin işgaline uğramıştır. Bu saldırıların ilk ikisi Ruslar, üçüncüsü Bulgarlar ve son olarak Yunanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir.[18]

1. 1828-1829 Rus İşgali
2. 1877-1878 Rus İşgali
3. 1912-1913 Bulgar İşgali
4. 1920-1922 Yunan İşgali

1.1.4. Milli Mücadele Dönemi

Osmanlı Devleti, 93 Harbi'nin etkilerinden henüz kurtulamamışken bu kez de İtalyanlar Trablusgarb'ı işgal etmiş, ülke İtalya'nın deniz üstünlüğü nedeniyle büyük kayıplar vermiştir. İtalya'nın Türk gemilerini adeta Marmara Denizi'ne hapsetmesi, Balkan ülkelerini ittifak yaparak Osmanlı Devleti'ne saldırmaları yönünde cesaretlendirmiştir. Öncelikle Bulgaristan ve Sırbistan 13 Mart 1912 tarihinde birleşmiş, ardından bu ittifaka Mayıs ayında Yunanistan, son olarak Ağustos ayında Karadağ'da katılmıştır.[19]

Savaşın kaçınılmaz olduğunu anlayan Osmanlı, 1 Ekimde yayınlanan bir irade ile seferberlik etmiştir. Bunun üzerine Balkan Devletleri; Osmanlı'dan eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'e muhtariyet verilmesini istemişti. Bu isteği kabul etmeyen Osmanlı Devleti'ne yönelik 8 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekimde ise Yunanistan savaş ilan etmiş, ataklara karşılık olarak Osmanlı önce 16

[17] Neşide Yıldırım, *Edirne Ailesinin Sosyal Yapı Özellikleri*, Edirne 1995, s.86; Talha Uğurluel, a.g.e., s. 54.
[18] Bekir Sıtkı Baysal, "Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar", *Edirne*, Ankara 1993, s. 180.
[19] Rıfat Uçarol, a.g.e., s. 428-431-432.

Ekimde Bulgaristan ve Sırbistan'a daha sonra ise 18 Ekim'de Yunanistan'a savaş açmıştır. Balkan Savaşları bu şekilde iki dönem sürmüş, Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında yaşanan I. Balkan Savaşı, Londra Antlaşması (30 Mayıs 1913) ile sona ermiştir. Savaşın sonuçlarına bakıldığında; Osmanlı Devleti'nin beklenmedik şekilde mağlup olması ile bölgede bir güç boşluğu yaşandığı, bu durumunda İttifak Devletleri arasında sürtüşmelere neden olduğu görülmektedir. Ayrıca Balkan devletlerinin Londra Antlaşması'ndan istediklerini yeterince alamamaları ikinci bir savaş ortamımın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu memnuniyetsizlik durumu İkinci Balkan Savaşı'nın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır.[20]

I. Balkan Savaşı'nın üzerinden bir ay geçmişti ki Sırbistan ve Yunanistan bu kez de Bulgaristan'a karşı ittifak kurup yeni bir savaşı başlattılar. Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın ittifakıyla savaş, müttefikler tarafından kazanıldı. Osmanlı Devleti ise savaşa fiilen katılmasa da bu durumu değerlendirerek I. Balkan Savaşı'nda kaybettiği Edirne'yi geri aldı.[21]

Edirne alındıktan kısa bir süre sonra bu defa da I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Bu savaşın etkileri ile artık Kurtuluş Savaşı başlamış, Edirne yeniden son defa daha düşman işgaline uğramıştır. 1920 yılında Yunanlılar şehre girmiş, iki seneyi aşkın bir süre boyunca şehri işgal altında tutarak halka çeşitli zulüm ve baskı uygulamışlardır. Burada en önemli amaç, Türk milletini mücadelesinde yıldırmaktır. Bu süreçte Trakya'nın düşman işgaline karşı direnişinde "Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti" de Mustafa Kemal Paşa'nın izinde mücadeleye destek vermiştir. Bu cemiyet; Trakyalı Türkler'in göçe zorlanarak yerlerine Trakyalı Rumlar'ın getirilmesini, sebepsiz yere Türkler'in tutuklanmaları ve uzaklaştırılmalarına yönelik eylemleri protesto etmiştir.[22]

---

[20] R.P. Christoff, *Edirne Kuşatması Günlüğü*, (çev.Yunus Emre Kaleli), DBY Yayınları, 2017, s. 29.
[21] R.P. Christoff, a.g.e., s. 30.
[22] Bilgen Bayın, *Milli Mücadele Döneminde Edirne (1918-1922)*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2005, s. 85.

Milli mücadelemiz yaşanılan önemli savaşlarla devam etmiş, vatanın bölünmez bütünlüğü hedef alınmıştır. Kanlı savaşlar sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi adına İsmet Paşa, Büyük Britanya adına General Harington, İtalya adına General Mombelli, Fransa adına General Charpy, Yunanistan adına General Mazarakis arasında 3 Ekim 1922'den itibaren toplantılar meydana gelmiş, Kurtuluş Savaşı'nın askeri kısmını bitirecek olan Mudanya Mütarekesi'nin maddeleri belirlenmiştir.[23]

11 Ekim 1922'de müttefikler tarafından (Yunanistan hariç) Mudanya Mütakeresi imzalanmış, Yunan hükümeti de 13 Ekim 1922'de mukaveleyi imzalayarak, bu kararını müttefiklere bildirmiştir. Bu durumda Mudanya Mütarekesi 14/15 Ekim 1922 gecesi yürürlüğe girecek, Yunan tahliyesi 15 Ekim'de başlayacak ve 15 gün içinde tamamlanacaktı.[24]

25 Kasım 1922 günü Vali ve Müttefik Devletler Heyeti, Belediye Dairesi'nde bir araya geldi ve Tesellüm Tutanağı (Devir Teslim); Edirne Valisi Şakir, Fransız Reis Kaymakam Dukas, İtalyan Aza Kaymakam Kiyampi ve İngiliz Aza Binbaşı Baggalai tarafından imzalandı. Böylelikle 30 Kasım günü Yunan müttefikleri, Edirne'yi terk etti.

Edirne'nin ilk kurtuluş bayramı 24 Kasımda kutlanmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda Devir-Teslim tutanağının imzalandığı ve TBMM Hükümeti memurlarının göreve başladıkları gün olan 25 Kasım, Edirne'nin Kurtuluşu olarak anılmış ve kutlanmaya başlamıştır.

[23] Bilgen Bayın, a.g.t., s. 106.
[24] Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, No:96/76, Ankara 1996, s. 71.

1.2. EDİRNE'NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Edirne ili; Marmara Bölgesi'nin Trakya Bölümünde yer alan, 40-42 derece kuzey enlemleri ile 26-27 derece doğu meridyenleri arasında kalan, yaklaşık 6.300 km^2'ye yakın bir alanı kaplamaktadır. Şehrin topraklarını; kuzeyde Bulgaristan sınırı, doğuda Kırklareli ve Tekirdağ illeri, Güneyde Ege Denizi, batıda ise Yunanistan sınırları çevrelemektedir. Şehrin kuzey kısımları, Istranca Dağları'nın batı kısımlarını da içine almaktadır.[25]

Şehir, Arda ve Tunca Nehirleri'nin birleştiği noktanın doğusunda kurulmuştur. Yüzey alanı; Tunca ırmağının doğu kısmından başlayarak, bu yöndeki tepelik alanlara doğru genişlemektedir. En alçak kısmında "Kirişhane" adı verilen bir semt yer almakta olup bu alan deniz seviyesinden 37 m yüksekliğe sahiptir.[26] Yükseklik, şehir merkezi doğrultusunda analiz edildiğinde yaklaşık 55 m'dir.

Şehrin iklimi yer yer farklılıklar göstermekle birlikte karasal iklim ve akdeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi özelliği taşımaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde; şehirde yazların sıcak ve kurak, bahar mevsimin ise yağışlı geçtiği söylenebilir. karasal iklimin görüldüğü bölgelerde, kış mevsimi daha sert ve yağışlı geçerken; akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerde, daha ılıman ve yağışlı geçmektedir.[27] İlde ısı dereceleri genel olarak (Maksimum düzeylerde) sıfır altı 22 derece soğukluk ve sıfır üstü 45 derece olarak saptanmıştır.[28]

Yeryüzü şekilleri yönünden değerlendirildiğinde; dağlık alanların sayısı oldukça az olup yükseltisi az plato ve ovalar şehrin karakteristik yüzey alanları

---

[25] Ruşen Alaylıoğlu-Hamdi Alaylıoğlu, *Temel Bilgiler Ansiklopedisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1986, s. 285.
[26] Kirişhane semtinin yüksekliği: Üç Şerefeli'de 54, Belediye dairesi önünde 56, Sultan Selim Cami'nde 75, Kıyık çarşı sonunda 95 ve Buçuk Tepe'de 104 metreye ulaşmaktadır. bk. Rıfat Osman, *Edirne Rehnüması (Edirne Şehir Kılavuzu)*, İstanbul 2013, s. 26.
[27] Murat Karademir, *Edirne Çeşmeleri*, Konya 2008, s. 10.
[28] Rıfat Osman, *Edirne Rehnüması…*, s. 26.

olarak görülmektedir. Şehrin dağlık alanları; doğuda Uzunköprü Dağları, güneyde Koru ve Çandır Dağları, kuzeydoğu da ise Istranca Dağları ile sınırlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNE BAKIŞ

2.1. KENT VE KENT KÜLTÜRÜ KAVRAMLARI

Kent, toplum içinde yaşayan birbirinden farklı ihtiyaçlara sahip bireylerin çeşitli biçimlerde karşılaştıkları ortamdır. Kent adı verilen bu ortamda bireyler kendi varlıklarını ortaya koyarak paylaşılan kültürü ya üreten/yaratan ve tüketen konumunda ya da kültürün üreticisi/yaratıcısı-tüketicisi konumunda olabilmektedirler.[29]

Kentler, insan topluluklarının yaşamlarını sürdürdüğü, yeryüzünden yararlandıkları bir alan olmasının yanı sıra karmaşık yapısı ve fonksiyonelliği ile birçok bilim dalı ile etkileşim içinde gelişerek ekonomik ve toplumsal birtakım gereksinimlere bir cevap niteliği taşımıştır.[30]"Gerçekte kent, karmaşık bir toplum yapısının, bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemidir. Bu nedenle kenti, özellikle sakinlerinin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin çeşitliliği karakterize etmektedir". [31]

Kent, toplum içinde yer alan ekonomik ve sosyal gereksinimlere cevap ararken sürekli devinim halindedir. Genel hatları itibariyle sabit kalsa da kenti meydana getiren detaylar değişebilmektedir. Kentin içindeki hareketli öğeler ve bilhassa kentte yaşayan insanlar, bu değişim ile birlikte kendilerine ait imgeler

[29] Ender Bilar, *Tarihi Başkent Edirne'de Kültür*, Edirne 2008, s.1.
[30] Chauncy D. Harris- Edward L. Ullman, *Kentin Doğası*, Ankara 2002, s. 50.
[31] Rüstem Erkan, *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilimadamı Yayınları, Ankara 2010, s. 15.

oluşturarak kentin kendine özgü varoluş ve gelişim sürecine önemli katkılar sağlamaktadırlar.[32]

"Kentin imgesi" kavramı, kentin sunduğu genel görünümü ve yaşam şeklidir. Kentin sokakları, caddeleri, mimarisi, kütüphaneleri, insanları, insanlarının giyim şekli gibi birçok öğe kentin zihnimizdeki izdüşümünü oluşturmaktadır.[33] Kentler kendi doğalarına özgü imgesel görünümleri sunarken, fiziksel ve mekânsal birtakım sabit olgulardan sıyrılarak benzerliklerinden çok farklılıklarını ortaya koyabilmektedirler.

İnsanoğlu çok eski tarihlerden itibaren kentsel alanlarını oluşturmuş, bu yaşam alanlarında kendi kültürünü yansıtarak öznel varlığını ortaya koymuştur. Özellikle "Sanayi toplumu" adı verilen kavramın ortaya çıkması ile birlikte kentsel kültürde daha belirgin farklılıklar meydana gelerek "Kent" ve "Kent Kültürü" anlayışı bu farklılıklarla birlikte daha da gelişmiştir.[34]

Kültür; insan doğasının içinde yer alan çeşitli kazanımların, topluma maddi ve manevi değerler toplamı şeklinde yansımadır. Bu bakımdan kültür kavramı, insana ait her türlü yaratıyı ifade etmektedir.

Kent kavramının içinde yer alan mekân olgusu soyut bir nesne değil toplumsal bir olgu olarak kabul görmektedir. Mekân, bir insan ürünüdür. Bu bakımdan mekân, kentlerin yalnızca bir yerleşim yeri olmayıp bir toplumun karakteristik özelliklerini yansıtan, üretim ilişkileri ve paylaşımları doğrultusunda şekillenen alanlarıdır.

Kültür kavramının tarih içindeki kullanımına ilk olarak Kroeber ve Kluckhohn'un eserlerinde rastlanılmaktadır. Kültür olgusu, Malinowski tarafından

[32] Kevin Lynch, *Kentin İmgesi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 2.
[33] Nevval Sevindi, *Kent ve Kültür,* 1.basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2003, s. 101.
[34] Ender Bilar, *Tarihi Başkent...*, s. 1.

insan doğasının ve gereksinimlerinin yarattığı bir ürün olarak tanımlanırken; Malinowski, insanın temel ihtiyaçlarını oluşturan öğelerin, zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde gerçekleştirilme ihtiyacının yaşanılan alan ve hangi uygarlık tipine sahip olunduğu fark etmeksizin değişmeyeceğine vurgu yapar. Malinowski, kültürü insan doğasının yaşamda kalabilmek için ortaya koyduğu biyolojik gereksinimlerden bağımsız düşünmemektedir.

Kültür kavramına sosyolojik açıdan bakıldığında sosyoloji bilimi kültürü, biyolojik faktörlerin oluşturduğu gerçeklik olgularından ayrı tutarak insanların hayat boyu edindiği maddi ve manevi kazanımların bütünü olarak görmektedir. Bu kazanımların elde edilmesi adına toplum içinde eğitim, öğretim, hukuk, gelenek ve görenek gibi çeşitli değerler bir araya gelerek kent kültürü meydana gelmektedir. Kültürün maddi ve manevi değerler toplamı şeklinde ifade edilen bu iki yönü, birbiriyle uyumlu bir mekanizmaya sahip olmak durumundadır. Maddi alanda meydana gelen bir değişme manevi alanda da değişime neden olabilmektedir.

2.2. BEŞERİ AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ

2.2.1. Edirne İl Nüfusu

2.2.1.1. Osmanlı Dönemi Nüfus Gelişimi

16. yy.'da Edirne, nüfus bakımından Osmanlı Devleti'nin en kalabalık şehirlerinden biriydi. Mahalle sayısı da nüfusla birlikte oldukça artmıştı. 16. yy.'nın son çeyreğinde Edirne'de; 145 Müslüman mahallesi, 19 Hristiyan Mahallesi, 12 Yahudi Cemaati bulunmaktaydı.

1530 yılında Müslüman nüfusu yaklaşık olarak 17.000 iken, 1570 yıllarında tahmini Müslüman nüfusu 22.500 civarında belirlenmiştir. Bu yıllarda Hristiyan

nüfusun 2.400-2.500 civarı, Yahudi nüfusun ise yaklaşık 1.250-1.300 civarı olduğu düşünülmektedir.[35]

19. yy.'da Balkan Savaşları'nın patlak vermesi ile birlikte Edirne nüfusu, kayıp sayısı ve göç hareketliliğinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu etki, Edirne ilinin beşeri ve coğrafik yönden değişken bir döneme girişine sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilanına kadar bu olumsuz tablo devam etmiş, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bilhassa Balkanlar'dan gelen göçlerle, II. Dünya Savaşı'na kadar sürecek nüfus artışı sağlanmıştır. Bu yüzyılda, toplam nüfus 777.676 kişi olup bunlardan 377.000' inin Müslüman, 225.000'inin Rum, 14.000'inin Bulgar, 15.000'inin Ermeni ve diğer kesimlerden olduğu varsayılmaktadır.[36]

Edirne'de ilk nüfus sayımına 1831 yılında başlanmıştır. Edirne Salnâmesi'ne göre Edirne kazası nüfus sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1: Edirne Salnâmesine Göre Edirne Nüfusu (1831)[37]

Edirne Kazası Nüfusu				
	Yerli		**Yabancı**	
	Erkek	**Kadın**	**Erkek**	**Kadın**
Müslüman	18,290	17,401	359	547
Rum	14,273	13,853	69	61
Ermeni	1,578	1,233	84	20
Bulgar	4,890	4,365	20	14
Katolik	103	96	2	1
Yahudi	4,103	3,855	9	12
Protestan	24	18	1	2
Toplam	43,261	41,321	544	657

[35] Arzu Diktaş, *XVI. Yüzyılın Son Çeğreğinde Edirne'de Sosyal Hayat*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2008, s. 43-44.
[36] Ramazan Özey, "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:6, İstanbul 2002, s. 9.
[37] Yeliz Okay, *Edirne İçin*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, s. 4.

2.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus Gelişimi

Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınma ile bağlantılı bir şekilde nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönem, 1950-1960 yıllarıdır. Edirne ilinin Cumhuriyet Dönemi ile birlikte nüfus gelişimi değerlendirildiğinde, 1955 yılı itibariyle Türkiye ortalamasının altında seyrettiği görülmektedir. Bu durum özellikle 1970 sonrası belirginleşmeye başlamıştır. Bunun nedeni ilin aldığı göç miktarı ile verdiği göç miktarının eşit seviyelere ulaşmış olmasıdır. Uzun yıllar göç alan bir şehir olma özelliği taşıyan Edirne, 1975 sonrası göç veren bir şehir konumuna gelmiş, verdiği göç sayısı aldığı göç sayısını aşmıştır. Bu durum 1990 yılları itibariyle daha da net görülmeye başlamış, nüfusta negatif yönlü bir gerileme olmuştur. İlin göç vermesinin nedenleri arasında sanayileşmiş illere olan yakınlığı, bir sınır kenti oluşu, tarıma dayalı bir ekonomi sisteminin yoğun olması gibi birtakım ölçütler sıralanabilir.[38]

Tablo 2: Edirne Kent Nüfusunun 2012-2017 Yılları Arasındaki Değişimi[39]

Yıl	Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2012	399.708	203.656	196.052
2013	398.582	201.567	197.015
2014	400.280	203.001	197.279
2015	402.537	203.349	199.188
2016	401.701	203.738	197.963
2017	406.855	206.342	200.513

2.2.2. Nüfusun Etnik Yapısı

Osmanlı Devleti, idari sistemde uyguladığı politikalar nedeniyle farklı etnik köken ve kültürlerden gelen gayrimüslim halka hoşgörüyle yaklaşmış, onları

[38] Okan Yaşar, "Edirne İli'nin Nüfus Hareketleri Bakımından İncelenmesi ve Son Dönemde Göçlere Katılanların Sosyo-Ekonomik Nitelikleri", http://dergipark.gov.tr/download/article-file/26907 , (06.03.2018), s. 195.
[39] https://www.nufusu.com/il/edirne-nufusu, (02.03.2018)

ötekileştirmemiştir. Edirne ili de Osmanlı'ya başkentlik yaptığı süre boyunca bu hoşgörü politikasını benimsemiş, gayrimüslim topluluklarla uyum içinde yaşayarak çok uluslu bir yapıya sahip olmuştur.

Geleneksel Osmanlı şehirlerinde mahalle; henüz sınıf ve statü faklılıklarının benimsenmediği fiziki mekânlar olarak görülmektedir.[40] Temettuat defterinde; Edirne nüfusunun ve mahallelerinin dağınık bir yapıda olduğu ve mahalleler arasında farklı nüfus yoğunlukları olduğu görülmektedir. Edirne ilinde mevcut olan mahalleler, etnik yapılarına göre şekillenmiştir. Ermeniler, Rumlar, Yahudiler ve Türkler ayrı mahallelerde ikamet etmiş, temettuat sayımı sırasında yaşadıkları mahalleler ayrı ayrı kaydedilmiştir.[41]

Balkan Harbi'nden önce Edirne'de yaşayan farklı etnik kökene sahip dini grupların yaşadıkları mahalle sayıları (Bâdi efendi adlı zatın yorumuna göre) konumuza ilişkin örnek teşkil etmektedir.

Tablo 3: Balkan Harbi'nden Önce Edirne'de Yaşayan Farklı Etnik Kökenli Grupların Yaşadığı Mahalleler[42]

Etnik Köken	**Mahalle sayısı**
Müslüman Türk	136
Müslüman Roman	11
Rum	53
Ermeni	11
Toplam	211

[40] Serap Sert, *Temettuat Defterleri'ne Göre Edirne Şehri*, (Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2011, s. 26.
[41] Serap Sert, a.g.t., s. 27.
[42] Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 337.

Tarihi süreç içinde Edirne, Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı kültür ve dolayısıyla cazibe merkezlerinden biri olmuş, bu durum gayrimüslim vatandaşlarında dikkatini çekerek onlarda hayranlık uyandırmıştır. Şehri ziyaret eden Batı Avrupalı seyyahların kaleminden çıkan sözler, Edirne'ye duyulan ilgiyi açıkça göstermektedir. Batılı Seyyahlardan, Bertrandon de La Broquiêre konuya ilişkin şöyle der: "İki defa, Rumların Hristiyanlıktan vazgeçip, Müslümanlığı kabul etmelerinde hazır bulundum. Bu tantanalı bayram havasında geçen merasimlerde (Rumlar) azami surette güzel giyinip, silahlar kuşanarak büyük gruplar halinde at üzerinde şehrin içinden geçiyorlar."[43]

Bu sözlerden iki buçuk asır sonra İngiliz Papaz John Covel, Edirne'deki gayrimüslim kesimin, Edirne'ye ve inançlarına olan bakış açısını şu sözlerle dile getirmiştir: "Şehzade Mustafa'nın sünnet düğünü esnasında (13günde) en az 200 Hristiyan'ın gönüllü olarak İslam'ı kabul ettiğini belirtikten sonra, bütün Avrupa'nın iki yüz yıl boyunca bu kadar Türk'ü kendisine mal edemediğini de ilave etmiştir.[44]

Günümüzde Edirne halkını önemli ölçüde Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk'tan gelen muhacirler temsil etmektedir. Şehirde, kökü yüz yahut iki yüz yılı aşkın yerli aile sayısı oldukça azdır. Yerli halk ile göçmenler arasında büyük bir kaynaşma görülmektedir. Bunun nedeni; şehirde yaşayan yerli kesimin birçoğunun da Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Savaşları sonucunda göçmen olarak Edirne'ye gelmeleridir.

Edirne'nin kentsel ve kırsal kesimi arasında önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Tarımda makineleşmenin getirdiği olanaklar nedeniyle insan sayısına duyulan ihtiyacın azalması, eğitime verilen önemin ve ticaretin artması gibi pek çok nedenden dolayı 1950'li yıllardan itibaren şehirde, köyden kente göç hızı yüksek bir ivme kazanmıştır.

---

[43] Şakir Taş-Aziz Nazmi, *Adrianopol'den Edirne'ye Edirne ve Civarında Osmanlı Kültür ve Bilim Muhitinin Oluşumu (XIV-XVI)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2009, s.60-61.
[44] Şakir Taş vd., a.g.e., s. 61.

Edirne nüfusunun ağırlıklı bir bölümünü 15-65 yaş arası kesim oluşturmaktadır. Fakat şehirde; doğurganlığın düşük olması, çalışan nüfusun ticaretin geliştiği illere göç etmesi gibi birtakım nedenlerden dolayı çalışma çağındaki aktif nüfus giderek azalmakta, bu durum il nüfus ortalaması sonuçlarında açıkça görülmektedir.

Edirne, Anadolu ve Balkan ülkeleri arasında bir köprü vazifesi görmesi nedeniyle çeşitli topluluklarla kültür alışverişinde bulunmuş, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde kültür ve eğitim merkezi konumuna erişmiştir. Bugün il, okuryazarlık oranı bakımından Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.[45]

2.2.2.1. Romanlar

Tarihi veriler ışığında, Dünya üzerinde pek çok göçebe topluluğa rastlanılmaktadır. Bu topluluklardan biri de Romanlar'dır. Romanlar; Asya, Avrupa, Afrika, Amerika ve Avustralya gibi geniş coğrafyalara yayılarak göçebe bir topluluk olma özelliği kazanmışlardır. Bu göç; Roman kültürünün muhafazası, akrabalık ilişkilerinin canlı tutulması, maişetin daha kolay temin edilmesi gibi birtakım ana sebeplere dayanmaktadır. Gelenek ve göreneklerine oldukça bağlı olan Romanlar, göç ettikleri yerlerde baskı ve şiddete maruz kalmalarına rağmen, yine de geleneklerinden taviz vermemişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Romanları, yerleştirmeye ve özümlemeye yönelik ortaya koyduğu resmi kararlara rağmen, Romanlar'ın göçebelik ruhunu devam ettirmeye yönelik direnişleri konuya ilişkin örnek teşkil etmektedir. Göçebe hayatı yaşatan Romanlar'ın, hala kültürlerinde Hint Kast sistemine benzer yapıların etkisi açıkça görülmektedir.[46]

[45] Neşide Yıldırım, a.g.e., s. 87-89.
[46] Fatih Belediye Başkanlığı, *Bir Çingene Yolculuğu*, s .9.

2.2.2.1.1. Roman Kavramı

Türkiye'de genel olarak Romanlar/Çingeneler tabiri ile ifade edilen bu topluluk, dünyanın çeşitli coğrafyalarında farklı isimler ile anılmaktadır. Mutrip, Elekçi, Poşa, Cano, Kevlî, Lom, Kalo, Sinto bunların birkaçıdır. Fransa'da Romanlar için "Kevlî" kelimesi kullanılmaktadır. Kevlî, Behram Gur (420-438) zamanında Hindistan'dan İran'a gelmiş, bir grup yahut taife anlamına gelmektedir. Ermenistan'da Romanlar için "Lom", İspanya'da insan ve kara gibi anlamlara gelen "Kalo", İtalya ve Almanya'da ise "Sinto" kelimeleri kullanılmaktadır. Ülkemizde yerli halk tarafından genel olarak "Çingene" tabiriyle anılan bu topluluk; Batı Anadolu ve Trakya'da "Roman", Orta Anadolu'da "Elekçi", Van ile Ardahan arasındaki bölge içerisinde "Mutrip", Erzurum ve civar kesimlerinde ise "Poşa" ismiyle anılır. Anadolu'da Romanlar için yaygın olarak "esmer vatandaş", "Köçer", "Arabacı", "Sepetçi", "Cano" gibi ifadelere de rastlanılmaktadır.[47] Ayrıca ülkemizde Romanlar için "Kıptî" kelimesi de kullanılmaktadır.

Kıptîler, Mısırda yaşamış eski bir topluluk olup din olarak Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Romanlar'ın, Avrupalılar tarafından Kıptî olarak ifade edilmesi pek çok kaynak tarafından red edilen bir olgudur. Bu yanılgının temelinde Romanlar'ın, Yunanistan'ın Modon şehrinde yer alan "Küçük Mısır" denilen alanda koloniler halinde yaşaması, daha sonra buradan Avrupa'ya yayılmış olmaları görülebilir. Ayrıca bir diğer bakış açısı, Romanlar'ın Hindistan'dan Avrupa'ya ayrı yollardan varmaları, onların "Kıptî" olarak tanımlanmasına neden teşkil etmiştir.[48]

Türkiye'de değinildiği üzere, genel anlamda Romanlar için "Çingene" kelimesi kullanılmakta, fakat Ege ve Marmara Bölgeleri'nde yoğun olarak yaşayanlar, kendilerini "Roman" kelimesi ile ifade etmektedirler. Bu kelimenin ifade

---

[47] Sepetçi: Romanlar için, Akdeniz ve Ege bölgelerinde yaygın olarak kullanılan tabir. Cono: Adana'da Romanları ifade etmede kullanılan tabir. bk. Ayşın Sal, *Türkiye'de Yaşayan Çingenelerin Sanatsal Olarak Ele Alınışı*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anabilim Dalı, Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009, s. 8.

[48] Ali Rafet Özkan, *Türkiye Çingeneleri*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 2000, s. 10.

ettiği anlamlar hakkında ise çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Bunlardan birkaçı şu şekildedir: "Rom" kelimesi Sanskritçe "adam" ve "koca" gibi anlamlara gelmektedir. Bu kelime, Sanskritçe "Dom" kelimesinden türetilmiştir. İspanyol çingenelerinde kullanılan "Kalo" kelimesi ise Hintçe'de olduğu gibi "siyah" manasına gelmektedir.[49] Bu sebepten dolayı Çingeneler'in, dillerine olan bağlılıklarını korumak amacıyla "Roman" tabirini kullandıkları kabul edilmektedir.

Türkçe olan "Çingene" kelimesi, genel olarak Balkanlar'dan itibaren Avrupa'da "Cigani" şeklinde kullanılmaktadır. "Cigani" kelimesinin kökenine ilişkin birtakım kanaatler bulunmaktadır. Buna göre Çingeneler, Farsça ve Türkçe'de kullanılan âhen-ger (âhen:demir, ger:yapan) kelimesi ile ifade edilen nalbantlardır. "Ahen-ger" kelimesi, daha sonra "Athinganoi" isimli gnostik mezheple etkileşim halinde olmuş, bu iki kelimenin kaynaşımı ile "Çingene" tabiri doğmuştur. Bu savı ortaya koyan J. Gonda, çingene erkeklerinin nalbantlık, büyücülük; kadınlarının ise falcılıkla meşgul olmasını neden olarak göstermiştir. Ayrıca yılan afsunculuğu, kâhinlik ve vantrilokluk ile ilgili meraklarını, gnostik mezheple bağlantı kurarak açıklamaktadır. Bu düşünceden hareketle, ilk olarak Türkçe'de kullanılan Çingene kelimesinin, çengicilik yahut çengiler manasına gelen "çengi-gan" veya "çengi-gane" kelimelerinden türemiş olduğu kanaati de oluşmakta, bu kanaati Roman kültüründe, dansa ve müziğe olan yoğun ilgi ayrıca açıklamaktadır.[50]

2.2.1.1.2. Romanlar'ın Kökeni ve Göçleri

Romanlar'ın, kökeni hala tartışma konusudur. Fakat birçok bilim adamının görüşlerine göre, Romanlar Hindistan meşelidir. Konuya ilişkin İslam tarihçilerinden Taberî: Romanlar'ın, Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in neslinden türediği ve bunların da ana yurdunun Sind ve Hint Havzası olduğunu iddia etmektedir. Çiganologlar da Çingenelerin, Kuzeybatı Hindistan menşeli olduklarına yönelik birtakım iddialar öne sürmektedirler. Buna göre Romanlar'ın menşe mıntıkaları, Hindukuş Dağları'nın

[49] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 11.
[50] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 13-14.

vadilerindeki Kuzeybatı Hindistan ve kuzeydeki Hint sınır eyaletleridir.[51] Romanlar'ın kökenlerinin Hindistan'a dayandığı, bugün bilim adamları tarafından kesin bir dille öne sürülmektedir. Bunun nedeni Romanlar üzerinde yapılan dil araştırmalarında konuşulan dilin, Hindustânî ve İranî dillere olan benzerliği yani İndo-İrân dil grubundan oluşudur.[52] Filolojik araştırmalardan elde edilen bulguların yanı sıra iki kültür açısından benzerlikler de söz konusudur. Ayrıca bu benzerlikler, anatomi ve fizyonomi açıdan da birbirini tamamlamaktadır.

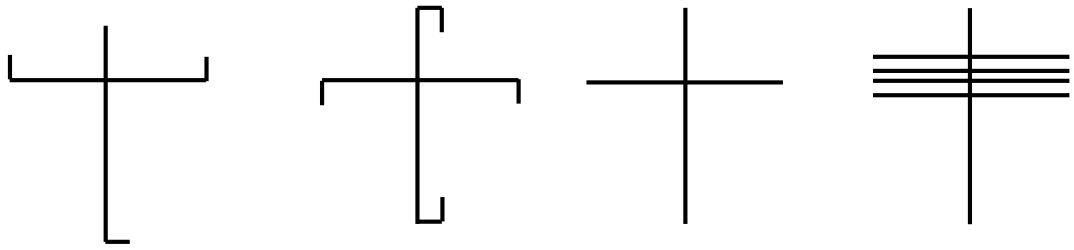
Romanlar'ın tarihinde çok sayıda göç yerleri bulunmaktadır. Hint kökenli olduklarına yönelik kuvvetli iddiaların olduğu bu topluluk, en erken olarak IX. yüzyılda İran'da görülmeye başlamıştır. Kuzey Hindistan ile İran arasında ilk göç yollarını oluşturdukları kabul edilmektedir. X-XIV. asırlarda İran'dan gelen Roman toplulukları, bir müddet Bizans ve Suriye topraklarında kaldıktan sonra Mısır ve Kuzey Afrika'ya ulaşmışlardır. Daha sonra ise buradan deniz yolu vasıtasıyla İspanya ve Avrupa'ya yayılmışlardır. Roman topluluklarının önemli bir kısmı Frigya, Bitinya ve Boğazlardan geçerek Balkanlar'a ve oradan da Avrupa'ya dağılım göstermişlerdir.[53]

Uzun araştırmalar sonucunda, Romanlar'ın yalnızca kendileri tarafından bilinen bazı işaretlerinin mevcut olduğunu ortaya çıkarılmıştır. Roman topluluklarının, bu işaretler vasıtasıyla gidecekleri yerleri ve yolları tayin ettikleri anlaşılmıştır.

"Çingene kafileleri, bir yerden geçerken duvarlara, ağaçların gövdelerine, yol kenarlarına bazı işaretler çiziyorlarmış. Arkadan gelen diğer Çingene kafileleri de, bu işaretleri görerek, onların delâlet ettiği manâları anlayarak istikametlerini

[51] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 13-14.
[52] İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012, s. 28.
[53] İsmail Altınöz, a.g.e., s. 29.

ona göre takip etmekte imiş. Kendilerinin öteden beri kullandıkları bu kabil işaretlerin en marufları olarak şunlar tespit edilmiştir": [54]

2.2.1.1.3. Romanlar'ın Türk Tarihindeki Yeri ve Edirne'ye Gelişi

Romanlar'ın göç zamanları ile ilgili genel kanaat, V-XI. yüzyıllar arasında farklı dalgalarla öncelikle Hindistan'dan İran'a olduğu, bu göçün bu noktadan batı ve güney olarak ikiye ayrıldığıdır. Bu göç noktalarının bir kısmında ise Suriye ve Ermenistan üzerinden Anadolu'ya gelinmiştir. Bu tarih kesin bilinmese de Bizanslı tarihçi Nichephoros Gregoras'ın, Çingene akrobatlarının 1322 yılında Konstantinopolis'e ulaştıklarını dair kayıtları olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu tarihten daha önceki yıllarda (X. yüzyılda) Romanlar'ın, Konstantinopolis'e demirci ve seyis olarak geldiklerine dair bilgiler bulunmaktadır. Bu iddialar ışığında, Romanlar'ın Anadolu'ya girişlerinin, IX. ve XIV. yüzyıllar arasında gerçekleşmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Avrupalı bilim adamları ise Orta Çağ kronikçilerinin verdiği bilgilere dayanarak Timurleng'in Anadolu'yu istilası nedeniyle Anadolu'da bulunan Romanlar'ın Avrupa'ya göç ettiklerini savunmaktadır. Buna gösterge olarak ise 1400'lü yıllardan itibaren, Avrupa'da görülen bazı Roman gruplarının lisanlarında Türkçe kelimelere rastlanıldığını öne sürmektedirler.[55] Burada önemli bir husus şudur: Avrupa'ya göç eden Romanlar, "Türk Ajanı" olarak görülmüş, Türkiye'ye geri gönderilmeleri adına çeşitli politikalar yürütülmüştür.

[54] a.g.e., s. 35.
[55] Ali Rafet Özkan, a.g.e., s. 21.

Avrupa'da dostça benimsenmeyen bu topluluk, çeşitli baskı ve ayrıma maruz kalmıştır. Avrupalılar'ın, Romanlar'ı Türk ajanı olarak görmelerindeki bir başka neden Osmanlılar'ın Avrupa'daki fetihlerinden sonra onları Belgrad, Niş, Üsküp gibi mümbit yerlere yerleştirmiş olmaları, tabiri caizse Romanları bir nevi sınır muhafızı olarak kullanmalarıdır. Ancak bu durum doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin iskân politikası ile ilgilidir. Diğer önemli bir nokta ise Romanların Hristiyan olmayışlarıdır. Avrupalılar tarafından Hristiyan olmayan Romanlar; büyücülük, falcılık, kâhinlik gibi şeyler ile uğraştıkları için putperest olarak nitelendirilmişlerdir. Ayrıca Hristiyan anlayışına göre beyaz renk iyiliği; siyah renk ise kötülüğü simgelemektedir. Değinildiği üzere Romanlar'ın, Türkiye'ye göç etmeleri adına çeşitli politikalar yürüten Avrupalılar, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'ndaki birtakım maddeler gereğince gerçekleşen Türk ve Rum mübadelesinden yararlanmış, 500.000'i aşkın göçmen arasından çok sayıda Roman topluluğuna yer vererek Romanlar'ın Türkiye'ye göç ettirilmelerini sağlamışlardır. Zira ülkemizde kendini "Roman" olarak nitelendiren vatandaşlarımızın tamamı Avrupa'dan Türkiye'ye göç etmiş, kendileri ile görüşülen tüm Romanlar da Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya göçmeni olduklarını iddia ederek bu savı desteklemişlerdir.[56] Romanlar'ın Edirne'ye yerleşmeleri, yürütülen bu mübadelelerin sonucunda olmuştur.

Edirne, Türkiye'de Romanlar'ın yoğun olarak yaşadığı şehirlerin başında gelmektedir. 1650'li yıllarda Edirne'de 144 mahallenin bulunduğu, mahallelerin 14'ün Kaleiçi'nde yer aldığı ve bu mahallelerin yalnızca 4'ün Türk, geri kalan 10 mahallenin ise Rum, Ermeni, Yahudi ve Roman mahalleleri olduğu bilinmektedir. 1845-1846 yıllarında ise temettuat defterleri ışığında, 9 Roman mahallesine rastlanılmaktadır. Bu mahalleler: Evliya Kasım Paşa, Daye Hatun, Cami-i İbrahim Paşa, Mirahur Ayas Bey, Alemdar, Mümin Hoca, Yıldırım Beyazıt, İmaret-i Mezid Bey ve Cedid Kasım Paşa'dır.

[56] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 20.

Tablo 4: Edirne'de Yaşayan Kıptîlerin Mahalle ve Hane Sayıları[57]

Sıra No	Defter No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	5855	Yıldırım Beyazıd Mahallesi	22
2	5855	Mümin Hoca Mahallesi	9
3	16741	Daye Hatun Mahallesi	29
4	16741	İmaret-i Mezid Bey Mahallesi	15
5	16741	Cami-i İbrahim Paşa Mahallesi	7
6	16741	Alemdar Mahallesi	5
7	16741	Evliya Kasım Mahallesi	3
8	16924	Mirahur Ayaz Bey Mahallesi	6
9	16924	Cedid Kasım Paşa Mahallesi	1
Toplam			97

1870 yılına gelindiğinde ise Edirne'nin nahiyeleriyle birlikte 68.661 bin kişilik toplam nüfusu içinde 539 kıptî bulunmaktadır. Bu sayı, şehrin nüfusunun % 0.78'ini oluşturmaktadır. 1872 senesi salnamesi ise 67.625 erkek nüfusu içinde 802 kıptî bulunduğunu göstermektedir. İlk defa 1875 yılı salnamesinde, gayrimüslim erkek ve Müslüman erkek sayıları ayrı ayrı ifade edilmiştir. Bu sayıma göre; gayrimüslim Kıptî sayısı 15 iken, Müslüman sayısı 980 kişidir. Bu tarihten sonraki sayımlarda Müslüman ve gayrimüslimler birlikte sayılmış, ancak gayrimüslim Kıptîler için ayrı bir defter tutulmuştur. 1906\7 yıllarında kadın ve erkek nüfusunun birlikte ele alındığı daha modern bir nüfus sayımı yapılmış, bu sayıma göre; 990 Kıptî erkek ve 923 kadın nüfusu ortaya konmuştur. Bu rakam, toplam 316.615 kişi olan genel nüfusun %0.6'sını oluşturmaktadır. [58] Bugün 2017 verilerini ele aldığımızda 406.855 bin kişilik nüfusunun tahmini olarak 65 binini Romanlar oluşturmaktadır.

[57] Muhammed Tağ, *Temettuât Defterlerine Göre Edirne'de Romanlar*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2015, s. 32.
[58] Muhammed Tağ, a.g.e., s. 39

2.2.1.1.4. Edirne’de Romanlar'ın Sosyal ve Kültürel Özellikleri

Romanlar’ın büyük bir bölümü, gelenek ve göreneklerini koruyarak bunu sosyal hayatlarına yansıtmaktadırlar. Genel olarak geniş bir aile yapısına sahip olan Romanlar’da aileyi; ana, baba, çocuklar, büyük ana ve büyük babalar oluşturmaktadır. Aileyi oluşturan evlilik kavramı, Romanlar için hayatın temelidir. Yüzyıllar boyunca süregelen göçlerinde kültürlerini muhafaza edebilmelerini sağlayan en önemli hususlardan biri de yapılan “Endogamik” (Grup içi evlilik) evliliklerdir. Buna göre küçük yaşlarda olan genç kızlar, yakın akrabaları ile evlenmektedirler. Birçok yörede yapılan araştırmalarda Romanlar’ın düğünlerinin üç gün sürdüğü tespit edilmiştir. Edirne’de yapılan Roman düğünlerinde, gelinin çeyizi iki gün boyunca gelen konuklar için dışarıda sergilenmektedir. Eğlence ve oyun anlayışları oldukça yüksek olan bu topluluk, düğünlerinde de müzik eşliğinde eğlenmektedirler.

Roman kültüründe aile hayatın merkezi olarak konumlandırılmış, çocuksuz ailelerin mutsuz ve boşanmaya meyilli oldukları düşüncesi hâkim olmuştur. Çocukların, Roman ailelerinde birtakım işlevsel görevleri bulunmaktadır. Bilhassa göçebe yaşam süren Romanlar’da, erkek çocukları annelerine bohçacılık gibi işlerde yardım etmekte; kız çocukları ise çadırda gündelik işler ile meşgul olmaktadır. Yerleşik düzene geçmiş Romanlar’da çocuklar, ev ekonomisine destek olmakta; ayakkabı boyacılığı, simit satıcılığı gibi işlerde çalışmaktadırlar. Çok çocuklu aile yapısını savunan Roman kültüründe, genel olarak çocuklar çalışmak zorundadır. Bu açıdan bakıldığında çocuklar, ailelerine maddi anlamda yük olmamakta, ancak eğitim, sağlıklı bir yaşam gibi birçok nitelikten mahrum kalmaktadırlar.

Fotoğraf 1: Roman Kültüründe "Çocuk"
(Fotoğraf: Servet Çınar)

Romanların sosyal yaşamlarında kadın, ev işlerinin yanı sıra ailenin geçimini sağlamak adına genel olarak çalışmaktadır. Özellikle kadınlar; bohçacılık, gündelikçilik, temizlikçilik, falcılık, çiçekçilik gibi işlerle uğraşarak ev ekonomisinin yükünü önemli derecede taşımaktadırlar. Ancak Roman kültüründe yer alan "Pederşahî "(Patriarkal) aile yapısı nedeniyle kadınların üstendikleri bu uğraşılar önemsiz olarak değerlendirilmektedir. Bu aile yapısı anlayışının getirdiği diğer bir düşünce ise kadınların erkek çocuk doğurmadan "Kadınlık" (Romni) makamına yükselemeyecekleridir. Bu açıdan bakıldığında, kadının en önemli rolü anne olmak, eşine ilgi ve alaka göstermektir. Bu durumun canlı örneği Zonguldak'ta yaşayan Çingeneler'in kültürlerinde görülmektedir. Bu uygulamada şu şekilde gerçekleşmektedir: Düğünden hemen sonra damat bir çuvala konur, gelin çuvala doğru yaklaşarak kocasına çok iyi bakacağına dair orda yer alan şahitlerin huzurunda yemin eder.[59]

Roman kültüründe erkek, ailenin reisi ve otorite figürüdür. Evin geçimini önemli ölçüde üstelenen Roman erkekleri; daha çok müzisyenlik, simit satıcılığı,

[59] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 32.

ayakkabı boyacılığı, hamallık gibi işlerde çalışarak, ev ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. Aileyi oluşturan diğer önemli kesim ise yaşlılardır. Gelenek ve göreneğin koruyucusu olarak kabul gören yaşlılar, aile içinde özel bir konuma sahiptirler. Kültürlerinde yer alan "Çingene Anası" ve "Çingene Kraliçesi" gibi tabirler, Romanlar'ın tecrübeli yaşlı kadınlara verdikleri değeri göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca yaşlı kadınlar, genç Roman kızlarının moral değerlerinin de muhafızlarıdırlar.[60]

Romanlar, yaşayış biçimleri açısından değerlendirildiğinde, meskûn ve göçer şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yerleşik romanlar, genelde şehir varoşlarında baraka türü veya oldukça kötü evlerde hayatlarını idame ettirmektedirler.[61] Yerleşik hayata geçenlerin birçoğu meslek sahibidir. Edirne şehir merkezinde ve ilçelerinde yaşayan Romanlar, geçimlerini genellikle arabacılık, hurdacılık, pazarcılık, gibi işlerle sağlamakta, özellikle Keşan'ın Yukarı Zaferiye Mahallesi'nde yaşayan Romanlar'ın büyük bir çoğunluğu ise müzisyenlik ile uğraşmaktadırlar. Diğerleri ise geçimlerini çelik işçiliği, inşaatlarda beton dökücülüğü, hamallık, arabacılık, kurbağa ve sülük toplayıcılığı, hurdacılık, kağıt toplama, boyacılık gibi daha farklı alanlardan sağlamaktadırlar. Uzunköprü ilçesindeki Romanlar ise daha çok hurdacılık, kalaycılık ve sepetçilik yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar.

Romanlar'ın kültürel yaşamlarına bakıldığında, müzik ve dans oldukça önemlidir. Diğer bir deyişle, müzik ve dans neredeyse onlar için hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır. XIV ve XV. yüzyıllarda Anadolu'dan Avrupa'ya göç eden Romanlar üzerine yapılan araştırmalarda; kendilerine özgü bir müzikleri olmadığı, ancak kullandıkları çeşitli müzik aletlerinin var olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 1335 yıllarında Kosova civarında yaşayan Çingeneler'in, temel müzik aletleri zurna ve davuldan oluşmaktadır. Ancak Romanlar'ın kullandıkları müzik aletlerinin

[60] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 34.
[61] Türkiye geneli açısından bir değerlendirme yapıldığında sadece Eskişehir Çingenelerinin planlı bir sistem içinde yapılandırılmış evlerde, topluca oturduklarına şahit olunmuştur. Bu durum onların ekonomik seviyelerinin, Türkiye genelinde yaşayan çingenelere göre daha yukarıda olduğuna işaret etmektedir. bk. Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 35.

çeşitliliği, onların göç ederek farklı kültürler ile etkileşim halinde oluşlarına dayandırılmaktadır. Örneğin; Manuş Çingeneleri'nin, Cermen folklorundan "kemanı"; "üfleme ve sazlı çalgılarını" ise Türkler'den aldıkları belirtilmektedir.[62]

Günümüzde Roman kültürünü yansıtan müzik anlayışına bakıldığında; hayat tarzlarını ifade eden serbest, kuralsız, kendilerine özgü bir çalış tarzı elde ettikleri görülmektedir. Müziğe yatkınlıkları birçok toplum tarafından kabul görülen Romanlar'ın, tercih ettikleri müzik motiflerinde daha çok günlük olaylar, aşk, ihanet, para ve ayrılık gibi temalar işlenmekte, bazen de yaşadıkları ötekileştirilmenin dışa vurumu olan serzenişler, müziklerine yansımaktadır. Genel anlamda Arabesk tarzı müzik ve Türk Sanat Müziği ezgilerini kullanan Romanlar, bulundukları bölgelere göre farklı müzik tarzlarına sahiptirler. Örneğin; Roman topluluklarının ağırlıklı olarak Marmara ve Ege bölgelerinde yaşamasından dolayı, halk arasında Romanlar tarafından yapılan müziğe ilişkin "Çingene Müziği" ya da "Roman Müziği" gibi söylemler de ortaya çıkmıştır.[63]

Fotoğraf 2: Roman Kültüründe "Müzik"
(Fotoğraf: Servet Çınar)

[62] İsmail Altınöz, a.g.e., s. 285.
[63] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 38-39.

Romanlar'ın müzik ve dans kültürlerini yansıtan gelenekleri de bir diğer önemli husus olarak değerlendirilmektedir. Geleneklerini muhafaza etmek konusunda tutucu olan Romanlar, gerek Türkiye gerek diğer Balkan ülkelerinde her yıl büyük bahar festivalleri düzenlemektedirler. Edirne ili açısından değerlendirildiğinde Romanlar, her yıl Mayıs ayının 5'ini, 6'sına bağlayan gecede düzenledikleri "Kakava Şenlikleri" ile kültürlerini ifade etmekte, onları izlemeye gelen topluluğa müzik ve dans şöleni sunmaktadırlar.

Ritüele adını veren "Kakava" kelimesinin kökenine dair henüz net bir bilgi yoktur. Ancak Edirne halkı tarafından oluşan yaygın inanış, Kakava kelimesinin "kokulu hava ya da kahkahadan bozulma bir kelime" olduğu yönündedir. Edirne'de yaşayan Romanlar'ın, her yıl büyük bir sevinç ile kutladıkları bu şenlik, 5 Mayıs akşamı Sarayiçi'nde büyük bir ateşin yakılması ile başlar. Fakat bu tarihten daha önce Edirne Romanları'nın çeribaşısı yanına dört güzel kızı da alarak davul ve zurna eşliğinde, o güne has özel kırmızı ve beyaz renklerde, parlak kumaştan yapılmış kostümüyle, Edirne esnafına davetiye dağıtır. Gelen kişilerin dilekler dileyerek ateşin üzerinden atlaması ile şenliğin başlamış olduğu kabul edilir. Ateşin üzerinden atlama ritüeli Nevruz ve Hıdrellez gibi şenliklerde de görülmekte; bu uygulamanın hastalıklardan, kötülüklerden, uğursuzluklardan koruyacağına inanılmaktadır. Müzik ve yemek ziyafeti ile gün boyu devam eden şenlik, gece de davul ve zurna eşliğinde Trakya ezgileri ile devam eder. İlerleyen saatlerde kendi mahallelerine dönen Romanlar, neredeyse her evin önüne yine ateş yakarlar. Bu ateşlerden birinin başına gelen çeribaşı, bir kova alarak orada bulunan birkaç kişinin küpesini yahut özel bir eşyasını kovanın içine atar ve eşya sahiplerinin dilekte bulunması için söylemde bulunur. Dilekler dilendikten sonra ise çeribaşı, kovadan seçtiği her eşya sahibi için maniler okur.[64]

Büyük bir coşku ile sabahın ilk saatlerine kadar eğlenen Romanlar, 6 Mayıs sabahı bir başka ritüel ile şenliklerini devam ettirirler. 5 Mayıs gecesi Meriç ve Tunca'dan getirdikleri, içine 41 taş ve 41 çeşit ot attıkları bir miktar su ile yıkanarak

[64] Selma Sol, "Edirne Kakava Şenlikleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Edirne 2010, s. 66-67.

hastalıklardan korunacaklarına inanırlar. "Talika" adı verilen at arabaları ile Meriç'in kenarına giden Romanlar; burada da temizlenip aklandıklarına inanırlar.[65] Gün boyu çeşitli ritüellerle devam eden şenliğin; günümüzde Hıdrellez ile birleştiği, yerli halk ve Romanlar tarafından coşku ile kutlandığı görülmektedir.[66]

Fotoğraf 3: Roman Kültüründe "Kakava Şenlikleri"
(Fotoğraf: Servet Çınar)

2.2.1.1.5. Romanlar'da Din ve İnanış

Romanlar'ın, 120-130 yıl kadar önce sahip oldukları dinlerin, Paspati tarafından İslam ve Hristiyanlık olduğu ifade edilmektedir. Göçebe Romanlar'ın, çoğu İslam dinine mensup olmuş, yerleşik hayata geçenler ise Hristiyanlığı kabul etmiştir. Günümüzün Türkiye Romanları'nda dini inanış değerlendirildiğinde ise çok katı bir şekilde kurallara uyuyor olmasalar bile neredeyse birçoğunun Müslüman olduğu kabul görmektedir. Konuya ilişkin Andrews (1989) şu sözleri ifade etmektedir: "Özellikle Mayıs ayının ilk haftasında kutlanan büyük bahar festivali ve kurban haftası Kakava gibi kendi dinsel geleneklerine de sahiptirler. Van şehrindeki

[65] Bu ritüelin asıl kaynağı eski bir efsanede geçen "Baba Fingo" adlı Roman liderinin Mayıs'ın 6'sında nehirden çıkacağına yönelik oluşan yaygın inanıştır. bk. Selma Sol, a.g.m., s. 69.
[66] Selma Sol, a.g.m., s. 68-69.

Poşa bölgesinde yaşayan Romanlar Müslüman, Tokat şehrinde yaşayan Romanlar Hristiyan olarak bildirilirler.” [67]

Günümüzde Edirne ili açısından değerlendirme yapıldığında, Roman topluluklarında genel inanışın İslam dinine yönelik olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak İslam dininin katı kurallarının çoğunlukla uygulanmadığı Roman kültüründe; el falı, bakla falı ve kahve falı gibi fal çeşitleri yaygın olarak görülmektedir. Sergius Golowin, Çingeneler'in büyücülük ve falcılık kabiliyetlerini Hindistan'dan getirdiklerini ve bilhassa Hindistan'da bulunan birtakım bitkilerden yararlanarak yapılan büyü uygulamalarının Hint inanışlarını taşıdığını ifade etmektedir. Çünkü eski bir Hint inanışına göre bitkiler; insana yol göstermekte, dünyayı ve ilâhi gerçekleri göstermektedirler.[68]

2.2.3. Nüfusun Eğitim Durumu

Osmanlı Devletinde; Sıbyan Mektepleri, Medreseler ve özel eğitim veren Enderun Mektepleri olmak üzere üç tür örgün eğitim sisteminden bahsetmek mümkündür. Sıbyan Mektebi eğitimin ilk basamağı olup burada dini esaslara göre öğrenciye temel becerileri kazandırmak esastır. Medreseler ise eğitimin ikinci basamağını oluşturur. Osmanlı Devleti yüksek eğitimi, medreselerde vermiştir. Enderun Mektebi “Saray Mektebi olarak” da anılmaktadır. Bu ifadeden Enderun Mektebi'nin Osmanlı açısından önemi açıkça anlaşılmaktadır. Bu mektep, seçkin yönetici-devlet adamı yetiştirme gayesi taşıyan, önemli bir kurum olma niteliği taşımaktaydı.[69]

---

[67] Suat Kolukırık, *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, Simurg, s. 77.
[68] Fatih Belediye Başkanlığı, a.g.e., s. 49.
[69] Halûk Kayıcı, *Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 128.

Tablo 5: Edirne'de Yer Almış Medreseler[70]

Medrese Adı	Yapım Tarihi
Dar'ül Hadis Medresesi	1435
Selimiye (Dar'ül Kurra) Medresesi	1575
Dar'ül Tedris Medresesi	1575
Saatli Medrese	1447
Peykler Medresesi	1482
Yıldırım Medresesi	1396
II. Bayezit Tıp Medresesi	1488
Sokullu Medresesi	1577

Edirne ili, Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yaptığı tarih süresince gerek bilime gerek kültür ve sanat alanlarına önemli katkılarda bulunmuştur. Anadolu ve Balkanlar arasında köprü vazifesi gören coğrafi konumu, kentin kültürel yapısında da oldukça belirgin izler bırakmıştır. Bilhassa II. Murad ve II. Beyazıt dönemlerinde Edirne'ye önemli bilim adamlar gelmiş, bilimin ve edebiyatın gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu dönemde 40'ın üzerinde medreseye sahip olan şehir, "Üniversite şehri" kimliği ile anılmaya başlamıştır.[71]

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Edirne ilinde; ilk, orta ve yüksek dereceli eğitim veren 47 medrese ve 54 Mahalle Mektebi'nin bulunmasının yanı sıra gayrimüslim kesime eğitim veren ilk ve orta dereceli kurumlar da mevcuttur. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte eğitim kurumları daha da hızlı bir gelişim göstermiş; Edirne, Türkiye'nin eğitim konusunda öncü illerinden biri olmuştur.[72]

[70] Sinan Kocaman, *Edirne İlinin Turizm Coğrafyası*, İstanbul 2012, s. 162.
[71] Rıdvan Canım, a.g.e., s. 26.
[72] Emine Kılıçarslan-Selçuk Duranlar, "Kalkınma, Eğitim ve Üniversite Üçgeninde Edirne", *I. Trakya Bölgesi Kalkınma ve Girişimcilik Stratejileri Sempozyumu Kitabı*, Trakya Üniversitesi Yayınları No 103, Edirne 2009, s. 180.

1880 yılında Edirne'ye vali olarak atanan Mehmet Kadri Paşa, uzun yıllar Edirne'deki eğitim kurumlarına yönelik çalışmalarını sürdürmüştür. Onun döneminde "Edirne Sanat Mektebi" (Edirne Anadolu Teknik Lise Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi) açılmış; burada kunduracılıktan, halıcılığa, terziliğe değin birçok zanaat alanına yönelik eğitimler verilmiştir. Ayrıca Edirne Lisesi'nin temelleri onun döneminde atılmıştır. Kızların da eğitim konusunda erkek öğrencilerle eşit haklara sahip olması gerektiğini düşünen Mehmet Kadri Paşa, kız öğrencilere yönelik İnas Rüştiyesi'ni (Kız Ortaokulu) eğitime açmıştır. Ayrıca Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nun açılması da paşanın çalışmalarının eseridir.[73]

1923-1924 yıllarına gelindiğinde, Edirne il ve ilçelerindeki ilkokulların sayısı 7, köy ilkokullarının sayısı 34, öğretmen sayısı 104, öğrenci sayısı ise 3115'tir.[74]

2.3. EKONOMİK AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ

2.3.1. Edirne İlinde Ticaret

2.3.1.1. Osmanlı Dönemi Edirne Ticari Yapısı

Osmanlı Devleti'nin ticari ve ekonomik yapısı kendisinden önce var olan devletlerden miras olarak alıp geliştirdiği bir sistem üzerine kuruluydu. Devlet, genel olarak ticarette ziraat ve zirai ürünlerin alışverişine önem veren, bir iktisadi temel üzerinde yapılandırılmıştı. İç ticarette hanlar ve açık pazarlar oldukça önemliydi. Açık pazarlarda; canlı hayvan, odun gibi maddelerin ticareti yapılırken; Hanlar ise kapalı toptan ticaret merkezleri idi. Şehirde genel olarak üç adet alışveriş yapılan yer vardı: Bedesten, Çarşı ve Pazar. Bedesten ve Çarşı, üzerleri kapalı alanlardı. Özellikle Bedestende ipekli ve oldukça değerli kumaşların ticareti yapılmaktaydı. Pazarlar, haftanın belirli günleri açılır, halka tüketim mallarının hizmetini sunarlardı.

---

[73] http://edirne.meb.gov.tr/_belgeler/dunden_bugun.pdf (07.03.2017)
[74] Ratıp Kazancıgil-Nilüfer Gökçe- Ender Bilar, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (1361-2005)*, Edirne Valiliği Yayınları, No:26, Edirne 2006, s. 214.

Edirne ilinde, 15. ve 16. yy.'da ticaret gelişmiş durumda iken 18 yy.'da gerilemeye başlamıştır. Bu durumun nedenlerinden biri çarşıda ve pazarda satılan ürünlerin devlet tarafından "narh" sistemine tabi tutulmasıdır. Narh sistemi: Hükümetin, ürünlerin azami fiyatlarını belirlemesi ya da eksik rekabet koşullarının oluşması ile fiyatlara zorunlu müdahalesi olarak değerlendirilebilir. 19. yy.'a kadar Osmanlı Devleti'nin lehine olan kapitülasyonlar, II. Mahmut Dönemi'nde özellikle yabancılar ile yapılan sözleşmeler nedeniyle aleyhimize yönelik gelişmeye başlamıştır. Yabancı ürünlerin ülkede daha fazla yer alması ve ticaretin Gayrimüslimlerin eline geçmesi, dış ticaret açısından da olumsuz gelişmelere yol açmıştır. 19 yy. ile birlikte ticaret yeniden yapılandırılmaya çalışılsa da Müslüman tüccarlar, gayrimüslimlerin varlığı nedeniyle iç ve dış ticarette yeterli başarıyı yakalayamamıştır.

Tarih boyunca Edirne, doğu ile batı arasında stratejik bir noktaya sahip olması nedeniyle önemli bir ticaret merkezi konumunda idi. 16. yy.'da yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, Edirne'ye daha çok dış ülkelerden mamul malların geldiği görülmektedir. Edirne kentinde o dönemde dokumacılık dışında giyim sanayi, toprak sanayi, demircilik, dericilik gibi pek çok üretim kolu bulunmaktaydı. Yine o dönemde ilde; basmacılık, mensucat boyacılığı, gül yağcılığı gibi sektörler de yer almaktaydı. İpekçilik, lülecilik, kolancılık, keçecilik, demircilik, bakırcılık gibi meslek grupları da şehirde oldukça yaygındı. Bu yüzyılda, Edirne ayrıca boyahaneleri ile de ünlüydü.

Edirne'nin ticari ve ekonomik gelişimi, 18. yy.'nın ikinci yarısından itibaren yaşanılan deprem ve işgaller nedeniyle gerilemiştir. Bu durum, şehrin geleneksel el sanatlarını da büyük ölçüde etkilemiş, el ürünlerinin ticaretini durma noktasına getirmiştir. Edirne ili, dokuma ve diğer tekstil ürünlerinin ticaretini iç ve dış piyasalarda önemli ölçüde gerçekleştiriyorken Avrupa'nın açık pazarı haline gelmiştir.

Savaş ve işgalin olumsuz sonuçlarından sıyrılan Edirne, 1892 yıllarına doğru tekrar ticari hayatını canlandırmaya başlamıştır. Şehrin bu dönemde ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Halk, genel anlamda gıda ve giyim ürünlerini geleneksel yöntemlerle üretirken; esnaf, üretim ve pazarlama için küçük çapta işletmeler oluşturmuştur. Bu dönemde fabrikalar az sayıda da olsa mevcuttu. Ayrıca Edirne ve civarında tarım hammaddelerini işleyen imalathaneler bulunmaktaydı. Tarım dışındaki ürünler, daha çok el tezgâhlarında üretiliyor; giyim eşyalarını önce halk kendisi için üretiyor, geri kalan kısmını ise pazarlıyordu.[75]

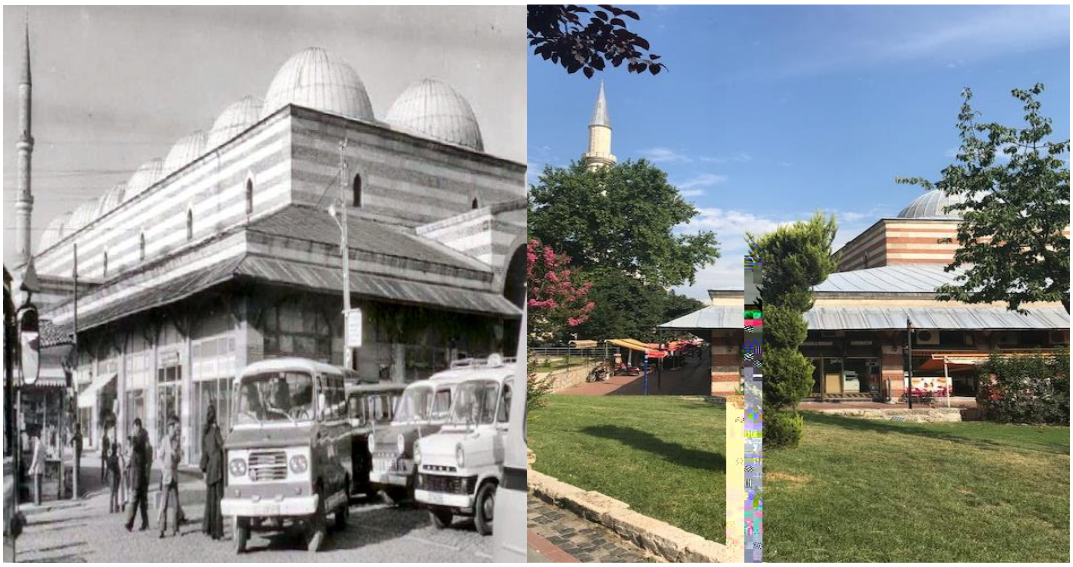
2.3.1.1.1. Tarihi Edirne Çarşıları

Alipaşa Çarşısı: 1569 yılında Hersekli Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan bu çarşı, çeşitli söylemlere göre Kırklareli'de yapılması düşünülen bir cami için ödenek oluşturma maksadı ile inşa ettirilmiştir. Çarşının maksadı, kıymetli eşya satan (Altın, gümüş vb.) ticaret erbabını aynı çatı altında toplamaktır. Alipaşa Çarşısı'nın bir özelliği de kemerlerinin kırmızı-beyaz taşlardan meydana getirilmiş olmasıdır. 130 dükkan ve 6 kapısı bulunan Çarşı, bugün kıymetli eşyaların satıldığı bir alan olma fonksiyonundan çıkıp farklı nitelikte ürünler satan ticaret erbablarının yer aldığı bir alana dönüşmüştür.

Bedesten Çarşısı: Çelebi Mehmet zamanında, Eski Cami'ye gelir elde etmek için 1417-1418 yılları arasında yaptırılmıştır. Çarşı'nın 19 kubbesi ve 4 kapısı bulunmaktadır. Bedesten'in, Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinde çok hareketli bir alışveriş yeri olduğu ve içerisinde değerli mücevher satan dükkanların bulunduğu bilinmektedir. Konuya ilişkin Lady Montague şu sözleri söylemektedir: "Burası sütunlar üzerine inşa olmuş, burada atlar için her çeşit koşum satılıyor. Hepsi de sırmalar ve elmaslarla (Mücevher) dolu insan bu çarşıya girerken göz kamaştırıyor."[76]

---

[75] Halûk Kayıcı, a.g.e., s. 227.
[76] Ender Bilar- Oral Onur, a.g.e., s. 7.

Fotoğraf 4: 1970'ler ve Günümüz (2018) Bedesten Çarşısı

Selimiye Arasta Çarşısı: Selimiye Cami'ne gelir temini sağlamak amacıyla III. Murat tarafından Mimar Davut Ağa'ya yaptırılmıştır. Arasta, 124 dükkan ve 4 kapıdan oluşmakta olup Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Çarşının, "Kavaflar (Ayakkabıcılar) Çarşısı" olduğunu yazmaktadır.[77]

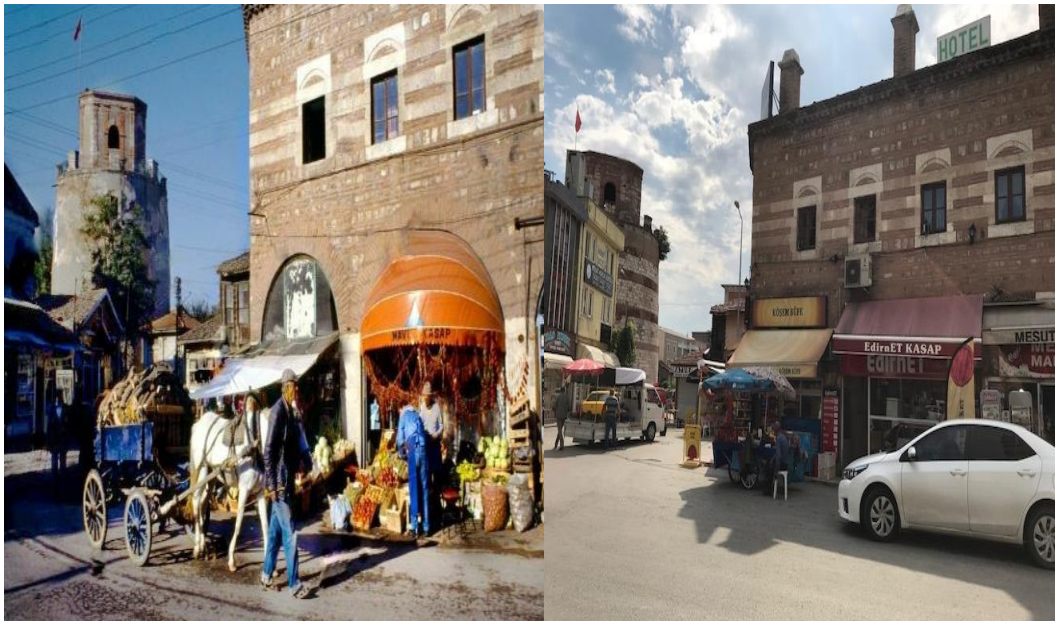

Fotoğraf 5: Selimiye Arastası, Doğu Giriş Kapısı

[77] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 166.

2.3.1.1.2. Tarihi Edirne Hanları

Taş Han: 16. yy.'nın ikinci yarısında Sokullu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. İlk yapıda, alt katta dükkanlar; üst katta ise han odaları bulunmaktaydı. 1965 yılına kadar restorasyon görmeyen Han'ın, zamanla büyük bir kısmı yıkılmıştır.[78] Bugün Taş Han, alt katında dükkanların yer aldığı; üst katının ise konaklama hizmeti için kullandığı bir yapı olarak Edirne merkezinde göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 6: Geçmişten Günümüze Taş Han

Havlucular Hanı: 17. yüzyılda Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Han, 1752 yılında yaşanan bir depremden dolayı üst katını kaybetmiş, ilk halini koruyamamıştır. Havlucular Han'ı, önceleri solakların bulunmasından kaynaklı "Solaklar Hanı" olarak anılmış, daha sonraları pamuklu kumaş ve astarlık dokuyanlar tarafından kullanılmaya başlayınca, "Astarcılar Hanı" olarak da

[78] Talha Uğurluel, a.g.e., s. 191.

adlandırılmıştır. Yakın dönem itibariyle Han, havlucular tarafından kullanılmaya başlanmış ve " Havlucular Hanı" olarak nitelendirilmiştir.[79]

Rüstem Paşa Kervansarayı: 1560-1561 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamı Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan yapı, şehir merkezinde Eski Cami'nin karşı tarafında yer almaktadır. Kervansaray, dikdörtgen biçimindeki avlunun etrafında iki katlı bir yapı olarak dikkat çekmekte, 102 oda ve 21 dükkandan oluşmaktadır.[80] Günümüzde kervansarayın ön cephesi sıralanmış dükkanlardan oluşmakta, bu dükkanlar ise ticari amaçla kullanılmaktadır.

Fotoğraf 7: 1950-60'lı Yıllar ve Günümüz (2018) Rüstem Paşa Kervansarayı

Devecihan Kervansarayı: 15. yy.'nın ilk yarısında defterhane olarak resmi defterlerin korunması ve arşivlenmesi adına yaptırılan yapı, Osmanlı hanlarının en erken örneklerinden birini oluşturmaktadır. Yapı, 1846 yılında Vali Rüstem Paşa zamanında cezaevine dönüştürülmüş ve 1849 yılına kadar da bu amaçla kullanılmıştır. Günümüzde ise bu yapı, Kültür ve İl Turizm Müdürlüğü olarak hizmet vermektedir.[81]

[79] Talha Uğurluel, a.g.e., s. 193.
[80] Edirne Valiliği, 2005 İl Yıllığı, s. 66.
[81] Şahin Yıldırım-Günay Karakaş, *Edirne Müzeleri ve Ören Yerleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 74.

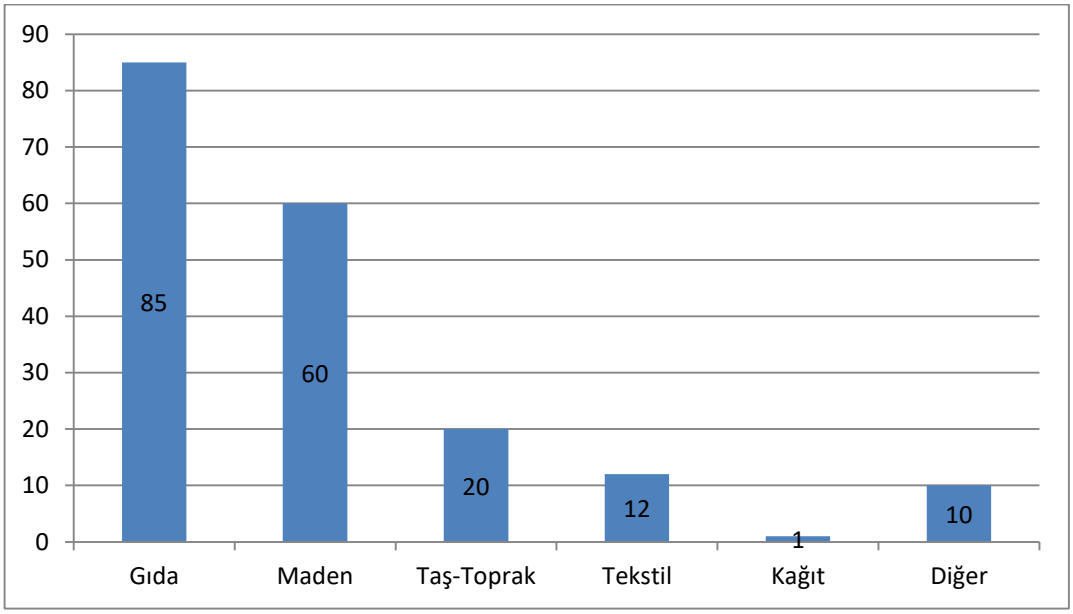
2.3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Edirne Ticari Yapısı

Edirne ilinin; Avrupa Birliği üyesi olan Yunanistan ve Bulgaristan'a 2'si demiryolu, 4'ü karayolu olmak üzere 6 adet sınır kapısı bulunmaktadır. Buna rağmen şehrin ithalat ve ihracat yüzde oranları yeterli düzeyde değildir.[82] Sınır şehri olmasına rağmen şehirde; dış ticaretin yoğun yaşanmaması, dış ticaret hacminin de zayıflamasına neden olmaktadır.[83]

2.3.2. Edirne İlinde Sanayi

Edirne'nin bugünkü ekonomisi, Türkiye ekonomisi ile karşılaştırıldığında orta düzeyde gelişmiş olarak nitelendirilebilir. Kentin ekonomik kaynakları tarım ve hayvancılık ile buna bağlı olarak kurulan küçük sanayi tipi ticari alanlar ile hizmet sektörüne dayanmaktadır. İlin tarım sektörü, Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek bir seviyededir. Buna bağlı olarak sanayi üretiminin önemli bir kısmı da tarıma yöneliktir. İşletmeler; ayçiçeği, buğday, pirinç gibi tarım ürünlerini yoğunlukla işlemektedirler. Şehirde büyük sanayi işletmeleri genel olarak tekstil sektöründe yoğunlaşmıştır. Genel olarak tarıma dayalı bir kent olan Edirne'nin, sanayi yatırımlarına teşvik alan iller arasında bulunmayışı şehrin ekonomisini etkileyen ciddi bir husustur.

[82] Edirne Valiliği, *81 İlde Kültür ve Şehir Edirne*, İstanbul 2003, s. 114.
[83] Edirne Valiliği, *81 ilde…*, s. 114.

Şekil 1: Edirne İl Genelindeki Sanayi Tesislerinin Sektörel Dağılımı[84]

2.4. TURİSTİK AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ

2.4.1. Turizm ve Kültürel Öğeler içeren Turistik Kaynaklar

2.4.1.1. Müzeler

Edirne'de ilk müze, Atatürk'ün emri ile Selimiye Cami avlusundaki Dar-ül Tedris Medresesi'nde kurulmuştur (1925). Müzenin kurucuları; Dr. Rıfat Osman, Arif Dağdeviren ve Necmi İğe'dir. 25 Kasım 1936 tarihinde bu medresede Etnografya bölümü de açılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte müzede yer alan değerli eserlerin zarar görmemesi için Anadolu müzelerine nakli gerçekleşmiştir. Kalan eserlerin ise Dar-ül Tedris Medresesi'nde sergilenmesine devam edilmiştir. Müze, daha sonraki yıllarda Selimiye Cami'ne yakın bir alana taşınmış, 13 Haziran 1971

[84] "Edirne İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu", Edirne Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Edirne_icdr2013.pdf , (02.03.2018), s. 84.

yılında "Arkeoloji ve Etnografya Müzesi" adı ile faaliyete geçmiştir. Ayrıca Dar-ül Tedris Medresesi'ndeki Müze, "Türk İslam Eserleri Müzesi" adı altında faaliyetlerine devam etmiştir.[85]

Edirne Müzesi (Arkeoloji ve Etnografya): 1971 yılında Arkeoloji ve Etnografya Müzesi adı ile faaliyetlerine devam eden yapı, iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; Arkeoloji ve Etnografya'dır. Arkeoloji seksiyonu; Fosiller, Sikkeler, Taş Eserler, Metal Eserler, Kemik Eserler, Pişmiş Toprak Eserler şeklinde altı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde, Edirne ve çevresinde arkeolojik kazılar sonucu elde edilen günümüze kadar gelebilmiş paleontolojik bulgular ile Prehistorik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait yazılar, mimari eserler, toprak kaplar, steller, heykeller de sergilenmektedir. Etnografya seksiyonunda ise Cam, Metal, Ahşap ve Tekstil eserleri şeklinde dört bölüm yer almaktadır. Buna ek olarak, Osmanlı Devleti'nin erken dönem kültürünü yansıtan; ev eşyaları, sikkeler, halılar, kilimler, kıyafetler ve Edirnekâri örnekleri de bu bölümde dikkat çekmektedir.[86]

Fotoğraf 8: Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

[85] Edirne Valiliği, *81 ilde…*, s. 248.
[86] Talha Uğurluel, a.g.e., s. 258-259.

Türk İslam Eserleri Müzesi: Selimiye Cami'nin Dar-ül Hadis Medresesi'nde yer alan müze; 14 oda, dört galeri ve avludan oluşmaktadır. 1924 yılından beri müze olarak kullanılan yapı; ana dershane odası, öğrenci odaları ve revaklı avludan oluşmaktadır. Müzeye ziyaret, Mimar Sinan'a saygı odasıyla başlar. Mimar Sinan'ın heykelinin bulunduğu bu odada, Kâbe tasvirli duvar resmi ile kalem işi ve alçı bezeme örnekleri de sergilenmektedir. Bu odayı takiben diğer odalar ise Hat Eserleri Odası, Kesici-Delici Silah Odası, Silah Odası 2, Gâza Odası, Cam-Deri Eşyalar Odası, Ahşap Eserler, Çini Odası, İslam Sikkeler Odası, Sünnet Odası, Dokumacı Odası, Saraç ve Ayakkabıcı Odası, Mutfak Eşyaları Odası, Kırkpınar Odası, Tekke Eşyaları Odası ve Galeriler'dir.[87]

Sağlık Müzesi: Edirne ilinin Yeni İmaret semtinde yer alan Müze, Sultan II. Beyazıd Külliyesi-Sitesi olarak faaliyete geçmiştir. Yapımına Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde başlanan Müze, 1488 yılında Fatih Sultan Mehmet'in oğlu olan 8. Osmanlı padişahı II. Beyazıd tarafından tamamlanmıştır. Sitenin kuruluşundaki amaç başkent Edirne'nin bir Darüşşifa'ya (Hastahaneye) kavuşturulması isteğidir. 1444-1448 yılları arasında tamamlanan Külliye, dönemin ekonomik ve teknik gücünü gösterir niteliktedir. Çeşitli ünitelerden oluşan yapının temelinde sosyal ve sağlık yönünde yardımlaşma duygusu yatmaktadır. Sitenin mimarının kim olduğu konusunda çeşitli görüşler öne sürülmekte olup kaynaklar Mimar Hayrettin yahut Yakup Şah Bin Sultan Şah olabileceğine işaret etmektedir. Oldukça geniş bir alanda kurulan site, değinildiği üzere çeşitli ünitelerden oluşmaktadır. Bunlar: Dârüşşifa (hastane), Tabhane (Misafir ve Dinlenme Evi), Tıb Medresesi (Temel Bilimler Fakültesi), Cami, İmaret (Mutfak, yemekhane, depo vs.), Köprü (Tunca Nehri üzerinde), Çifte Hamam (Kadın ve Erkek Bölümü), Un değirmeni ve Su Deposu, Sıbyan Mektebi (İlkokul), Mehtername (Musiki Konservatuvarı) ve Muvakkithane (Günün saatlerini, takvimini bildiren kuruluş)'dir.[88]

---

[87] Şahin Yıldırım vd., a.g.e., s. 136 ; Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Edirne Müzeleri Broşürü.

[88] Ayhan Tunca, *Edirne Sultan II. Bayezit Külliyesi ve Trakya Üniversitesi Sağlık Müzesi*, Yöre Dergisi Yöresel Kitaplar Dizini, No:5, İstanbul, s. 7.

Külliye'nin korunması ve gelecek kuşaklara miras bırakılması adına 1984 yılında Trakya Üniversitesi kapsamında yenileme çalışmalarına girişilmiştir. Yapı, 1997 yılında Rahmetli Dr. Ratip Kazancıgil'in katkılarıyla müze olarak hizmete girmiştir. Yapılan çalışmalar sayesinde Müze, 2004 yılında "Avrupa Konseyi Müze Ödülü"nü almış, bunun yanı sıra 2007 yılında Avrupa Kültür Mirası Birliği tarafından "En iyi 2. Sunum" ödülüne layık görülmüştür. 2014 ve 2015 yılları arasında "Mükemmellik Sertifikası"na, 2016-2017 yılı Üniversite Müzeler Birliği üyeleri tarafından ise "Yılın Üniversite Müzesi" ödülünün sahibi olmuştur. Sağlık Müzesi 2016 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne kabul edilmiştir.[89]

Fotoğraf 9: Beyazıd Külliyesi, Edirne
(Fotoğraf: Servet Çınar)

Lozan Anıtı ve Müzesi: T.C.'nin sınırlarını belirleyen, ulusal bütünlüğünü temsil eden Lozan Anıtı ve Müzesi'nin yapılması fikri, Rektör Prof. Dr. Osman İnci'nin önderliği doğrultusunda ortaya konulmuştur. Ortaya konulan bu düşünce; Trakya Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Merkezi, Trakya Üniversitesi

[89] Trakya Üniversitesi, https://saglikmuzesi.trakya.edu.tr/news/trakya-universitesinin-gozbebegi-sultan-ii--bayezid-kulliyesi-saglik-muzesine-2017-de-ziyaretci-akini#.Wqj_m2rFLIU , (14.03.2018)

Balkan Çalışmaları ve Uygulama Merkezi'nin teklifleri ile Trakya Üniversite Senatosunun 27.11.1996 tarihli 7.'nci toplantısında oy birliği ile kabul edilmiştir.

Selimiye Vakıf Müzesi: 1569-75 tarihleri arasında Mimarbaşı Sinan tarafından yaptırılan Müze, ilk olarak "Dar-ül Kurra adıyla anılmıştır. [90] Yapının planı incelendiğinde; revaklarla donatılmış dikdörtgen avlu, kare plana sahip kubbeli oda (Dershane), mescit, güney ve batı yöndeki medrese hocalarının ve öğrencilerinin kaldığı odalar dikkat çekmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 2006 yılında restore edilen bu yapıya "Selimiye Vakıf Müzesi" adı verilmiştir.[91] Müze'nin içinde Osmanlı Dönemi'ne ait eserlerin onarımları sırasında elde edilmiş çini parçaları, lüleler, hat levhalar, Kur-an'ı Kerimler, şamdanlar, bilyeler, usturlaplar, rahleler ve değişik objeler yer almaktadır.[92]

Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi: Edirne'nin en çok ziyaret edilen tarihi alanlarından biri de Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi'dir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde inşa ettirilmiş olan bu yapı, 30 tabyadan biri olan Kıyık tabyasında yer almaktadır. Balkan Savaşları'nda Edirne'nin düşman işgalinden korunması için büyük ölçüde mücadelelerin verildiği bu tabyada; açık top mevzileri, hendekler, toplanma ve eğitim alanları, depolar, nizamiye bölümleri, bölük, tabur ve alay komuta binaları, cephanelikler, gözetleme menzilleri ve yatakhaneler bulunmakta, bu alanlar yaşanılan atmosferi gözler önüne sermektedir.[93]

Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi: Günümüzde Trakya Üniversitesi tarafından Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi olarak düzenlenen yapı, II. Beyazıd Külliyesi'nde tıp medresesi olarak kullanılmıştır. Burada 18 öğrenci odası, bir dershane ve bir avlunun bulunduğu alanlar oldukça dikkat çekicidir. 23.09.2002 tarihinde açılan müzede, 72 önemli sanatçının 80 resim ve 5 heykel olmak üzere toplam 85 bağışı bulunmaktadır.[94]

---

[90] Dar-ül Kurra: Kur'an eğitimi verilen yer.
[91] Edirne Valiliği, *81 ide…*, s. 252.
[92] Gös.yer.
[93] Edirne Valiliği, *Edirne: Suların…*, s. 82.
[94] Şahin Yıldırım vd., a.g.e., s. 160.

2.4.1.2. Tarihi Köprüler

Edirne'de çeşitli onarım ve düzenlemeler sonucu halen kullanılabilen 13 adet taş köprü bulunmaktadır. Bu köprülerin bazılarının yapım tarihine göre kronolojik olarak dizilimi aşağıda verilmektedir.

Tablo 6: Edirne'de Yer Alan Bazı Tarihi köprüler[95]

Köprü Adı	**Tarihi**	**Akarsu**
Gazi Mihal – Taş – Hamidiye Köprüsü	1282	Tunca
Yıldırım Köprüsü	14.yy	Tunca
Ergene Köprüsü	1443	Ergene
Şehâbeddin Paşa – Saraçhane Köprüsü ve İlavesi	1451	Tunca
Fatih – Has Bahçe – Cephanelik – Bönce – Süvari Köprüsü	1452	Tunca
Sultan II. Bayezîd – Yeni İmaret Köprüsü ve Bağlantısı	1488	Tunca
Kanunî – Saray Köprüsü	1560	Tunca
Yalnızgöz – Tekgöz Köprüsü	1570	Tunca
Ekmekçizâde (Ekmekçioğlu) Ahmed Paşa –Tunca Köprüsü	1615	Tunca
Sultan Mecid – Mecidiye – Yeni – Meriç Köprüsü	1847	Meriç

[95] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 159.

Fotoğraf 10: Meriç Köprüsü, Edirne

2.4.1.3. İmarethaneler

İmarethane kelime anlamı itibariyle cami, medrese, hamam, köprü, kervansaray, birden fazla binadan oluşan külliye, çeşme, kale, okul, tekke, kütüphane ve buna benzer tüm bayındırlık eserlerini içine alan oldukça geniş bir kavramdır. Fakat birçok yazar ve vatandaşımız bu kelimeyi "Tanrı hoşnutluğunu kazanmak için içerisinde yemek pişirilip yoksullara ücretsiz olarak dağıtılan mutfaklar, aş evleri" şeklinde algılamakta ve kullanmaktadır.[96] Kuruluş sırasına göre Edirne'de yer alan dokuz imaret aşağıda verilmektedir.

[96] Ratip Kazancıgil, *Edirne İmaretleri*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, No:6, İstanbul 1991, s. 13.

Tablo 7: Edirne'de Yer Alan İmaretler[97]

No	İmaret Adı
1	Yıldırım Beyazıd İmareti
2	Gazi Mihal Bey İmareti
3	Muradiye Bey İmareti
4	Mezitbey İmareti
5	Balaban Paşa İmareti
6	İbrahim Paşa İmareti
7	Evliya Kasım Paşa İmareti
8	Seyitler İmareti
9	Sultan II. Bayezid İmareti

2.4.1.4. Edirne Evleri

Edirne Evleri; savaş, yangın gibi birtakım istilalara rağmen geçmişten günümüze kalabilmiş önemli bir sivil mimari örnekleridir. Bilhassa Kaleiçi semtinde yaşayan farklı din ve inanışlara sahip insanların ortaya koyduğu ve paylaştığı ortak kültürü yansıtan bu evler, geleneksel konut anlayışının en güzel izlerini sunmaktadırlar. Günümüzde bu yapıların, kimliklerini koruyabilmesi adına çeşitli projeler yürütülmekte ve bakımları adına yenileme çalışmaları yapılmaktadır.[98]

[97] Ratip Kazancıgil, *Edirne İmaretleri,* s. 17.
[98] Edirne Valiliği, *Edirne Suların…*, s. 72.

Fotoğraf 11: Edirne Evleri, Karaağaç

Evlerin hemen hemen hepsi ahşaptır. Dış yüzeyleri Bağdadi sıva yahut ahşap kaplamadır. Genelde iki katlı yapılan evlerin, odaları büyükçe olup içleri oldukça süslenmiştir. Edirne evlerini bahçe içindeki konumlarına göre üç başlık altında toplamak mümkündür:

1) Sokak üzerinde yer alanlar: İki katlı yapıların üst katında sokağa açılan pencereler mevcutken, alt katında yoktur. Tek katlı yapıların ise sokak cephesinde pencere bulunmamaktadır.

2) Sokaktan uzakta ve bahçenin bir köşesinde yer alanlar: Komşu arsalara bitişik binaların olması durumunda komşuya bakan cephede pencere bulunmamaktadır.

3) Bahçenin ortasında yer alanlar: Evin her açıdan cephesi bahçeye baktığından, istenilen kısımlara pencere açmak mümkündür.[99]

[99] Şahin Yıldırım vd., a.g.e., s. 76.

Fotoğraf 12: Renkli Edirne Evleri
(Fotoğraf: N. Özgür Metin)

1717'de Lady Montague'nün Londra'daki bir arkadaşına yazdığı mektupta geçen satırlar, Edirne evlerinin mimari açıdan oldukça gelişmiş olduğunu açıklar niteliktedir:

"*…Size şu mektubu yazdığım sırada Tunca kenarında bir evdeyim Nehir odamın pencerelerinin altından akıyor. Bağçem yüksek selvilerle kaplı. Nehir kenarlarına hep meyva ağaçları dikilmiş. Altlarında her akşam kibar takımları eğleniyor."*[100]

"…Oda dedim de aklıma geldi. Eminim ki Türkiye'ye dair seyahatnamelere bakıp buradaki evlerin hepsi gayet acınacak bir halde ve mimaride zannedersiniz. Ben bu evlerden pek çok gördüm ki sizi temin ederim ki yanılıyorsunuz."[101]

[100] Rıfat Osman, *Edirne Evleri*, 1983, s. 7.
[101] Rıfat Osman, *Edirne Ev…*, s. 7.

Fotoğraf 13: Edirne Evleri, Kaleiçi

2.4.1.4. 1. Edirne'de Gayrimüslim Evleri

Edirne şehri, birçok farklı kültürden gelen topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan biri de Yahudiler'dir. 1873'te Edirne'de 12 bin Yahudi yaşamış, bu rakam 1911 yılında 17 bine, I. Dünya Savaşı sonrasında ise 23 bine kadar yükselmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nda Alman ordularının, Edirne sınırına kadar dayanması nedeniyle Yahudiler'in büyük bir kısmı İstanbul'a gelmiştir. Alman orduları yenilince bir kısım Yahudi, Edirne'ye dönmüş olsa bile büyük bir çoğunluk İstanbul'da kalmıştır. Yahudi cemaatinin Edirne'deki yerleşimi, ekonomik durumlarına göre üç şekilde olmuştur. Buna göre arabacı, külfeci ve hamallar, Tabağna'da; kasap, mandıra gibi esnaf sınıfı, Çukurmahalle ile Bostan Pazarı'nda; Tüccarlar ise Kaleiçi semtinde yaşamışlardır.[102] Bugün Kaleiçi semtinde restore edilmiş az sayıda Yahudi evi bulunmaktadır. Bu evlerin temel özelliği merdiven sayıları ve ifade ettikleri anlamlardır. Menora'yı temsil eden yedi basamaklı bir

[102] Oral Onur, *1492'ten Günümüze Edirne Yahudi Cemaati*, İstanbul 2005, s. 172.

merdivenden çıkılan evlerde, yine ön tarafta Menora'yı temsil eden bir şamdan yer almaktadır.[103] Bazı evlerde İbrani takvimine göre evin yapılış tarihi yazmakta, hatta bazı evlerde Mezuza izleri de bulunmaktadır.[104] Bu evlerin karakteristik özelliklerinden biri de duvarlarının biraz daha yüksek yapılmasıdır. Bu özellik, Edirne'de melez bir kültürel oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 14: Bir Yahudi Evi Örneği, Cumhuriyet Caddesi, Kaleiçi

Yahudiler'in ve diğer farklı dini gruba mensup bireylerin yaşadığı semtlerden biri olan Kaleiçi, 19. yüzyıl başlarında tümüyle ahşap evlerden oluşan bir yerleşim alanı olarak dikkat çekmektedir. Ancak 20. yüzyılda bölgede yaşayan azınlıkların etkisiyle evlerde kullanılan malzemelerin farklılaştığı görülmektedir. Bu dönemde ahşap-kâgir yapıların yerini benzer planlı taş evler almıştır. Geleneksel Türk tipi ev yapılarında çıkma, bütün evi çevreleyici bir kırma çatı altına alınırken; burada üçgen

[103] Menora: Yahudilerin en eski sembollerinden biridir. Bu sembol, Musa'nın Sina Dağında gördüğü yanan çalıyı simgelemektedir. bk. Yedi Kollu Şamdan (Kandillik)
[104] Mezuza: Yahudilerde evin sağ giriş pervazına yerleştirilen, içinde Tevrattan bazı kısımların yer aldığı kutucuk.

bitirilmiş örnekler de göze çarpmaktadır. Ayrıca evlerin üst katında, yalnızca sofanın yer aldığı tipik örneklerde bulunmaktadır. [105]

Fotoğraf 15: Yahudi Evi Örnekleri, Cumhuriyet Caddesi, Kaleiçi

Günümüzde birçok kültürün izlerini yansıtan Kaleiçi semtinde, butik otel görünümünde Ermeni yapıları da göze çarpmaktadır. Bunlardan biri de Mihran Hanım Konağı'dır. "Doktor Evi" adıyla da bilinen bu yapı, Doktor Vasil Mayisyan tarafından 1905'te inşa ettirilmiştir. Çifte merdiven ile bir bahçeye sahip olan bu konak, iç dekorasyonundaki zenginliği ile dikkat çekmektedir.[106]

[105] H. Oya Saf-M. Emre Ergül, "Kentsel Dokusu Bağlamında Osmanlı Dönemi Edirne Evleri", *Şehir&Toplum*, Sayı 3, 2015, s. 57.
[106] Roy Arakelian, *Edirne (Adrianupolis) ve Ermeni Toplumu*, Paros Yayıncılık.

Fotoğraf 16: Mihran Hanım Konağı, Gazi Paşa Caddesi, Kaleiçi

Kaleiçi semtinin yanı sıra Gayrimüslimlerin yerleşim alanlarından biri de Karaağaç olmuştur. Her iki yerleşim alanının ortak özelliği, dik ve paralel caddelerden meydana gelen ızgara tipi plan şemasına sahip olmalarıdır. gayrimüslimlere ve Müslümanlar'a ait evler hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Türkler'e ait yapılarda, evlere sokaktan dolaylı olarak girilirken; daha çok güzel sanatlar ve ticaretle uğraşan gayrimüslimlerin evlerine ise doğrudan sokaktan girilmektedir. Ayrıca gayrimüslim evlerinde avlu, evin yan ya da arka kısmında yer almaktadır.[107]

[107] Esin Benian, " Tarih ve Kültür Kenti Edirne", http://www.arkitera.com/gorus/760/tarih-ve-kultur-kenti-edirne , (06.07.2018)

Fotoğraf 17: Haçkarlar ile Süslü Bir Ermeni Evi Kapısı, Karaağaç

Kaleiçi semtinde; Reşadiye Sineması-Cumhuriyet Caddesi'nden-Manyas Karakolu'na kadar Yahudiler, Reşadiye ve Balık pazarı mevki arasında Ermeniler, Balık pazarı ve Metropolit arasında ise Rumlar ikame etmiştir. Kentte o yıllarda, kültürel ve dini farklılıkların mevcut olmasına rağmen melez bir dokunun sağlanabilmiş olduğu açıktır. Örneğin; Edirne evlerinin tipik özelliklerinden biri ikinci ve üçüncü katlarda yer alan saçak kısımlarının oldukça çeşitli ve süslü motiflerle bezeli olmasıdır. Evlerin iç mekânlarında yer alan tavan, yüklük gibi alanlar, Edirnekâri sanatı ile süslenmiştir. Bu sanata dair bezemelerde, geometrik motifler yerine daha çok naturalist tarzda çiçek ve bitki motifleri kullanılmış, benzer motifler Yahudi ve Hristiyan evlerinde de yer almıştır.[108] Ayrıca evlerin mimarisinde; geleneksel Türk, Rum ve Yahudi kültürünün izlerini görebilmek mümkündür. Bunun nedeni; evleri yapan mimarların, ustaların ve çırakların birlikte

[108] Beyaz Arif Akbaş, *Hayalet Evler: Türk-Yahudi Mimarisinden Örnekler*, Yalnızgöz Yayınları, Edirne 2012, s. 8.

çalışması ve birbirlerinden etkilenmiş olmalarıdır.[109] Bu kültürel etkileşimin, kentin dokusuna ayrı bir zenginlik ve renk katmış olduğu açıktır.

2.4.1.5. İnanç Turizmi

Toplumsal yapının bir unsuru olan din, tarihsel ve kültürel bir olgu olarak yer almakta, turizme teşvik eden faktörler arasında sıralanmaktadır. [110]Edirne, farklı kültürlerin buluştuğu bir coğrafyada yer almasının yanı sıra farklı inançların da görüldüğü bir konumda yer almaktadır. Şehirde, tarihten günümüze değin birçok inanca ait mabet bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda dinlere gösterilen hoşgörü nedeniyle bilhassa Hristiyan ve Musevi topluluklar, geniş bir katılımla şehirde yaşamış, rahatlıkla ibadelerini gerçekleştirebilmişlerdir.[111]

Fotoğraf 18: Hoşgörü Toprakları
(Fotoğraf: Servet Çınar)

[109] Beyaz Arif Akbaş, a.g.e., s. 8.
[110] Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2007, s. 36.
[111] Marka Kent Ölçeğinde Edirne ve Yambol, s. 27.

2.4.1.5.1. İslam Dini Mekânları

Edirneliler, eski eserlerini şu sözler ile ifade etmektedirler: "Eski Cami'nin yazısı, Üç Şerefeli'nin kapısı, Selimiye'nin yapısı". Edirne şehri denilince akla gelen ilk yapılardan biri kuşkusuz camileridir. Edirne'de tarih boyunca 34 tane cami yapılmıştır. Bu camilerin; 14'ü padişahlar, diğerleri ise muhtelif devlet adamları ve şahıslar tarafından yaptırılmıştır. Fakat sırasıyla gerçekleşen Rus, Bulgar ve Yunan işgalleri nedeniyle bu yapıların çoğu yıkılmıştır. Ayakta duran yapıların bazıları ise harap bir haldedir. Bu tabloda, Edirne'de yaşanan büyük depremin de etkileri bulunmaktadır. [112]

Tablo 8: Edirne'de Yer Alan Bazı Camiler[113]

No	Cami Adı	Yapım Tarihi	Semt
1	Selimiye Cami	1574	Meydan
2	Eski Cami	1414	Sabuni
3	Üç Şerefeli Cami	1447	Meydan
4	II. Beyazıt Cami ve Külliyesi	1488	Tunca Nehri Kıyısı
5	Muradiye Cami	1436	Muradiye
6	Yıldırım Bayezit Cami	1396	Yıldırım Bayezit
7	Dar'ül Hadis Cami	1434	Set Yolu
8	Gazi Mihal Cami	1422	Gazimihal

Bu camilerin yanı sıra Edirne ilinde pek çok sayıda cami bulunmaktadır. Bunlar: Arif Ağa Cami, Ayşekadın Cami, Beylerbeyi Cami, Defterdar Mustafa Paşa Cami, Evliya Kasım Paşa Cami, Gazi Hoca Cami, Hızır (Hıdır) Ağa Cami, İsmail Ağa Cami, Kadı Bedrettin Cami, Kuşdoğan Cami, Lari Çelebi Cami, Saruca Cami, Selçuk Hatun Cami, Sitti Sultan Cami, Süle Çelebi Cami, Süleymaniye Cami, Şahmelek Cami, Şeyh Çelebi Cami, Şeyh Sücaettin Cami Kalıntısı, Taşlık Cami, Yahya Bey Cami, Yıldırım Beyazit Cami, Sokullu (Kasım Paşa) Cami, Fetih (Fatih-Ayasofya) Cami'dir.[114]

[112] Osman Yalçın, *Edirne*, Özyürek Yayınevi, İstanbul 1959, s. 9.
[113] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 175.
[114] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 175.

Fotoğraf 19: Selimiye Cami, Edirne
(Fotoğraf: Servet Çınar)

Fotoğraf 20: Selimiye Cami İç Detayı
(Fotoğraf: Servet Çınar)

2.4.1.5.2. Hristiyan Dini Mekânları

Edirne ve çevresi, Osmanlı Devleti'nin fethinden önce Ortodoks Hristiyan nüfusun yaşadığı bir bölge konumundaydı. Edirne'nin fethi ile birlikte iskân politikası doğrultusunda Türk-Müslüman nüfusu bu bölgeye yerleştirilse dahi Hristiyan nüfusu, uzun yıllar Edirne topraklarında yaşamaya devam etmiştir. [115]

Geçmişteki Hristiyan nüfusunun varlığını yansıtan önemli yapılardan biri olan kiliseler, günümüzde birçok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Edirne'de yer almış kiliseler ise şunlardır: Aziz Sweti (Bulgar-Ortodoks) Kilisesi, Sweti-Konstantin-Elena (Bulgar-Ortodoks) Kilisesi, İtalyan (Katolik Kilisesi), Uzunköprü (Aziz Louis) Rum Ortodoks Kilisesi, Enez Kilise kalıntılarıdır.[116]

Fotoğraf 21: St. St. Konstantin ve Elena Bulgar Ortodoks Kilisesi
(İlk yapım yılı:1869, Restorasyon:2008)

[115] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 182.
[116] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 182-185.

2.4.1.5.3. Yahudi Dini Mekânları

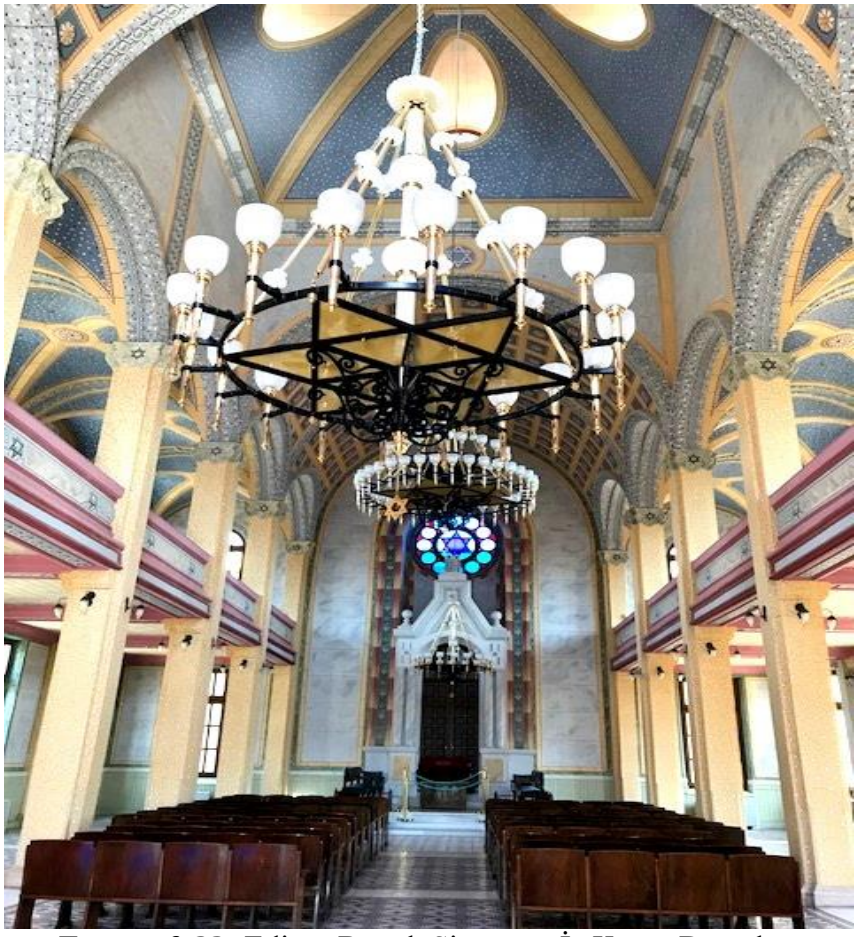
Yahudiler için Edirne, tevrat eğitimin verildiği bir ilim ve bilim merkezi olmuş, şehir yüzyıllar boyunca Yahudi aydınlarının yetişmesine olanak sağlamıştır. Edirne, Yahudi tarihi içinde Selanik ve İstanbul kadar önemli bir şehir konumundadır. Bilhassa 1492 yılında İspanya'da yaşayan Yahudiler'in, bölgeden atılması sonucu birçok Yahudi Edirne'ye sığınmış, halk burada yaşamını devam ettirmiştir. Ancak İstanbul'un fethi ile birlikte Yahudi nüfusunun önemli bir kısmı, İstanbul'a göç etmiştir. Bu dönemde Edirne'de kalan Yahudi sayısının 13 kadar olduğu düşünülmektedir.

Yahudi halkı, şehirde kendi cemaatleri için sinagoglar inşa etmiştir. Ancak Edirne'nin 1905 yılında büyük bir yangına maruz kalması nedeniyle bu sinagoglar tahrip olmuş, hasar gören sinagogların yerine "Büyük Sinogog" (1907) kurulmuştur.[117] Günümüzde yoğun bir şekilde ziyaret edilen bu sinagog, Edirne'deki Yahudi varlığının izlerini geçmişten günümüze taşıması açısından oldukça önemlidir.

Fotoğraf 22: Edirne Büyük Sinagogu
(İlk yapım yılı: 1907, Restorasyon:2015)

[117] Rıfat N. Bali, "Edirne Yahudileri", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht*, İstanbul 1998, s. 205-207.

Fotoğraf 23: Edirne Büyük Sinagogu İç Kısım Detayları

2.4.1.5.4. Bahai Dini Mekânları

İslam dünyasında ortaya çıkan akımlardan biri de Bahaîliktir. Bu görüş, 19. yüzyılda İran'da Mehdi inancına dayanan, Babilik inancının bir devamı şeklindedir. Babilik dininin kurucu olan Mirza Ali Muhammed'in ölümünün ardından dini grubun başına oğlu "Bahaullah" adıyla anılan Mirza Hüseyin Ali geçmiştir. İran'da bu dini görüşün etkileri hızla yayılmış, ancak İran yönetimi ile çatışmaya başlayan Mirza Hüseyin Ali ve kardeşi çeşitli sürgünler ile önce İstanbul ardından ise Edirne'ye gelmiştir. Bazı din mensuplarınca peygamber olarak kabul edilen Mirza

Hüseyin Ali'nin, Avrupa kıtasının bir parçası olan Edirne'de yaşaması ve dini tebliğ etmesi, Bahaîlik açısından şehre kutsal bir anlam kazandırmaktadır.[118]

Çeşitli kaynaklar ışığında, Mirza Hüseyin Ali'nin Edirne'de çeşitli evlerde beş yıl kadar yaşadığı bilinmektedir. Ancak bu evlerden çoğu zamanla ortadan kalkmıştır. Günümüzde ise Bahaîlere ait "Beyaz Ev" ya da "Rıza Bey Konağı" adlarıyla da bilinen sadece tek bir ev kalmıştır.[119]

Fotoğraf 24: Bahai Evi-Beyaz Ev (Rıza Bey Konağı)

2.5. SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN EDİRNE KENT KÜLTÜRÜ

Edirne, Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış bir şehir olarak uzun yıllar bilim, kültür ve sanat alanında önemli bir kent konumundaydı. Gerek saray, cami,

[118] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 259.
[119] Sinan Kocaman, a.g.e., s. 260.

medrese gibi yapılara verdiği önem gerek Anadolu ve Balkanlar arasında köprü işlevi gören coğrafi konumu nedeniyle şehrin sosyo-kültürel yapısında tüm bu öğelerin belirgin izleri görülmekteydi. Sınır kenti konumunda olması, Anadolu ve Rumeli bölgeleri ile kaynaşmasına, bu etkileşim sonucunda kültürel alışverişin bölgeler arasında kolaylıkla yapılmasına sebebiyet vermiştir.

Edirne İlinin gerçek anlamda siyasi ve kültürel tarihi, Osmanlı-Türk hâkimiyeti ile başlamaktadır. Fetihten önce Edirne şehri, az sayıda kilise ve beş on mahallenin yer aldığı "Kaleiçi" adı verilen bölgenin çevrelediği bir alandan oluşmakta idi.[120]

Kentin kültürel varlıklarını oluşturan dönemler, Roma-Bizans ve Osmanlı Dönemleri'ni kapsamakla birlikte mimari açıdan ortaya konulan eserler, Osmanlı Dönemi ağırlıklıdır. Kaleiçi mevkiini çevreleyen kalenin varlığı, Roma İmparatoru Hadrianus'a kadar dayanmakta olup kalenin duvarlarından günümüze ulaşan kalıntıları; Saat Kulesi, Top Kapısı ve Kafes Kapı olmuştur.[121]

Fetihten sonra şehir, dört bir taraftan kuşatılarak 12 adet kulesi bulunan kale içinde konumlandırılmıştır. En eski Osmanlı Devleti'ne ait eserler ise daha çok bu bölgede inşa edilmiştir. Edirne'nin batı kısmında bulunan Tunca ve Meriç Nehirleri üzerinde bulunan köprülerle ulaşımını sağlanan "Karaağaç" semti ise kentin uzun yıllar boyunca demiryolu istasyon merkezi olarak görev almıştır. Bu mevkide "Darülhadis" adı verilen dönemin önemli âlimleri, yeni mahalleler kurmuşlardır.

Edirne'nin "Kirişhane" adı verilen semti ise Tunca Nehri boyunca uzanan bahçeleriyle ünlüydü. Bu mevki, 16. yy.'da İstanbul'un çiçek bahçesi ve fidanlığı olması nedeniyle dönem sanatçılarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu etki, doğal

[120] Rıdvan Canım, *Edirne Kitabı*, 1.baskı, İstanbul 2014, s. 25.
[121] Veyis Özek, "Edirne'nin Tarihi ve Coğrafi Konumu", *Trakya Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6, Edirne 1999, s. 10.

görünümlü çiçek motiflerinin Türk süsleme sanatında en güzel örneklerinin verilmesi adına zemin hazırlamıştır.[122]

Edirne, bağ ve bahçelerle bezenmiş görünümüyle dikkat çekmekteydi. Çiçek kültürünün oldukça önemli olduğu bu dönemlerde, Edirne bahçelerinden devşirilen gül ve ondan elde edilen gül yağı da oldukça meşhurdu.

2.5.1. Şehir Gelenekleri

1929 yılına kadar nüfusu 150.000'inin üzerinde olan Edirne, Türkiye'nin en büyük şehirlerinden biriydi. Ancak savaşlar ve işgaller Edirne'yi derinden etkilemiş, bu süreçte ilin nüfusu 29.000'e kadar düşmüştür. 34.000'i geçen ev sayısı, 4000'lere kadar inmiştir. Yaşanılan bu olumsuz tablo sonucu, Edirne'nin gelenekleri yavaş yavaş yok olmaya başlamıştır.[123]

Eskiden "Gaziler Helvası", Edirne için oldukça önemli bir gelenekti. Sefer dönüşlerinden önce vezirlerin saraylarında bu helvadan hazırlanırdı. Ayrıca eski zamanların en meşhur kış eğlencelerinden biri helva sohbetleri idi. Devletin ileri gelenleri, vezirleri, zengin kesim yahut orta halli kesimden her sınıfı, atalarından gördükleri usulleri yad ederek helva sohbetlerini düzenler, birbirlerine olan dostluk ve bağlılıklarını gösterirlerdi. Bu eğlencelere; şairler, edipler, nükte ustaları, güzel sesli ünlü oyucular ve saz üstatları da davet edilir, uzun kış geceleri zevk ve sefa içinde geçirilirdi. Bu uygulamanın Edirne ilinde çok eski tarihlere dayandığı görülmektedir.[124] Toplumun yüksek kesiminden başlayan gelenek; daha sonraları toplumun diğer bireyleri arasının da yaygınlaşmış, önemli bir eğlence kaynağı olarak görülmüştür.[125]

---

[122] Rıdvan Canım, *Edirne Kitabı*, s. 25.
[123] Osman Yalçın, a.g.e., s. 19.
[124] Ratip Kazancıgil, *Edirne Helva Sohbetleri ve Kış Gecesi Eğlenceleri*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne 1993, s. 3.
[125] Helva Sohbetleri genellikle Cuma geceleri yapılmakta olup, sohbet için genişçe bir ev bulmak mühimdi.

Şehrin eski sanatları oldukça mühimdi. Bunların başında ise saraçlık gelirdi. Edirne, Osmanlı ordularının sefere hazırlandığı bir askeri merkezdi. Bu bakımdan burada saraçlık oldukça gelişmişti. Ancak Balkan Savaşları'nın meydana gelmesi ile birlikte bu zanaat, eski hızını kaybetmiştir. Balkan Savaşları'na kadar Edirne'nin en önemli gelir kaynakları faytonculuk ve landonculuktu. Şehir, o vakitler büyük olduğundan semtler arasında fayton ve landonları sıkça görmek mümkündü. Edirne küçülünce fayton ve landon geleneği de neredeyse tarihe karıştı.[126]

Edirne'nin kavafiye işleri de çok ileriydi. Edirne içindeki Balkapan Hanı kavafiyelerle dolu idi. Tuna'dan İstanbul'a kadar uzanan geniş bir alan içine kurulan panayırlarda, Edirne kavaflarının yaptığı işler satılırdı. Balkapan Han'ının içinde 11.000'den fazla kavafın çalıştığı günler olmuştu. Bugün ise Kavaflık, eskiye nazaran önemini yitirmiştir.[127]

2.5.2. Şenlik ve Festivaller

Edirne şehrinin kültürel zenginliklerini yansıtan önemli araçlarından biri de şenlik ve festivallerdir. Her yıl baharın habercisi olarak kabul gören Hıdrellez ve Kakava Şenlikleri, "Ata sporumuz" olarak nitelendirilen Kırkpınar Yağlı Güreşleri bunlardan sadece birkaçıdır. Hem Edirne halkı hem de gelen konuklar için bir eğlence türü olan şenlik ve festivaller, her yıl belirli tarih aralıklarında düzenlenerek, geleneksel kültürümüzü yaşatmaktadırlar.

[126] Osman Yalçın, a.g.e., s. 19-20.

Tablo 9: Edirne İlinde Düzenlenen Bazı Şenlik ve Festivaller[128]

Şenlikler	Festivaller
Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri	Trakya Üniversitesi Festivalleri
Kakava Şenlikleri	Keşan Kültür ve Turizm Festivali
Hıdrellez	Keşan Dallık Festivali
Havsa Yağlı Güreş Şenliği	İpsala Çeltik Kültür ve Sanat Festivali
Lalapaşa Yağlı Güreş Şenliği	Enez Av ve Balık Festivali
Uluslararası Ters Lale Taekwondo Turnuvası	Uzunköprü Dallık Festivali
İpsala Kel Aliço Pehlivan Yağlı Güreşleri	Uzunköprü Kurtbey Beldesi Dallığı
Bocuk Gecesi	Uzunköprü Kurtbey Beldesi Şenliği
Meriç Hasırcıarnavut Köyü Bahar Şenliği	Meriç Nasuh Bey Dallığı
Tayakadın Bahar Şenlikleri	Karpuz Festivali

2.5.2.1. Kırkpınar

2.5.2.1.1. Kırk ve Pınar (Su) Kültü

Efsaneye göre, Süleyman Paşa Komutasında bulunan 40 yiğitten ikisi olan Ali ve Selim Pehlivanların şehit olup gömüldükleri yerde 40 tane fışkıran pınarın ortaya çıkması sebebiyle o bölge, "Kırkpınar", "Kırklar Pınarı" gibi isimlerle anılmıştır. Kırk sayısının Türk ve İslami kültürde birtakım özel anlamlara işaret ettiği bilinmektedir. Efsanede 40 sayısının kullanılması bu bakımdan tesadüf arz etmemektedir. "Hazırlama ve tamamlama" sayısı olarak anılan kırk; aynı zamanda "Büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı" olarak genellikle Orta-Doğu çevresinde anılmakta, Türk destan, masal ve efsanelerinde sıklıkla kullanılmaktadır.[129]

[128] Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2010 verileri
[129] Mehmet Dervişoğlu, *Halk Bilimi Açısından Kırkpınar Güreşleri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 147.

Kırkpınar'ın ismiyle ilgili olarak değerlendirilmesi gereken diğer bir konu ise su kültüdür. Türk toplumunda tabiat kültürüne bağlı olarak gelişen su kültü, Türk mitolojisinde önemli bir yer edinmektedir. Türkler, yüksek dağları ve pınarları iyi ruhların mekânı olan olarak değerlendirmiş; ırmakları, gölleri sadece coğrafi bir alan olarak görmemiş onları tıpkı bir insana verilen özelliklere sahip hatta daha da fazla gücü içinde barındıran bir iye olarak düşünmüşlerdir.[130]

2.5.2.1.2. Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin Kültürel ve Ekonomik Yansımaları

Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin başlangıcının 1361 yılına dek uzandığı bilgisi çeşitli kaynaklar tarafından öne sürülmektedir. Değinildiği üzere Kırkpınar'a adını verdiği düşünülen çeşitli efsaneler, yüzyıllar boyunca süregelmiştir. Ancak bu efsaneler arasında en bilineni şudur: Osmanlı Devleti'nin ikinci hükümdarı olan Orhan Bey'in kardeşi Süleyman Paşa'nın komutasındaki kırk asker, Edirne yakınlarında günlerce güreş tutmuşlar, ancak birbirlerine üstünlük sağlayamadan ölmüşlerdir. Bu hikâyede ilginç olan husus, askerlerin gömüldükleri alandan kırk tane pınar akması nedeniyle bu alanın adının "Kırkpınar" olduğu görüşüdür.

I Murad, Edirne'nin alınmasından sonra Edirne'de bir güreşçiler tekkesi kurmuştur. Bu tekkenin kurulması ile birlikte güreş sporu, geleneksel bir boyuta ulaşmış, şehre özgü bir değer olarak kabul görmüştür. Kırkpınar Güreşleri, 1923-1924 tarihlerinden itibaren "Sarayiçi" denilen bölgede yapılmaya başlanmış, özellikle 1928 yılına kadar "ağalar" tarafından düzenlenen güreş müsabakaları, tüm görkemi ile halk için geleneksel bir eğlence kaynağına dönüşmüştür. Ancak 1928 yılında ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle ağalık statüsüne ilgi azalınca güreş müsabakalarını düzenleme görevi, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından üstenilmiştir. Yaşanan zorlu şartların ardından bu görevi, Edirne Belediyesi üstlenmiş, o dönemin Belediye Başkanı Tahsin Şıpka, Kırkpınar Yağlı Güreşleri'ni belediye hizmetleri arasına almıştır.

[130] Mehmet Dervişoğlu, a.g.e., s. 151.

Her yıl geleneksel olarak düzenlenen Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin, 1960'lı yıllara gelindiğinde bir panayır havasında gerçekleştiği görülmektedir. O yıllarda, şehir içi ve şehir dışından gelen ziyaretçilere, güreşleri izlemek dışında birçok ilginç aktivite sunulmuştur. Çadır Tiyatroları, sirkler, seyyar müzisyenlerin gösterileri bunlardan sadece birkaçıdır.

Fotoğraf 25: Kırkpınar Yağlı Güreşleri (1961), Sarayiçi

Fotoğraf 26: Kırkpınar Yağlı Güreş Etkinlikleri

2018 yılına gelindiğinde 657'ncisinin düzenlendiği Kırkpınar etkinlikleri, "Kırkpınar Haftası" adı altında yerli ve yabancı birçok kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Bu bakımından Kırkpınar, şehrin tanıtımı ve kültürel değerlerinin yansıtılması adına önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre Türkiye'ye gelen turistlerin en çok ziyaret ettiği şehirler; (2015 yılı verilerine göre) İstanbul, Antalya ve Edirne olmuştur. Edirne, "Dünya'nın en çok turist alan 100 şehri" arasında 1 milyon 190 bin 400 turist sayısı ile 61'nci sırada yer almıştır. Bu oranın giderek arttırılması yönünde çalışmalar devam etmektedir. [131]

Günümüzde küresel ekonomide değişen rekabet şartları ile şehirler, kültürel değerlerini daha da iyi tanıtarak imajlarını yükseltmek, hem yerel ölçekte sermaye artırımına giderek şehrin gelişimine katkıda bulunmak hem de kentte yaratıcılığı arttırarak şehir ve ülke olanaklarını en iyi şekilde dünya milletlerine yansıtma ve pazarlama yoluna gitmektedirler.[132] "Kültür Endüstrisi" adı verilen bu kavram ile Kırkpınar Yağlı Güreş etkinliklerinin kültürel ve ekonomik sonuçları şu hususlar da değerlendirilebilir:

- Kentin kültürel değerlerinin kaybolan parçalarını tamamlamak ve geçmişe ait milli mirasları yaşatmak.
- Kentin ulaşım olanaklarının arttırılması, gelen yerli ve yabancı turistlerin kalış yer ve sürelerinin uzatılmasına hizmet sağlayarak ekonominin canlandırılması ve hizmet sektörünün gelişiminin desteklenmesi.
- Kültürel ürünlerin tanıtılması sürecinde şehir halkının, gelir elde edebilmesi adına yeni iş olanaklarının geliştirilmesi ve istihdamın arttırılması.
- Arttırılan sermaye ile yerel ekonomisiyi canlandırmak, kültür endüstrisinin gelişmesi adına daha fazla ödenek elde etmek.

[131] http://www.trakyagezi.com/edirne-turizmde-zirveye-oynuyor/ , (05.11.2018)
[132] Şaduman Sazak-Aysun Eyüpoğlu Erşen, "Bir Kültür Endüstrisi olarak Kırkpınar Güreş Festivali", *V.Uluslararası Tarihi Kırkpınar Sempozyumu Bidirileri Kitabı*, Edirne 2010, s. 8.

- Kentin kimliğinin tanıtılması ve imajının doğru bir biçimde yansıtılması ile şehrin yaşam kalitesini arttırmak, bunu kamoyuna sunmak.

Fotoğraf 27: Kırkpınar Yağlı Güreşleri
(Fotoğraf: Servet Çınar)

2.5.2.1.3. Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin Demografik Yapıya Yansımaları

Kırkpınar Yağlı Güreşleri, Edirne'de gerçekleştirilen oldukça eski bir ata sporudur. Dünyanın hiçbir şehrinde uzun yıllardan beri süregelen bir spor müsabakası mevcut bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında geleneksel bir nitelik kazanan yağlı güreş sporu farkını ortaya koymakta, Dünya'da tek olma özelliği taşımaktadır.[133] Kırkpınar Yağlı Güreşleri, sosyo-kültürel hayatın canlanması ve gelişmesinde şehir adına önemli bir kazanım elde etmektedir. Özellikle güreşlerin yapıldığı "Kırkpınar Haftası" adı verilen zaman dilimi içinde şehir, yerli ve yabancı

[133] Bülent Alamut, "Tarihi Kırkpınar Güreşlerinin Turizm Boyutu", *V. Uluslararası Tarihi Kırkpınar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Edirne 2010, s. 37.

turistlerin ilgi odağı konumunda olmakta, bu ziyaretler aynı zamanda şehre özgü değerlerin tanıtımı açısından da önem arz etmektedir.

Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin gerçekleştiği Haziran ve Temmuz aylarında şehir nüfusunda, önemli ölçüde bir yüzde artışı olduğu görülmektedir. Bu artışın sonucu olarak şehir otellerinde tam kapasite doluluk oranı ile karşılaşılmaktadır.[134] 2018 yılında gerçekleştiren 657'nci Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde de benzer bir tablo ortaya konmuştur. Buna göre; şehirde konaklama alanları %100'lük bir dolum oranına sahip iken konaklama hizmetlerinin yanı sıra diğer sektörler de olumlu yönde etkilenmiştir. Şehre gelen 100 binin üzerinde nüfus; Edirne'ye özgü yeme-içme alanlarından faydalanmış, tarihi yapı ve çarşıları ziyaret ederek sosyo-ekonomik yaşama yön vermişlerdir.

Yağlı güreş etkinliklerine katılım oranları dikkate alındığında gelen nüfusun, önemli ölçüde çevre illerden ve İstanbul'dan oluştuğu görülmektedir. Ayrıca Kırkpınar Yağlı Güreşleri'ne katılım oranı, Haziran ve Temmuz aylarında sınır kapılarında yaşanan nüfus yoğunluğu ile de paralel bir biçimde değerlendirilebilir. Bilhassa bu aylarda sınır kapıları yerli ve yabancı turistler tarafından yoğun bir biçimde kullanılmakta, bu oranın içinde şehrin kültürel etkinliklerine katılım gösteren bir nüfusta yer almaktadır. Aşağıdaki tablolarda periyodik bir zaman dilimi içinde Edirne ili sınır kapılarına giriş ve çıkış yapan ziyaretçilerin aylara göre toplam dağılımı yer almaktadır. Buna göre; 2017 ve 2018 yıllarının ilk beş ayı değerlendirildiğinde 2018 yılında sınır kapılarına giriş ve çıkış sayılarında bir artış olduğu görülmektedir. Ayrıca genel itibariyle, Temmuz aylarındaki giriş ve çıkış sayılarında diğer aylara nispeten daha büyük rakamsal değerlerle karşılaşılmaktadır.

[134] Bülent Alamut, a.g.m., s. 37.

Tablo 10: Edirne İli Sınır Kapılarına Giriş yapan Ziyaretçilerin Aylara Göre Dağılımı (2017)[135]

Edirne iİi Sınır Kapılarına Toplam Giriş ve Çıkış (2017)		
(Aylar)	**Giriş Sayısı**	**Çıkış Sayısı**
Ocak	196.282	216.525
Şubat	247.385	233.507
Mart	285.110	288.573
Nisan	318.335	303.756
Mayıs	351.261	329.312
Haziran	383.218	353.302
Temmuz	965.226	442.253
Ağustos	549.470	917.791
Eylül	428.789	544.100
Ekim	356.320	377.351
Kasım	312.557	316.904
Aralık	342.951	321.087
Toplam	4.736.904	4.644.461

Tablo 11: Edirne İli Sınır Kapılarına Giriş ve Çıkış yapan Ziyaretçilerin (Yurtiçi ve Yurtdışı İkametli) Aylara Göre Sayısı (2018)[136]

Edirne İli Sınır Kapılarına Toplam Giriş ve Çıkış (2018)		
(Aylar)	**Giriş Sayısı**	**Çıkış Sayısı**
Ocak	287.295	312.035
Şubat	266.593	252.874
Mart	304.418	293.759
Nisan	380.460	376.022
Mayıs	363.285	353.769
Haziran	-	-
Temmuz	-	-

[135] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistik Verileri (2017)
[136] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü İstatistik Verileri

Tablo 12: Edirne İli Sınır Kapılarına Giriş ve Çıkış yapan Vatandaş Ziyaretçilerin (Yurtiçi ve Yurtdışı) Aylara Göre Sayısı (2018)[137]

Edirne ili Sınır kapılarına Toplam Giriş ve Çıkış (2018)		
(Aylar)	**Giriş Sayısı**	**Çıkış Sayısı**
Ocak	98.867	105.003
Şubat	89.862	83.756
Mart	89.653	88.630
Nisan	101.391	100.831
Mayıs	99.467	92.228
Haziran	128.961	104.788
Temmuz	296.976	138.800
Ağustos	187.346	285.354
Toplam	1.092.523	999.390

2.5.2.2. Hıdrellez

2.5.2.2.1. Hıdrellez Kültleri

Hıdrellez, çeşitli inanışlara göre Hızır ve İlyas'ın buluştukları gün olarak kabul görmekte, "Hıdrellez" kelimesinin de bu iki ismin birleşmesinden meydana geldiği düşünülmektedir. Bir başka rivayet ise "Hıdır" ve "Ellez" adlı birbirini seven iki kişinin bu günde kavuştuklarını, "Hıdrellez" kelimesinin de bu iki sevgilinin isminin kaynaşmasından ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Tüm bu rivayetlerin dışında Hıdrellezin asıl kutlanma amacı baharı müjdelemektir. Burada Türkler'in İslamiyet'i kabul ettikten sonra Hızır kültüyle tanışmalarının da büyük etkisi bulunmaktadır. Kısaca değinmek gerekirse Hızır; Ab-ı Hayattan içerek ölümsüzlüğe kavuşmuş, o vakitten sonra çeşitli kılıklara bürünerek, zor zamanlarda insanlara yardım etme, iyileri mükâfatlandırma, kötüleri cezalandırma gibi misyonlar

[137] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistik Verileri (2018)

edinmiştir. Ortaya konulan en muhtemel görüş ise Türkler'in İslamiyet öncesi kültürlerinde yer alan "su" ve "ağaç" kültlerini, Hızır kültü ile birleştirdikleridir. Baharın gelişini kutlayan Türkler; İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu kültürü, Hızır inanışıyla şekillendirmişlerdir.[138]

Hıdrellez, doğanın yeniden uyanması ve canlanması ile yaratılış ve sürekliliğe vurgu yapmaktadır. Hıdrellezde üzerinden atlanan ateşin, günahlardan arındırma gibi bir işlevi olduğuna inanılmaktadır. Doğanın uyanması, ateşin coşkusu ile kutsanır. İnanışa göre ateş kültü; Dünya'ya ışık veren güneşin, yeryüzündeki bir çeşit uzantısıdır. Birçok kültürde ateş kültü; günahlardan arınma, yenilenme gibi kavramları temsil etmektedir. Yakılan büyük ateş, aynı zamanda ısınan toprağın bahara uyanmasıdır.[139]

2.5.2.2.2. Hıdrellez Kültürünün Geçmişten Günümüze Uygulamadaki Yansımaları

Eski tarihlerde hıdrellez ile ilgili şu uygulamalar görülmekteydi: (Edirne "Arpaç" Köyü örneği): Köylerde, halk içinden zengin kişiler kurban keser, koyunu olanlar koyun sütlerini; ineği olan ise inek sütlerini dağıtırdı. Var olan elindekini paylaşır, günün maneviyatına uygun birlik, bolluk ve bereket duyguları güçlendirilirdi. Bu geleneklerin dışında Hıdrellez gecesi; akşam başından tüm mahalle gezilir, bir çömlek içine çatal, bıçak gibi akla gelebilecek birçok obje seçilerek konulur ve çömleğin ağzı kapatılarak bir gül ağacının dibine gömülürdü. Sabah olduğunda ise ağacın altında toplanılır, çömleği almakla görevli spiker; çömleği açarak çektiği eşya sahibine mani okurdu. Ağacın dallarına salıncak kurulur, o gün şenlik havasında büyük bir coşku ile geçerdi. Ayrıca gün doğmadan önce dereye gidilir. Dere kenarından 41 çeşit ot elde edilerek bu otlarla yıkanılırdı.[140]

---

[138] Mehmet Dervişoğlu, a.g.e., s. 158.
[139] Erman Artun, "Türk Halk Kültüründe Hıdrellez", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_turk_halk_kulturunde_hidrellez.pdf , (25.04.2018), s. 2.
[140] Erol Yılmaz, *Edirne'de Gelenek ve Görenekler*, s.12.

Günümüz Hıdrellez kültürüne bakıldığında ise eski geleneklerin izleri çoğunlukla görülmemektedir. Ancak geçmişten günümüze yansımaları mevcuttur. Hıdrellezin yaklaşması ile birlikte çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Evler baştan sona temizlenir, baharı yepyeni kıyafetlerle karşılamak için aile halkı alıveriş yapar. Burada temel düşünce Hızır Aleyhisselam'ın evlerini ziyaret etmeleri için tüm bu hazırlıkların gerekli olduğudur. Hıdrellez günü geldiğinde ise erkenden kalkılır. Eğer güneş doğduktan sonra kalkılırsa, işlerin rast gitmeyeceğine inanılır. O gün erken saatlerde uyanan halk, özellikle yeşil alanlara giderek duaların kabul olması adına ihtiyacı olana sadaka verir ve kurban keser. Kurbanın kuzu olmasına ehemmiyet gösterilir. Çeşitli eğlenceler ile devam eden Hıdrellez gününün gecesi ise Hızır ve İlyas peygamberlerin gül fidanının altında buluşacağı efsanesine inanılarak gül fidanın dibine, dileklerin yazıldığı kağıtlar gömülür.

Fotoğraf 28: Hıdrellez Ateşi
(Fotoğraf: Servet Çınar)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE'DE GELENEKSEL EL SANATLARI

15. yüzyılın ortalarında Timur ordularının, Anadolu'dan çekilmesi ile Çelebi Sultan Mehmed tahta geçmiş; bu saltanatlık süresince ekonomik, kültürel ve sanatsal etkinliklere yönelik çalışmalar arttırılmış, ülke genelinde tam bir birlik sağlanmıştır. Yaşanan bu canlılık, Osmanlı Dönemi Geleneksel Türk sanatlarına da yansımış, yeni bir dönemin başlamasına zemin hazırlamıştır. Sanatta söz konusu olan bu yenilik, Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'nin Geleneksel Türk sanatları arasında bir köprü oluşturmuştur. Edirne ili de bu dönemde Geleneksel Türk sanatlarını geliştiren ve yaşatan önemli illerimizden biri olmuştur.[141]

3.1.EDİRNE'DE GELENEKSEL EL SANATLARI ÇEŞİTLİLİĞİ

3.1.1. Hüsn-ü Hat

Güzel yazı yazma sanatı şüphesiz çok eski dönemlere kadar dayanmaktadır. Hat sanatı, "Cismanî aletlerle ortaya çıkan ruhanî bir hendese" şeklinde tanımlanabilir. Finikeler'den sonra Nebat Kavmi tarafından kullanılan hat, daha sonra Araplar'a geçmiş ve İslamiyet ile önem kazanmıştır. Türkler'in bu sanat ile tanışması Anadolu'ya gelişleri ile birlikte başlamış, Türkler'de sanatın icrası yönünden en parlak dönem ise Osmanlı Devleti Dönemi'nde yaşanmıştır.[142]

---

[141] İsmail Öztürk, "Edirne'de Geleneksel Sanatlar, Edirnekâri ve Edirne Kırmızı", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht,* İstanbul 1998, s. 485.
[142] Edirne Valiliği, *81 ilde…*, s. 165.

Fotoğraf 29: Yazı Takımı (19.yüzyıl), Mevlânâ Müzesi, Konya

Eskiden Edirne evleri ve dükkanları, yaldız işi hat levhalarla süslenir; yazıların verdiği yüce anlamlar, estetik duygular ile harmanlanarak, her yeri donatırdı. Tezhip olunan hat, büyük bir özenle çerçeveye konur; yırtılmaması, bozulmaması için korunurdu. Hat yazılarından, Edirne insanının sanata verdiği önem ve ruhunun inceliği açıkça okunurdu.[143]

Dönem hattatlarının ortaya koyduğu eserlerde, resim fırçası ve heykel çekici yerine sanat kalemini büyük bir ustalıkla kullandıkları görülmektedir. Hattatlar arasında bu konuya ilişkin yerleşmiş bir söz vardır: "Kalem kesmesini öğrenmek, san'at hazinesinin anahtarını yakalamak demektir."[144] Türk mimarisinin önemli bir yapıtı olan Selimiye Cami'nde görülen hat levhalar da Türk kalemi ile ortaya konmuştur. Edirneli sanatkârlar, zamanla harflerin çeşitliliğini zenginleştirerek İran ve Arap kompozisyonlarından sıyrılmış, öznel ifadelerini sanata yansıtmaya başlamışlardır.

[143] Oral Onur, *Edirne Hatt San'atı*, Dilek Matbaası, 1985, s. 14.
[144] Oral Onur, a.g.e., s. 11.

Edirne, hat sanatında o kadar ileriye gitmiş ve önemli ustalar yetiştirilmiştir ki bunun en belirgin örneğini kubbe yazılarında açıkça görebiliriz. Camilerin kemerleri, duvarları hat yazıları ile süslenirken; yapının en yüksek ve en yüce kısmı olan kubbe, hattatlar için ayrı bir duygu ve özenle kaplanmıştır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde; yapıların kubbe kısımları, sanatın en güzel icralarının verildiği alanlardan biri olarak günümüze yansımaktadır. Eski Cami, Selimiye Cami, Bayezid Cami kubbe yazılarındaki zarafet ile Edirneli hattatlar, diğer kentlerdeki hattatlara karşı açıkça üstünlüğünü koymaktadır.[145] Fakat Edirne'de meşhur bir söz vardır: "Üç Şerefeli'nin kapısı, Selimiye'nin yapısı, Eski Cami'nin yazısı." Bu sözden de anlaşılacağı üzere Eski Cami hat yazıları, Edirne'deki yapılar arasında belki de en üstün olanıdır. Konuyu mahalli boyuttan çıkarıp genel bir kıyaslamaya gidildiğinde ise Bursa Ulu Cami dikkat çekmektedir. Cami'nin celîleri, İstanbul'un geçen asırdaki en usta hattatları tarafından yazılmıştır (Şefik, Abdülfettah, Kadıasker Efendiler).[146]

Fotoğraf 30: Dış Süsleme Yazı Örneği (I), Eski Cami
(Anlamı: Allah)

[145] Oral Onur, a.g.e., s. 14-15.
[146] Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Edirne*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 319.

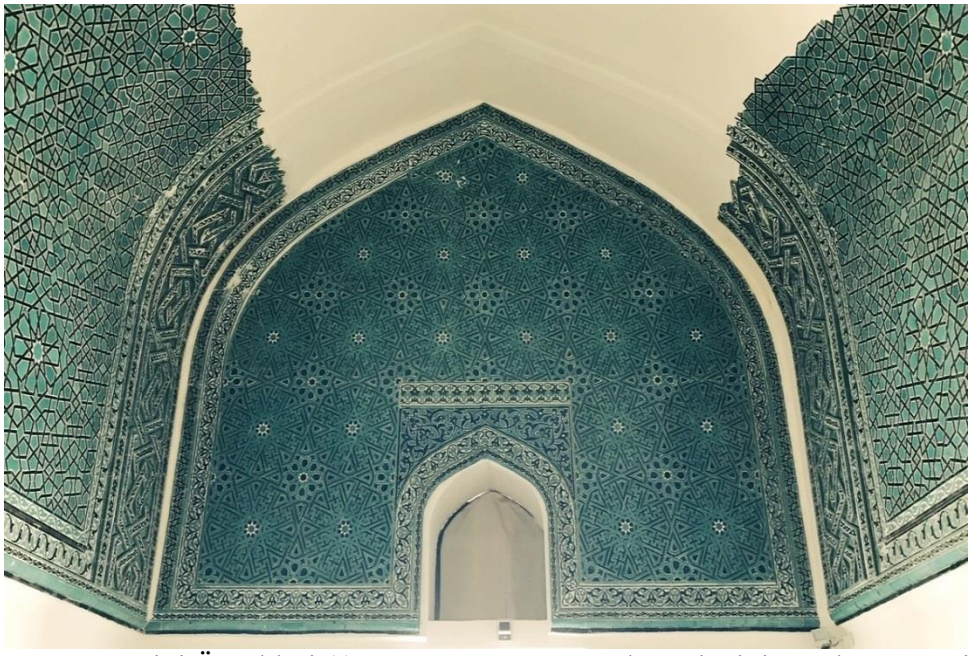
Fotoğraf 31: Dış Süsleme Yazı Örneği(II), Eski Cami
(Anlamı: Muhammed)

Osmanlı Devleti için önem arz eden Edirne, hat sanatına değerli eserler veren üstatların bulunduğu bir şehir konumunda idi. Hatta Edirne hat sanatı içinde Edirneli hanımlarında yer aldığı ve bu sanatta ayrı bir ün yaptıkları bilinmektedir. [147] Edirne'de yer almış önemli hattatlardan bazıları ise şunlardır: Muyiddin Mehmet Berdaî, Hazcı Hafız Mustafa (Çelebi İmam), Hüseyin ibni Ahmet (Haffaf zâde), İsmail İbni Ahmet, Mehmet Emin bin Halil Belgratlı Mehmet Emin, Müzehhib Mustafa Keşfi, Nakşî Molla Mustafa, Hasan Vasfî, Hacı Hayrî Efendi'dir.[148]

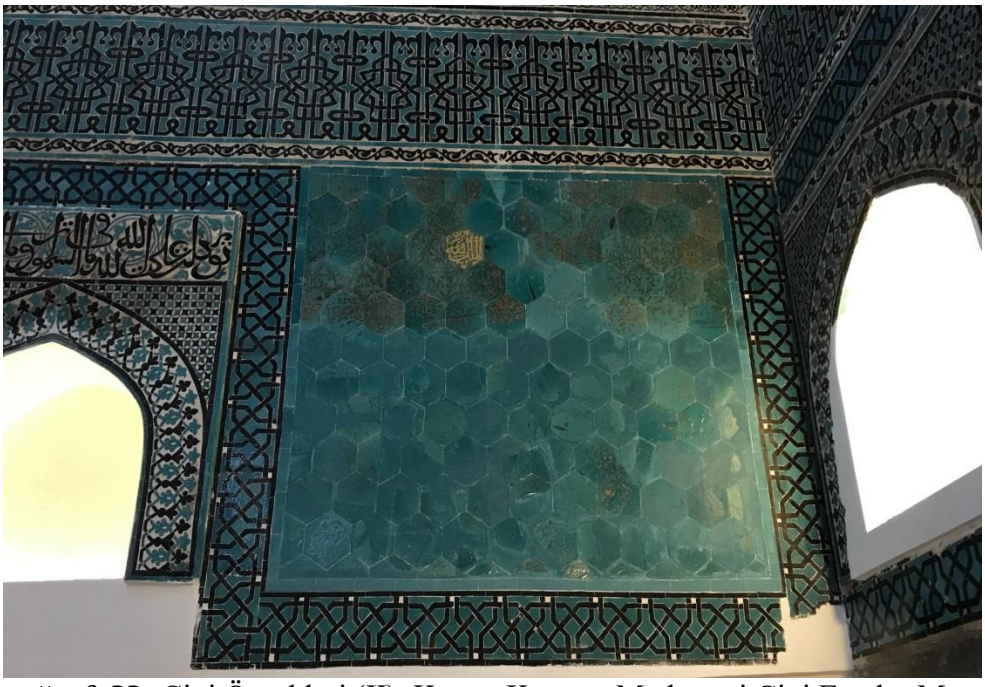
3.1.2. Çini

Çini; genellikle duvar kaplaması olarak kullanılan renkli, bezemeli ve sırlı seramik plakadır. Çininin Türk sanatında gelişimine bakıldığında, köklerinin Uygur Sanatına kadar dayandığı görülmektedir. Türk Mimarisinde çini sanatı, belli bir düzen içinde ilk defa Büyük Selçuklu Devleti'nde başlamış, asıl büyük gelişimini ise Anadolu Türk mimarisinde göstermiştir. Selçuklu Dönemi'nde çini sanatının merkezi Konya şehri olmuştur.

[147] bk. Edirneli Zübeyde Hanım.
[148] Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 302-306.

Fotoğraf 32: Çini Örnekleri (I), Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi

Fotoğraf 33: Çini Örnekleri (II), Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi

Konya'da uygulanan süslemelerin ilk örneklerinde malzeme olarak tuğla ve sırlı tuğla kullanılmıştır. Kısa bir zaman diliminde mozaik çininin, bütün yüzeyleri kaplaması ile birlikte mozaik çini tekniğinde üstün bir seviyeye ulaşılmıştır. Bu dönemde, çini sanatında görsel zenginliği arttırmak için çeşitli teknikler

kullanılmıştır. Bu teknikler şunlardır: Minai, Lüster, Sır Altı Tekniği, Mozaik Çini Tekniği ve Kabartma Tekniğidir.

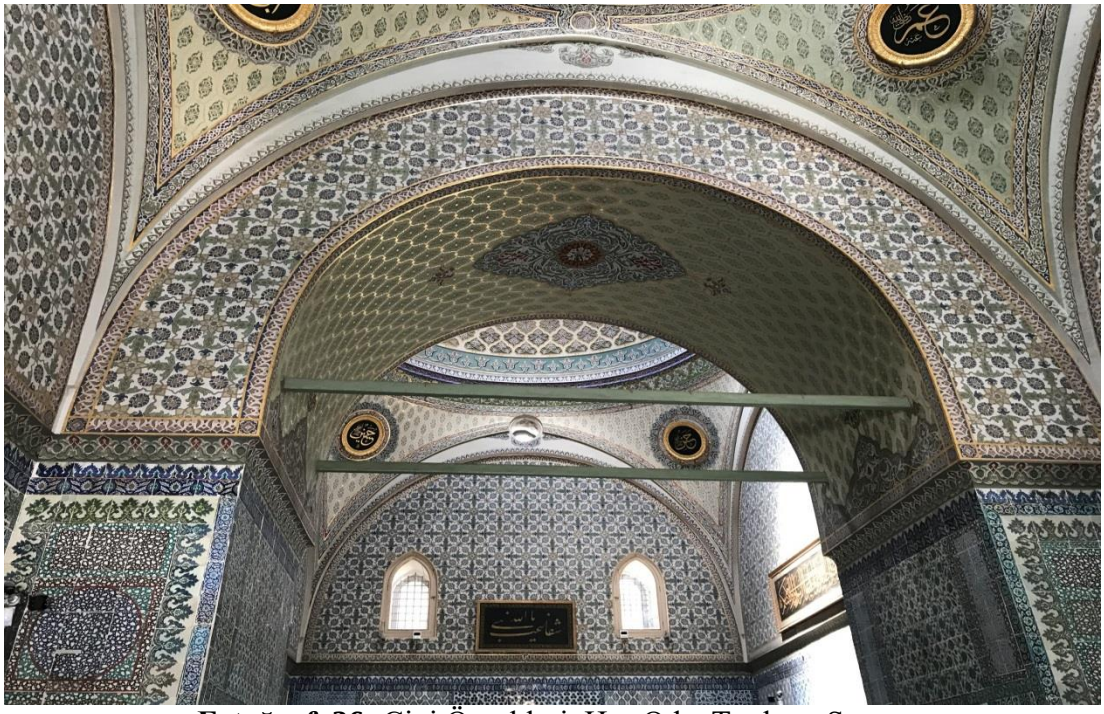
Fotoğraf 34: Sır Altı Tekniği, Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi

Fotoğraf 35: Lüster Tekniği, Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi

İlk Osmanlı Dönemi çinileri, renk bakımından daha zengindir. 16. yüzyılın başlarından sonra mozaik ve altın yaldızlı çinilerin yerini renkli sır tekniği ile bezenmiş, kare levhalar almıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren renkli sır

tekniği bırakılarak tüm çiniler sır altı tekniği ile yapılmıştır. Sarı ve açık yeşil tonlarındaki renkler kaybolmuş; firuze, yeşil, mavi, açık lacivert, mercan kırmızısı, ve beyaz renkler hâkim olmuştur. 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra sır altı tekniği ile yapılmış çini eserlerde; lale, sümbül, gonca, karanfil, gül, süsen, nergis gibi çiçekler, üzüm salkımları, servi, hatta elma ağaçları gibi çeşitli kompozisyonlar, güçlü bir çizgide ortaya konulmuştur. Bugün Topkapı Sarayı'nda yer alan çini örnekleri, Osmanlı çini sanatının bütün dönemlerini gözler önüne sererek geçmişten günümüze çini sanatına ışık tutmaktadır.[149]

Fotoğraf 36: Çini Örnekleri, Has Oda, Topkapı Sarayı

3.1.2.1. Edirne'de Çini Sanatının Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Edirne'de, Anadolu kültür ve sanatının devam ettiği görülmektedir. Çini ve kaşi sanatı Edirne'de gelişme göstermiş, dini yapılar bunun en güzel örnekleri ile süslenmiştir. Bilhassa Edirne şehrinin gelişimine

[149] Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi

önemli katkılar sağlayan I. Murad, Yıldırım Beyazıt, Mehmet Çelebi, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde inşa ettirilen Muradiye Cami, Şah Melek Cami, Üç Şerefeli Cami ve Edirne Sarayı gibi önemli yapılar, Edirne'de imalatı yapılan çini ve kaşilerle donatılmıştır.[150]

Edirne Sarayı'nda 15. ve 16. yüzyıllarda değişik süslemelere sahip binlerce çini bulunmaktaydı. Nitekim bunu kanıtlar nitelikte yurt içi ve yurt dışında yer alan müze ve özel koleksiyonlarda, döneme ait oldukça fazla sayıda Edirne Saray çinilerinin örneklerini görebilmekteyiz. Konuya ilişkin Dr. Rıfat Osman ve Dr. Süheyl Ünver Bey'in araştırmaları da sarayın iç mekânların çinilerle süslü olduğunu teyit etmektedir. 16. yüzyıl çinilerine önemli katkılar sunan şüphesiz ki Mimar Koca Sinan'dır. İznik çinilerinde onun portesini görmek mümkündür. Eserlerinde, özel olarak saray atölyelerinde çizdirdiği İznik çinilerini kullanmıştır. Sinan'ın özelliği her eserinde farklı ve sadece o yapıya özel çini dekorlar kullanmasıdır. Bu durum, İznik atölyelerine dinanizm ve yenilik getirerek birbirinden farklı binlerce değişik deseninin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.[151]

1989 yılında "İznik Çinisinin Saltanatı 30 Yıl" adı altında yapılan sempozyumda konuşan Prof. Dr. John Carswell, şu şekilde bir tez ortaya koymaktadır: Edirne Muradiye Camisi'nde, beyaz-mavi sırlı İznik çinilerinin ilk dönemini anımsatan çiniler vardır. Bu çiniler, Edirne'de yapılmış olsa gerek. Çünkü büyük bir mihrap bulunmakta ve bunu İznik'de yapıp Edirne'ye taşımak pek mümkün görülmemektedir. Bu tespit şu soruları ortaya koymaktadır: 1440-1450'lilerde Edirne'de önemli bir sanatçı zümresi vardı. Bu sanatçılar, daha sonra İznik'e mi gitti yoksa İznik'de yeni bir sanatçı topluluğu mu oluşmuştu, bu konu henüz gizemini korumaktadır. Fakat bilinen bir gerçek vardır ki Edirne, Osmanlı Devleti'nin eski bir başkenti olarak sanatın gelişmesine adına önemli katkılarda

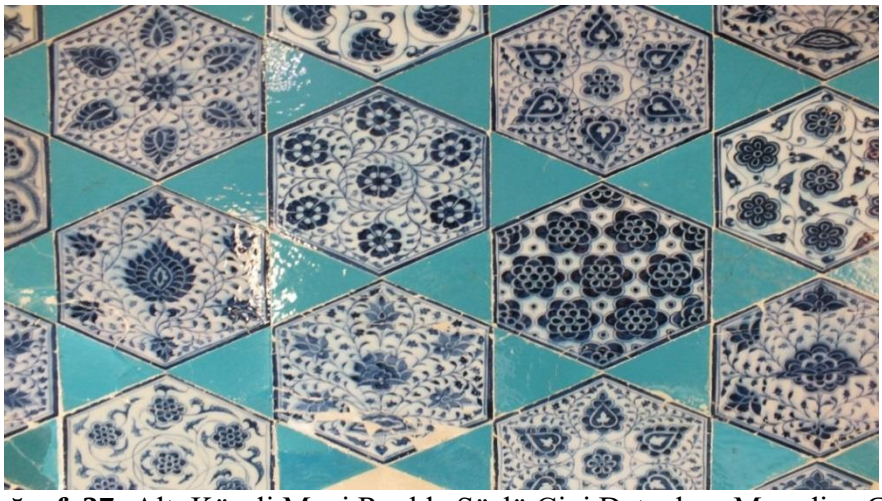
[150] Oral Onur, "Edirne'de Kaşi Sanatı", *Trakya Üniversitesi Dergisi*, sayı 6, Edirne 1999, s. 29.
[151] Azade Akar, "16.Yüzyıl İznik Çinilerine Dair Araştırma", Azade Akar, Gülbün Mesara ve H. Necdet İşli (ed.), *Edirne'de Osmanlı Kültüründen Dekoratif Örnekler ve Edirne Sarayı İznik Çinileri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2014. s. ?

bulunmuştur.[152] Bugün Türkiye'den sonra en büyük 16. yüzyıla ait çini koleksiyonu; Londra, Victoria ve Albert Müzesi'nde bulunmaktadır.

3.1.2.2. Edirne'de Çini Sanatı Örnekleri

3.1.2.2.1. Edirne Muradiye Cami

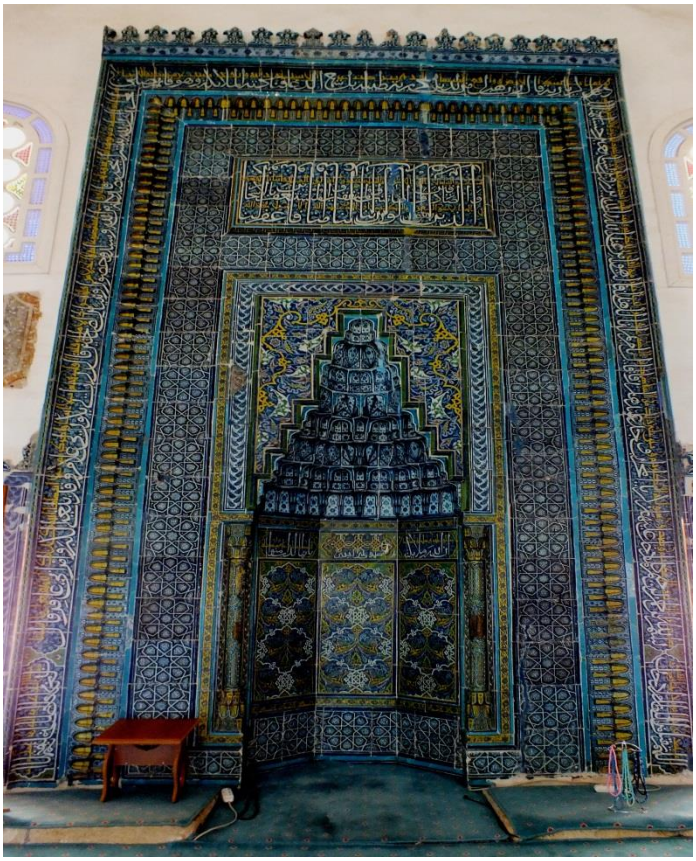
Muradiye Cami'nin iç mekânında yer alan zengin dekorlu çiniler, 15. yüzyıl Osmanlı çini sanatının en güzel izlerini taşımaktadır. A. Süheyl Ünver, Bursa'da ilk dönem Osmanlı mimarisinin başlıca örneklerinden biri olan Yeşil Cami ve Türbesi'nin tezyinatının üslup olarak Muradiye Cami'nde de devam ettiğini; ancak süslemelerin, Edirne'deki sanatkârlar tarafından Bursa'ya kıyasla farklı yorumlandığını ifade etmektedir.[153] Teknik ve üslup bakımından Bursa'ya bağlanan Cami'nin mavi-beyaz renklerde altıgen biçimindeki çinileri, orijinal bir üslubu ortaya koymaktadır. Bunlar, İznik çinilerinde görülen mavi-beyaz seramiklerin kalitesini göstermektedir.[154]

Fotoğraf 37: Altı Köşeli Mavi Renkle Süslü Çini Detayları, Muradiye Cami

[152] Oral Onur, a.g.m., s. 28-29.
[153] Azade Akar, "Muradiye Camii", a.g.e., s.?
[154] Oktay Aslanapa, "Erken Osmanlı Dönemi Edirne Eserleri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 39, 1998, s. 26.

Cami'nin mihrap bölümünün duvarları, alt pencerelerin üst hizasına kadar çini ile kaplıdır. Mihrabın özelliği; iki ayrı teknik olan mavi-beyaz ve renkli sır tekniğinin birlikte ustalıkla kullanılmasıdır. Mihrabın bulunduğu kubbeli kısımda üç yönden duvarları kaplayan çiniler; sır altına mavi-beyaz dekorlu olup altıgen formdadır. Bu çinilerin çevreleri, üçgen firuzelerle dolgulanmıştır. Altıgen formdaki levhaların, bitkisel ve geometrik motiflerle bezendiği görülmektedir. Çoğunlukla bitkisel motiflerin kullanıldığı levhaların, desen yönünden oldukça zengin olması onu benzer levhalardan ayırmaktadır. Cami'de kullanılan bordür çinileri, beyaz zemin üzerine kobalt mavisi ile desenlenmiştir.[155]

Fotoğraf 38: Motiflerle Bezeli Çini Mihrap, Muradiye Cami

[155] Belgin Demirsar Arlı, "Edirne Yapılarında Çini Bezeme", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht,* İstanbul 1998, s. 415-416.

3.1.2.2.2. Selimiye Cami

Hat yazılarında kullanılan Edirne kırmızısının ve çinilerde kullanılan kırmızı renk ile diğer bazı renklerin köken ve tekniğinin sırrı, bugün hala tam olarak çözülememiştir. Mimar Sinan'ın en büyük eserlerinden biri olan Selimiye Cami'nde yer alan çinilerin bazılarında da Edirne kırmızısının yer aldığı iddia edilmektedir. Cami'nin son derece titizlikle inşa ettirilmesini isteyen II. Selim, pencerelerin hizasına kadar çini ile kaplanmasını ve pencere üstlerine çini ile Fatiha Suresi'nin yazılmasını emretmiştir. [156]

Selimiye Cami'nin mihrap duvarında, hünkâr mahfilinde, minber köşkü duvarında, kadınlar mahfilinde, galerileri taşıyan köşe dolgularında ve pencere alınlıklarında çini süslemelere yer verildiği görülmektedir. Mermer mihrabın yer aldığı bölümde; sivri dişli yaprakların kestiği, hatayî ve rozetli bir zemin üzerindeki kırmızı zeminli Rumilerle dolgulu madalyon şeklinde çini panolar yer alırken minber köşkünün arka kısmında ise lacivert zemin üzerine beyaz bahar çiçekleri açmış bir ağaç yer almaktadır. Cami'nin kemerlerinde birbirinden farklı kompozisyonlar görülmektedir. İri lale, gül ve nergislerden meydana gelmiş ince dallı bir kompozisyon, iri Rumiler ve Hatayilerle süslenmiş soyut motifli bir kompozisyon gibi. Bu kompozisyonlardan açıkça görülür ki çini motiflerinde desen birliği sağlanmış, naturalist motifler ile soyut motifler birbirine karıştırılmamıştır.

Yapının şüphesiz en zengin çinilerinin yer aldığı bölüm Hünkar Mahfili'dir. Bu bölümde, devrin çinilerinin karakteristik özelliklerinden biri olan renksiz sır altına uygulanan mercan kırmızısı renginin, çeşitli kompozisyonlarla kullandığı görülmektedir. Mahfilin duvarları, kemerleri ve pencereleri çeşitli desenlerle bezenmiş, böylece Mimar Sinan'ın ustalığı gözler önüne serilmiştir.[157]

---

[156] Ayhan Tunca, *Nahid Sırrı Örik ve Bir Edirne Seyahatnamesi'ne Güncelleme*, İstanbul 2014, s.228.
[157] Şerare Yetkin, "Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1745/Yetkin.pdf?sequence=1 , (26.03.2018), s. 486-487.

Fotoğraf 39: Rüstem Paşa Devri Çinileri, Selimiye Cami

Cami içerisinde yer alan çinilerin seçimi konusunda özgür bırakılan, Mimar Sinan'ın İznik çinilerini kullandığı bilinmektedir. İznik atölyelerinde yapılan çinilerin çok iyi ve sağlam bir hamuru vardı. Ayrıca desenlerde çok ince ayrıntılar olmasına rağmen boyalar birbirine karışmaz, akma olmazdı. Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen sır çatlakları oluşmazdı. [158]

Türk sanatında mimarinin, süslemelerin yoğunluğu altında ezilmemesi gerektiği anlayışı bu yapıda da görülmektedir. Nitekim çininin, yapıda kontrollü bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ancak uygulanan çini bezeme programı, panoların kalitesi ve desenlerin orijinalliği yapının, önemli bir noktaya taşınabilmesi konusunda önem arz etmiştir.[159]

[158] Mehtap Cömert Ülkücü, "Selimiye Camii Süslemeleri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 39, 1998, s. 46.
[159] Belgin Demirsar Arlı, a.g.e., s. 418.

3.1.2.2.3. Üç Şerefeli Camii

II. Murad'ın yaptırdığı Üç Şerefeli Cami, çeşitli çini kompozisyonlarıyla süslü bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Cami'nin cümle kapısı karşısındaki kapının sol yönünde yer alan 2 çini pano; devrin zarif işçiliğini gözler önüne sermektedir.[160] Aynı yönde bulunan kubbelerden birinde bir satırı sülüs ve bir satırı kûfî yazılarla bezenmiş çinilerin üzerinde "Sultan Murad Bin Mehmet Han" yazmakta, diğer kubbelerde ise kabartma motifler yer almaktadır.[161] Sultan Murad'ın adını taşıyan lacivert ve beyaz renklerdeki bu panolar, Haliç işi dekorların ilk örneklerindendir.[162]

Fotoğraf 40: "Sultan Murad" Yazılı Haliç İşi Seramikler, Üç Şerefeli Cami

Cami'de iki pencere alınlığından başka yerde çini kullanılmaması ilginç bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer pencere alınlıklarında çini olması ihtimali oldukça düşük olup bu kısımda dökük çini izleri görülmemesi ve taş kaplamanın da kemerlerden daha yüksek bir zemine sahip olması bu savı kuvvetlendirmektedir.

[160] Süheyl Ünver, "Edirnede Üç Şerefeli Camiin Avlusu Kubbeleri İçindeki Devrinin Süslemeleri Hakkında", *Arkitekt*, No: 7-10, İstanbul 1949, s. 167-168.
[161] Edirne eserlerinde "Murad bin Mehmet Han" tabirinin İstanbul'da tersine çevrilerek "Mehmet bin Murad Han" olarak kullandığı da görülmektedir. bk. Süheyl Ünver, a.g.m., s. 168.
[162] Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2004, s. 76.

Sultan II. Murad'ın adının yazdığı bu alınlıklar, Üç Şerefeli Cami için özel olarak yapılmış olup klasik alınlık tekniğinden oldukça farklıdır.[163]

3.1.2.3. Çini Sanatının İznik, Kütahya, Bursa ve Edirne İllerindeki İzleri

İznik, Orhan Gazi tarafından alındıktan sonra çini ve seramiğin merkezi konumuna erişmiştir. 16. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan İznik çinilerinin tipik özelliklerinden biri ortaya konulan eserlerin hemen hepsinde kurşun oksit bulunmasıdır. İlk geliştirilen teknik, mavi-beyaz renklerin kullanıldığı sır altı tekniğidir. Bu tekniğin önemli noktalarından biri beyaz ve sert bir hamurun kullanılmasıdır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise kırmızı sır altı tekniği de kullanılmaya başlanmıştır. 1535-60 yıllarında İznik, kendi doğasından etkilenmiş; hayali doğa desenlerini ve bitkisel üsluplarını yarattığı döneme geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde ise çok sayıda yapının inşa edilmesi bu sanatın önemini korumuştur. Ayrıca bu dönemde Saray Nakkaşı Kara Memi'nin etkisi ile lale, karanfil, gül, ve sümbülün çinilere bezendiği "dört çiçek üslubu" adı verilen yeni bir üslup gelişme göstermiştir. [164]

[163] Belgin Demirsar Arlı, a.g.m., s. 417.
[164] Seçil Satır, " Türk Kültüründe İznik Çinilerinin Önemi ve Güncel Değerlendirilmesi", http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SATIR-Seçil-TÜRK-KÜLTÜRÜNDE-İZNİK-ÇİNİLERİNİN-ÖNEMİ-VE-GÜNCEL-DEĞERLENDİRİLMESİ.pdf, (28.03.2018), s. 1134-1138.

Fotoğraf 41: Yeşil Cami Minaresi, İznik

Bu dönemde sarayın çini ihtiyacını karşılayan İznik'in yanı sıra Kütahya'da da çini üretimi yapılmıştır. Kütahya, İznik'e üretim yönünden destek olurken daha çok halkın ihtiyaçlarına yönelik üretimler gerçekleştirmiştir. Kütahya çinilerinin; 16. yüzyılda üretimine başlanmış, İznik'in çini konusunda gerilediği dönemde ise bu çiniler yükselişe geçerek 18. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. Bu yüzyılda Kütahya'ya özgü sarı ve mangan moru gerek çini gerek seramik eserlerde sıklıkla kullanılmıştır.[165]

Kütahya çinilerinde, figüratif dekor uygulamaların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Yöresel unsurların çinide yer alması Kütahya çiniciliğin klasikleşen olguları arasında yer almaktadır. Yöresel giysiler içinde saz çalan erkekler, naif bir biçimde yansıtılmış; kadın figürleri, dönemin sık kullanılan kompozisyon unsurları

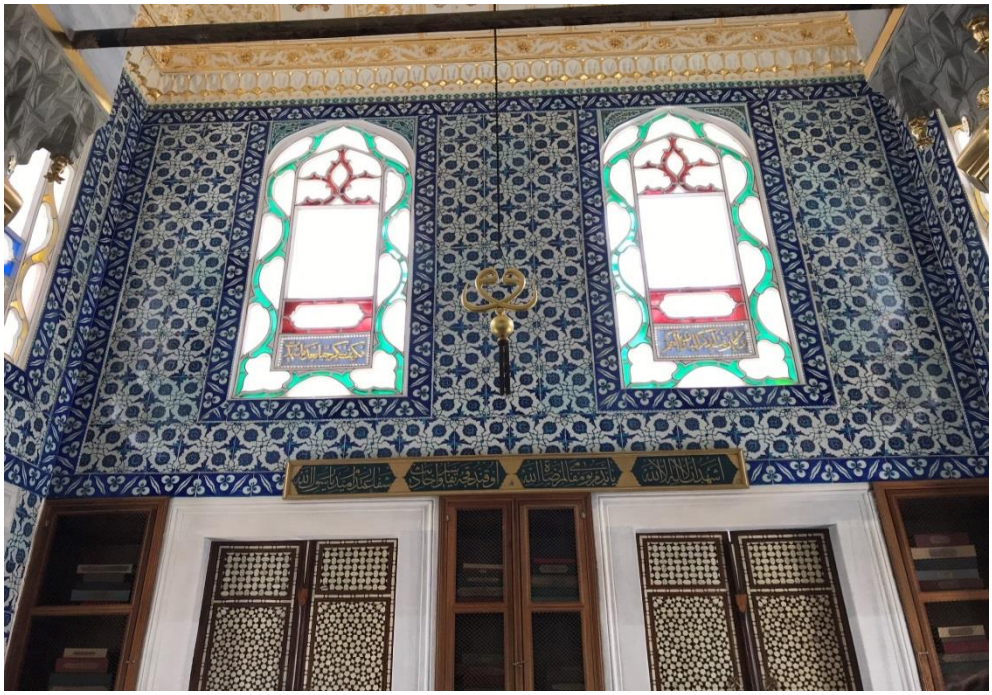
[165] Gös. yer.

yer almıştır.[166] Çini ve seramik konusunda 18. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan Kütahya, yine aynı yüzyılın sonlarına doğru üretim ve kalite açısından değer kaybetmeye başlamış, desenlerin uygulanışında zayıflama ve kimyasal bileşimlerde bozulma ortaya çıkmıştır.

Fotoğraf 42: Çini Örnekleri, Arz Odası, Topkapı Sarayı

[166] Nurettin Gülaçtı, "Selçuklu Dönemi Figüratif Dekorlu Seramik ve Çini Örneklerinin Cumhuriyet Dönemi Kütahya Figüratif Çinileriyle Karşılaştırılması", *Dergipark*, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 42.

Fotoğraf 43: Çini Örnekleri, III. Ahmet Enderun Kütüphanesi, Topkapı Sarayı

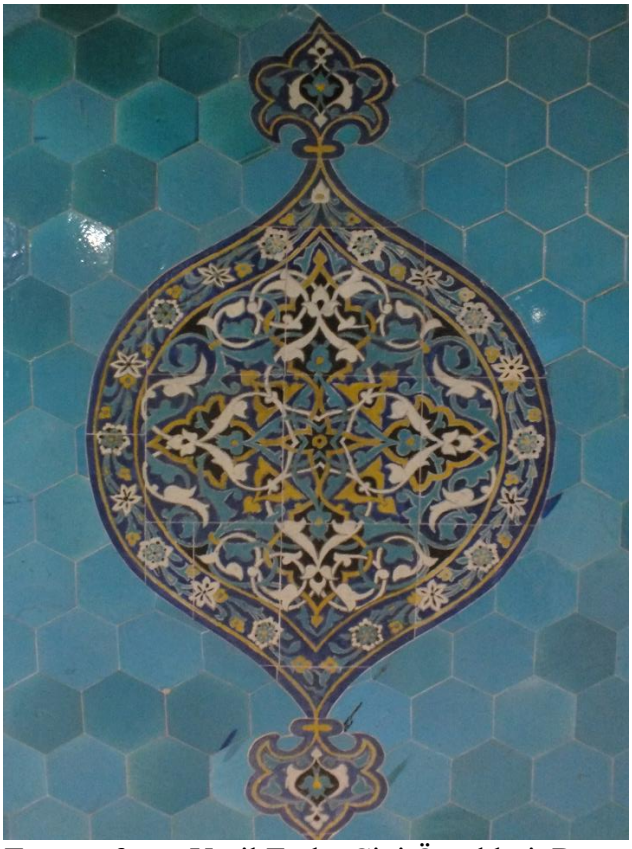
Erken Dönem Osmanlı çini sanatının en güzel örneklerinin verildiği şehirler arasında Bursa ve Edirne'de yer almaktadır. Bursa ve Edirne illerine ait çini örnekleri bir bütün olarak değerlendirilebilinir. Ancak bu iki tarihi şehir arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Genel motifsel öğelere bakıldığında; motifin temel özellikleri, her iki şehirde de benzer nitelikler gösterse de yorumlanışı bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu, iki şehrin çini sanatında belirgin bir farklılık olarak görülmektedir. Aynı teknikle yapılan eserler de bile farklı tarzlar söz konusudur.[167]

Bursa'da şematik çini örneklerinin yanı sıra süsleme yönünden oldukça zengin örneklere de rastlanmaktadır. Örneğin; Bursa Yeşil Külliye'de birçok farklı motif yer almaktadır. Genel itibari ile eserlerde üslup birliği hâkimken aynı ustaların eserlerinde, farklı birtakım stilize bitkisel motif örneklerini sunması, kendilerini tekrarlamayıp özgün eserler ortaya koymaları oldukça ilginçtir. [168]

[167]Nurşin Değerbilir, *Erken Osmanlı Dönemi Çini ve Taş Malzeme Üzerinde Hatayi Motifi*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 73

[168] Nurşin Değerbilir, a.g.t., s. 73.

Osmanlı sanatında Hatayi motifi ilk kez Bursa yapılarında görülmektedir. Bilhassa en gelişmiş örneklerinin yer aldığı Yeşil Türbe, bu sanatın ilk örneklerini yansıtmaktadır.[169] Edirne'de Hatayi motifinin ilk örnekleri ise Muradiye Cami'nde görülmektedir. (1436) Zaman farkı açısından analiz edildiğinde; Bursa ili, Edirne'ye göre bu motife 12 yıl önce eserlerinde yer vermiştir.

Fotoğraf 44: Yeşil Türbe Çini Örnekleri, Bursa

Edirne Muradiye Cami, duvar çinileri konusunda farklı ve yeni teknikleri ile Türk süsleme sanatı açısından ayrı bir konuma sahiptir. Serbest desen anlayışının hâkim olduğu cami motiflerinde, özgürce çizilen motifler natüralist bir forma ulaşmaktadır. Bu bakımdan renkli sır tekniği motif örneklerinde Edirne ili, Bursa'ya göre daha serbest ve özgün bir anlayışa hâkim olmuştur.[170]

[169] Nurşin Değerbilir, a.g.t., s. 72.
[170] Nurşin Değerbilir, a.g.t., s. 73.

Bursa'da yer alan Yeşil Cami, bol çini mozaik renkli sır ve düz formdaki çinilerle kaplanmıştır. Genel itibari ile Osmanlı yapılarında yer alan bordür, pencere alınlığı, duvar ve kemerleri çini ile süsleme geleneği bu yapıda da görülmektedir. Cami'nin duvarlarının alt kısımlarında, 2 m'ye kadar altıgen çiniler kullanılmıştır. Bu çini ile bezenmiş duvarlarda; altın yaldızlı altıgenler, mor altıgenler ve beyaz bir şeritle çevrelenmiş lacivert renkteki altıgenler oldukça dikkat çekmektedir. Çini duvarların ve pencerelerin üst kısımlarında ise renkli bitkisel desenli, lacivert renk üzerine bezenmiş firuze arabeskli, beyaz sülüs, sarı küfî yazılı bordürler görülmektedir. Bu bordürler, şematik ve sade yapıdadır.[171] Genel itibari ile Bursa yapılarında görülen bordür örnekleri şematik ve sade iken Edirne yapılarında yer alan bordürler ise oldukça zengin ve süslü bir nitelikte karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 45: Yeşil Cami Duvar Çinileri, Bursa

[171] Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, s. 75.

Fotoğraf 46: Bursa Yeşil Cami ve Edirne Muradiye Cami Çini Örnekleri

3.1.3. Edirnekâri

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Edirne ili, siyasi bir merkez olması durumuna istinaden ayrıca bir sanat merkezi konumuna da erişmiştir. Birçok önemli eserin verildiği bu dönemlerde adını doğduğu şehirden yani Edirne'den alan Edirnekâri, bilhassa diğer eserlerden ayrılarak Edirne'yi temsil eden en önemli sanat dallarından biri haline gelmiştir.[172]

Edirnekâri en genel tanımı ile ahşap, mukavva ya da deri üzerine uygulanan bir üslup olarak tanımlanabilir. Edirnekâri'de ortaya konulan eserler ile ilgili yapılan sınıflandırmalar genel özellikleri açısından analiz edildiğinde, Edirnekâri'i üç başlık altında toplanmak mümkündür:

- Oyma Eserler,

[172] Edirne'de var olmuş diğer önemli el sanatları incelendiğinde; Lake kap ve kutular, çiçek ressamlığı, kitap kapakları, talik yazılar, çiniler ve diğer el işleri görülmektedir. bk. Sabahattin Türkoğlu, "Edirne Müzesindeki Edirnekâri Ağaç İşlemeleri", *Türk Etnografya Dergisi*, 1968, s. 67.

- Kakma Eserler
- Boya Bezekli Eserler.

Eserler diğer detayları yönünden incelendiğinde ise şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Edirnekâri ağaç işlemelerinde geometrik motifler az kullanılmıştır.
- Birçok eserde barok etki kuvvetli bir şekilde hissedilmektedir.
- Genellikle lale, sümbül, karanfil, çiçek buketi, meyve gibi nebati motifler kullanılmıştır.
- Tali olarak geometrik (Daire, kemer, yıldız gibi) ve rumi kıvrımlara yer verilmiştir.
- Boya bezekli eserlerde susen yeşili, mor, sarı, safran, hindiba esmeri ve kahve esmeri gibi nebati boyalar kullanılmıştır,
- Ağaç işlerinden ceviz, dut, meşe, kestane, şimşir, ıhlamur tercih edilmiştir.[173]

3.1.3.1. Edirnekâri'nin Kullanım Alanları

Edirnekâri, kullanımı açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Şehirde günümüze kadar ulaşmış dolap, kapı, pencere pervazları, tavanlar, lambalıklar, çekmeceler, siniler, duvar saatleri kutuları, Kur'an-ı Kerim muhafazaları, kitap ciltleri ve yazı takımları gibi birçok objede Edirnekâri'nin izleri görülmektedir.

Bu sanatın en güzel eserlerinin sunulduğu objeleri verdikleri hizmetler bakımından iki ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Dekoratif eserler. (Tavan İşlemeleri, yüklük ve köşe dolapları, trabzan ayakları)
- Ev içinde lüzumlu eşya olarak kullanılan eserler. (Sofra, sini altları, kavukluklar, yazı çekmeceleri ve sandıklar, rahleler ve diğer eserler) [174]

[173] Sabahattin Türkoğlu, a.g.m., s. 68.
[174] Gös.yer.

Edirne'de, Edirnekâri eserlerinin sergilendiği birtakım alanlar bulunmaktadır. Bu alanlardan biri de Edirne Müzesi'dir. Burada Edirnekâri ile bezenmiş divanlar, pencere pervazları, yüklükler, köşe dolapları ve sandıklar görülmektedir.

Fotoğraf 47: Edirnekâriyle Bezenmiş Yüklük Örneği, Gelin Odası, Edirne Müzesi

Fotoğraf 48: Edirnekâriyle Bezenmiş Yüklük Örnekleri, Oturma Odası, Edirne Müzesi

Türklerde sandık, evin en önemli eşyalarından biriydi. Bütün çamaşırlar, kumaşlar, mücevherler, kıymetli ve ihtiyat eşyaları sandıklar içinde bohçalara konulmuş olarak saklanırdı. Bir dönem her genç kız, çeyizini ahşap sandık içinde saklardı. Bu ahşap sandıklar, genellikle Edirnekâri ile hazırlanmış çiçek motifleri ile bezeli, parlak cilalı görünümleriyle dikkat çekerdi. Yine bu kültürde bir kadının bohçasını veya sandığını başkasının karıştırması saygısızlık sayılırdı, buna kimse cesaret edemezdi. Eltilerle, görümceler ya da gelinlerle, kayınvalideler arasında bohça veya sandık tartışmalarına sıkça rastlanırdı.[175]

Fotoğraf 49: Çekmeceli Sandık, Edirnekâri Tezyinatlı, Edirne Müzesi

Edirnekâri ile yapılmış eserlerin en güzel örneklerinden biri de Edirne Selimiye Cami müezzin mahfilinde bulunmaktadır. Selimiye Cami'nin mermer sütun üzerindeki müezzin mahfilinin ön cephesini; kırmızı zemin üzerine açık pembe ağırlıklı karanfil lale, yaprak motifli ve koyu zeminli bordürler oluşturmaktadır. Mahfilin işlemelerindeki altın varaklı motifler, klasik dönem Edirnekâri işlerinin en iyi örnekleri arasında yer almaktadır. Mermer sütunlar ise birbirlerine ahşap kemerlerle bağlanmıştır. Mahfilin tavanı altın varak çıtalarla karelere ayrılmış,

[175] Mustafa Talas-Numan Durak Aksoy, "Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi", *Kanat Dergisi*, 1991, s. 50-51.

kırmızı zeminli bu karelerin ortalarında, küçük çarkıfelek motifleri işlenmiştir. Bu küçük motiflerin oluşturduğu tavan zeminin ortasında turkuaz mavisi kare içine yerleştirilmiş kırmızı renkteki 24 dilimli büyük çarkıfelek bulunmaktadır. Bu çarkıfeleğin merkezi, altın varak olup dönüşü temsil eden çizimiyle sonsuzluğu ifade etmektedir. Minberin oldukça dik formdaki kubbesinin üzeri koyu yeşil ve açık mavi zeminlerden oluşan biçimlere bölünmüş, bunların içleri de hatayi motiflerle bezenmiştir.[176]

Fotoğraf 50: Edirnekâriyle Bezenmiş Ahşap Görünümler, Selimiye Cami

[176] Semra Çelik, "Saray Kenti Edirne'den Doğu'ya Uzanan Motifler", *İsmek El Sanatları Dergisi*, Sayı 1, 2005, s. 10-11.

Fotoğraf 51: Edirnekâriyle Süslü Tavan Örneği, Selimiye Cami

3.1.3.2. Edirnekâri'de Kullanılan Motifler

Edirnekâri'de kullanılan motifler arasında çiçek formları yaygın bir biçimde görülmektedir. Bu formlar, daha çok natüralist anlayışta sergilenen gül, lale, sümbül, hanımeli, nergis, şakayık, hanımeli, karanfil ve kır çiçeklerinden oluşmaktadır.

16. yüzyıla kadar stilize olarak oluşturan Edirnekâri, 16 ve 17. yüzyıl ile beraber daha çok natüralist formda bir özellik kazanmıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise Edirnekâri çalışmalarında daha çok batı etkisi görülmektedir. Bu dönemde sık görülen "Şükûfe tarzı" çiçek bezeme şekli; Barok, Rokoko, Ampir gibi üsluplardan etkilenerek var olmuştur. 17. yüzyılda daha sade şekillerde görülen eserler, 18. yüzyılda buket halini almış çiçeklere dönüşmüştür. Bu buketler, çoğunlukla bir vazoda saplarından kurdele ile bağlanmış şekilde sunulmaktadır. Geç dönem Edirnekâri motifleri olarak adlandırılan 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılı kapsayan bu dönemde ise Edirnekâri'de kullanılan motifler; Barok, Rokoko, Ampir gibi üsluplardan fazlasıyla etkilenerek özgünlüklerini ve sadeliklerini ne yazık ki kaybetmişlerdir.

3.1.3.3. Edirnekâri'de Kullanılan Renkler

Edirnekâri bezemelerinde kullanılan motiflere bakıldığında genel itibariyle sıcak tonların hâkimiyeti görülmektedir. Ayrıca bazı çalışmalarda, tonların benzerleri kullanılarak perspektifsel görünümler elde edilmeye çalışılmıştır. Avrupa sanatında oldukça sık kullanılan perspektifsel anlayışın aksine Edirnekâri eserlerinde perspektif anlayışı oldukça yüzeyseldir. Kullanılan sıcak tonların yanı sıra bazı kaynaklar bir dönem oldukça yaygın olarak kullanılan "Edirne kırmızısı" adlı bir renge işaret eder. Ne yazık ki günümüzde bu rengin elde edilememesine rağmen bazı eserlerde Edirne kırmızısı renginin varlığını görebilmekteyiz. "Türk kırmızısı" veya "Edirne kırmızısı" olarak bilinen bu renk, çeşitli kaynaklarda "Rubai Tinctorum" adıyla bilinen ve Türkiye'de de boya kökü; kırmızı kök, boya çili, yumurta boyası gibi çeşitli adlarla anılan kök boya bitkisinin köklerinden elde edilir. Halk arasındaki inanışa göre ise bu renk, Yahudi bir vatandaşın Yeni İmaret dolaylarındaki tarlasına ektiği bir çiçekten elde edilmektedir. Bu kişinin ölümü ile bu renk bir daha elde edilememiştir.[177]

Fotoğraf 52: Edirnekâri'de Renk, Edrinus Edirnekâri Atölyesi

[177] Mehmet Kökrek, "Adını Doğduğu Şehirden Alan Sanat: Edirnekari", *İsmek El Sanatları Dergisi*, Sayı 15, s. 80-82.

Fotoğraf 53: Edirnekâri Örneği, Edrinus Edirnekâri Atölyesi

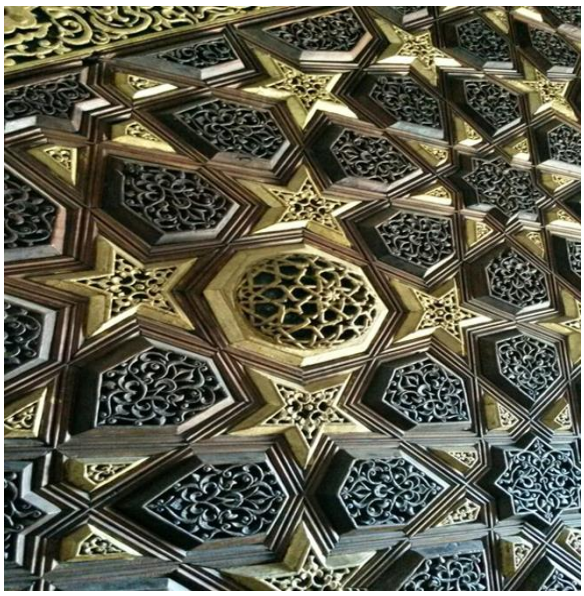
3.1.3.4. Edirnekâri'nin Yapılış Teknikleri

İlk aşamada motiflerin işleneceği eser, tezyinatsız olarak hazırlanır. Hazırlanan yüzeye, nişadır ve üstübeç karışımı bir astar çekilir. Bir sonraki aşama, eserin fon kısmının boyanmasıdır. Bu işlemden sonra ki adım ahşap yüzeyin, boyama işlemine hazır hale gelmesi için temizlenmesidir. Bunun için en uygun yöntem tesviyedir. Kalın zımpara yardımı ile kabası alınan yüzey, sıfır numara zımpara ile perdahlanır. Perdahlanan yüzeye, ilk olarak astar boya sürülür. Bu aşamadan sonra diğer bir işlem ise süsleme aşamasıdır. Bu aşamada, fon boyasının üzerine motif konturları çekilir. Daha sonra bu konturlar, renklendirilir. Elde edilen desenler, kuruduktan sonra "lak" adı verilen gomalak cila ile ince katlar halinde sürülen boyalar kurumaya bırakılır.[178]

[178] Semra Çelik, a.g.m., s. 10-11.

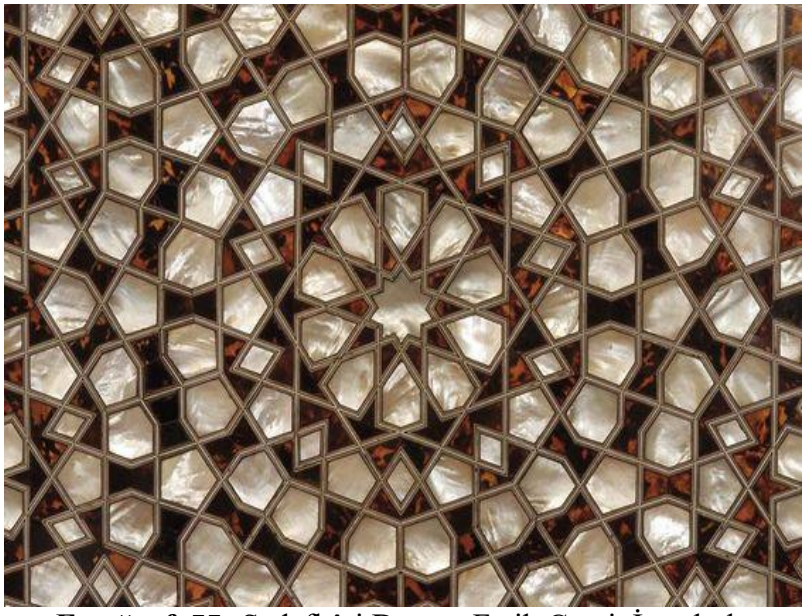
3.1.3.5. Ahşap Yüzeye Uygulanan El Sanatlarının Edirnekâri ile Karşılaştırılması

Kündekâri, birbirine geçme sistemiyle küçük ve düzgün geometrik ahşap parçalarla yapı elemanlarının yüzeyinde yapılan bezeme tekniğidir. Kündekâri ve Edirnekâri kullanıldıkları yüzey alanı itibariyle benzerlikler gösterseler de kündekâri, geometrik olarak parçaların bir araya gelerek sonsuzluk görünümünün elde edildiği bir sanata vurgu yaparken motiflerin bezenmesi tekniğinden oldukça farklı bir yapıya sahiptir.

Fotoğraf 54: Aydınoğlu Mehmet Bey Cami Mihrabı, İzmir

Sedefkâri, ahşap yüzeye uygulanan diğer el sanatlarından biridir. Sedef işçiliğinde, ağaca işlenen motife sedefler yerleştirilerek eşsiz görünümler elde etmek esastır. Bu sanatın temel kaynağı sedeftir. Sedefkâri'de çizilen motifler, kıymetli taşlarla süslenirken; Edirnekâri'de oluşturulan motifler rengârenk tonlarla bezenir.

Fotoğraf 55: Sedefkâri Detayı, Fatih Cami, İstanbul

3.1.4. Kalem İşi

Sıva, bez, taş, deri ve ahşap üzerine yapılan bir süsleme olup "kalem" adı verilen ince kıllı fırçalar yardımıyla çeşitli yüzeylere, Edirnekâri'de olduğu gibi daha ziyade çiçeklerin resmedildiği bir sanat türüdür.[179] Kalem işinin hangi tarihlerde ortaya çıktığı konusunda tam bir bilgi vermek oldukça güçtür. Ancak geçmiş dönemlerde "nakış" ve "nakkaş" tabirinin, kalem işi yerine kullandığı öne sürülmektedir. Bu bilgi doğrultusunda kalem işinin, çok daha eski tarihlerde farklı tabirler ile var olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. [180]

Malzeme ve kullanılan tekniğe göre kalem işleri çeşitli şekillerde hazırlanmaktadır. Taş, alçı, ahşap, sıva, yaş sıva, kuru sıva, tuval ve deri gibi yüzeylere uygulanan bu sanat, yüzeyin değişimi ile birlikte çeşitli desen zenginliğini de beraberinde getirmiştir. Kuru sıva ve ahşap üzerine uygulanan kalem işinin en

[179] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 164.
[180] Ali Fuat Baysal, *Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İşi Örnekleri ve Analizi*, (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2013, s. 32.

eski uygulama örneklerinin, Uygur Türkleri'ne kadar uzandığı bilinmektedir. Bu süslemeler, Budist ve Maniheist tapınakların duvarlarında bulunmaktadır. [181]

15. ve 16. yüzyıllarda, bu sanatta geometrik motiflerden daha çok bitkisel temaların kullandığı ve renklerin daha doğaya yakın kullanıldığı görülmektedir. Desen bakımından; gül, lale, sümbül, zambak, çınar, kuzu, geyik, daire, kare gibi figürler kullanırken; renkler açısından ise domates kırmızı, şarap kırmızısı, mavi, krem, sarı ve yeşilin yaygın olarak kullanıldığı gözlenmektedir. 15. yüzyılın başında ilk kez sıva üzerine yapılmış kalem işi örneği; Cem Sultan Türbesi'ndeki kırmızı renkli hatayi motiflerin bulunduğu yüzeyde görülmektedir. Bu yüzyılda kalem işlerinin yoğun olarak görüldüğü iller; Bursa, Edirne ve Ankara'dır.[182]

15. yüzyıldan, 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Dönemi eserlerinde, kalem işi uygulamalarının en güzel örnekleri görülmektedir. 18. yüzyıldan itibaren ise Avrupa etkisi bu sanatı da etkilemiş; nakışların yerini figürasyona bağlı süslemeler, manzara ve natürmort resimler, Barok, Rokoko ve Ampir üsluplarına bağlı motifler almıştır.[183]

3.1.4.1. Kalem İşi Sanatında Kavramsal Problemler

Kalem işinin, Edirnekâri ile benzer yönlerinin olması nedeniyle bazı kaynaklarda bu iki sanat türünün aynı olduğu şeklinde ibareler görmek mümkündür. Ancak gerek üslubu ve Edirne iline özgün olmaması gerek uygulama alanlarının çeşitliliği nedeniyle kalem işi, daha farklı bir bezeme şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

[181] Tuğba Saçkesen, *Edirne'de Osmanlı Dönemi Cami Mimarisi ve Mimari Öğelerin Seramik Eserlerde Yorumlanması*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2013, s. 68.
[182] Aysun Eyüpoğlu, *Edirne'de 15. Ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Camilerindeki Kalemişinin Restorasyon Sorunları*, (Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, s. 63-65.
[183] Tuğba Saçkesen, a.g.t., s. 67.

Kalem işi değinildiği üzere, bezemelerin yer aldığı yüzeylere göre farklılık göstermektedir. Genel olarak sınıflandırdığımızda kalem işi teknikleri şu şekildedir:

- Sıva üzerine yapılan Kalem İşi Tekniği
- Taş ve Mermer üzerine yapılan Kalem İşi Tekniği
- Deri ve Bez Üstü üzerine yapılan Kalem İşi tekniği
- Ahşap yüzeye uygulanan Kalem İşi Tekniği
- Malakâri Tekniğidir.

Görüldüğü üzere "malakâri" ya da diğer bir deyişle "sıvacıkâri; kalem işi sanatının bir alt kolu olup bu sanatın yapımında tercih edilebilen bir tekniktir. Ancak bazı kaynaklarda kalem işi ve malakâri'nin aynı anlama gelen iki kavram olarak ortaya konulduğu dikkat çekmektedir. Malakâri tekniği dışında yer alan diğer tekniklerin hepsinde yüzeye fırça ile doğrudan renk tatbik edilebilmektedir. Oysa malakâri tekniğinde, alçı yüzeyine öncelikle özel bıçaklar yardımıyla kesme ve kabartma gibi işlemler yapılmakta, yaş sıva üzerine hafif kabartmalı yüzeyler elde edilerek uygulanmaktadır.

Fotoğraf 56: Keten Sıva (Kalem işi Bezemeli), Türk islam Eserleri Müzesi, Edirne

Kalemkâr ve nakkaş terimlerinin de literatürde sıklıkla aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Kalemkâr; "kalem" adı verilen ince fırçalarla çeşitli yüzey alanlarına desenler uygulayan kişiye verilen addır. Oysa nakkaş; çeşitli yüzeyler üzerine toprak veya bitki esaslı boyalarla renklendirilecek tezyinatı tasarlayan ve uygulayan kişidir. Nakkaşların tezyinatı tasarlayabilmesi bakımından fark, açıkça ortaya konulmaktadır.

3.1.4.2. Edirne'de Kalem İşi Sanatı Örnekleri

Kalem işi, dini yapılarda üç mimari öğeye ayrılarak incelenmiştir:

- Bezemeler daha çok kapı, mihrap ve pencere kenarlarında yoğunluk göstermektedir. Kapı ve pencerelerde yer alan bezemeler; daha çok kemer iç, alınlık ve lento kısımlarında yer almaktadır. Kullanılan desenler geometrik, bitkisel olabileceği gibi; Arapça yazılar, bordür şeklinde ya da madalyon içinde de görülmektedir.
- Kalem işi bezemeler, üst örtüye geçiş öğelerinde kullanılmıştır. Bu alanlarda, geçiş öğelerinin üzerine yerleştirilmiş çeşitli kompozisyonlarda desenler yer almaktadır. Bu desenler; geometrik, bitkisel öğeler, güneş biçimindeki şemseler, çeşitli madalyonlar gibi dekoratif unsurlardan meydana gelmektedir.
- Bezemeler, üst örtü öğelerinde de kullanılmıştır. Kubbenin göbek kısmında, göbek kısmının etek ve kuşak kısımlarında yer alan kalem işleri ayrıca kubbenin tonozlu kısımlarında, tonoz alt kısımlarında ve yan duvarlarında da görülmektedir. Osmanlı Dönemi dini yapılarının kubbe kısımlarında çini sanatının örneklerinin yaygın kullanılmamasının nedeni; üst örtü öğelerinin kitle ağırlığı ve tavana ulaşmanın zorluğudur. Bu yüzden dini yapılarının kubbe kısımlarında daha çok kalem işi ile yapılmış desenler görmekteyiz.[184]

[184] Aysun Eyüpoğlu, a.g.t., s. 29-34.

3.1.4.2.1. Muradiye Cami

Edirne Muradiye Cami'nin giriş revağı kemerlerinde, tamamen düzgün kesme taş kullanılmıştır. Taç kapının söve ve kemerleri ile iki katlı pencerelerin alt kısmında yer alan kiriş ve sövelerde ise beyaz mermer tercih edilmiştir. Bu alanda, arka arkaya büyük iki kubbe ve birer küçük kubbe olmak üzere üç kubbe bulunmaktadır. İki büyük kubbe arasında kalem işleri bulunmakta olup üzerleri sıva ile kaplanmıştır. Hücre duvarlarında ise çiçek demeti kompozisyonlarıyla bezenmiş, kalem işleri bulunmaktadır. Bu süslemeler, 1930 yılında sıvalar kazınarak ortaya çıkarılmıştır. Büyük kemerin iç yüzünü kaplayan kalem işleri, Bursa Yeşil Cami ile aynı gruba girmektedir.[185]

Fotoğraf 57: Kemer İçi Orjinal Kalem İşi Örnekleri, Muradiye Cami

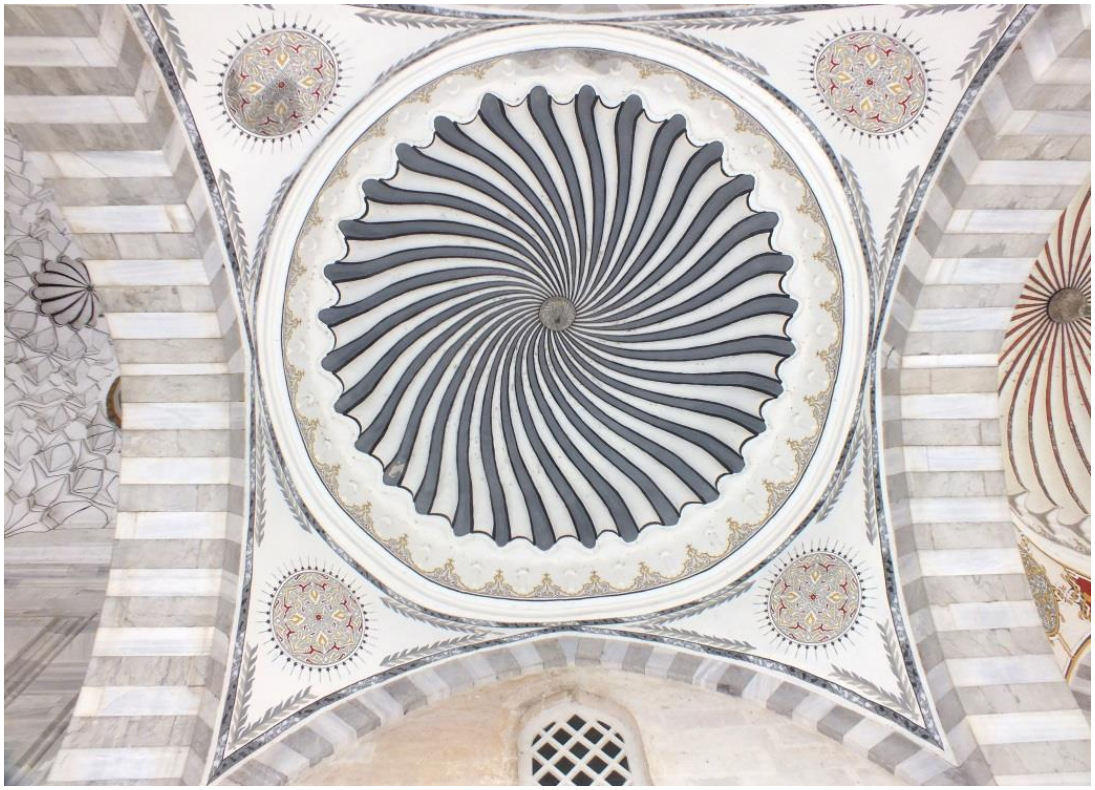
[185] Hatice Aksu, "Osmanlı Çini Sanatı Şaheseri Edirne Muradiye Camii", *İsmek El Sanatları Dergisi*, Sayı 4, 2007, s. 158.

Fotoğraf 58: Bitkisel Tasvirler, Muradiye Cami

3.1.4.2.2. II. Beyazıd Cami

II. Beyazıd tarafından Mimar Hayreddin'e yaptırılan Cami; Tunca Nehri kenarında medrese, imaret, şifahane gibi yapıları da içine alan Beyazıd Külliyesi'nde yer almaktadır. Yapının altı kubbeli son cemaat yeri kubbeleri ile 22 kubbeli avlu kubbe ve pencere alınlıklarında, siyah rengin hâkim olduğu kalem işleri görülmektedir.

Fotoğraf 59: Son Cemaat Yeri Kubbelerinden, II. Beyazıd Cami

Yapının içinde ve dışında Barok ve Rokoko niteliği yaşayan kalem işleri, oldukça dikkat çekicidir. Pencere kemer içlerinde yer alan bitkisel kıvrımlar ile duvar yüzeylerindeki rozet bezemeleri, Cami'nin kalem işi örnekleri arasında yer almaktadır. Gerek 1953 yılındaki deprem gerek Tunca taşkınları, Cami'nin dekoratif unsurlarına zarar vermiştir. Bilhassa 1960'lı yıllarda Tunca Nehri'nin taşması ile Cami içine ciddi miktarda su girmiş, bu nedenle 1.20 metre kadar yüksekliğe ulaşan bütün sıva bezemeler, hasara uğramıştır. Bugün yapı hala o izleri taşımaktadır.[186]

[186] Aysun Eyüpoğlu, a.g.t., s. 205.

Fotoğraf 60: Ana Kubbe Bezeme Örnekleri, II. Beyazıd Cami

3.1.4.2.3. Selimiye Cami

Cami'nin içindeki büyük yüzey bezemeleri incelendiğinde; zemin kat pencerelerine kadar çini, onun üzerinde ise kalem işi olduğu görülmektedir. Galeri döşemeleri altında alçı ile malakâri döşemeler de bulunmaktadır. Cami'nin gece aydınlatma öğeleri, renkli camlarla yapılmış bezemeli pencereler ve katlı cam kandilleri şeklinde görülmektedir. Selimiye'nin kalem işlerinde klasik dönemin bezemeleri hâkimdir. Zemin olarak daha çok açık ve koyu mavi renkler tercih edilmiş, bu zemin üzerine çeşitli kompozisyonlarda sunulan desenler; kiremit kırmızısı, beyaz, sarı gibi renklerle vurgulanmıştır. Kalem işinde kullanılan motiflerde, geleneksel öğeler sıklıkla yer almıştır.[187]

[187] Enver Şengül, *Edirne'nin Simgesi Selimiye*, Edirne Valiliği, Edirne 2010, s. 71.

Selimiye Cami'nin ana kubbesinde bulunan bezemeler, oldukça dikkat çekicidir. 1978-1985 yılları arasında ayrıntılı bir şekilde yenileme çalışması yapılan bu kubbenin, dökülmüş kalem işleri tamamlanmaya çalışılmıştır. Oldukça geniş bir yüzeyi kaplayan bu dairesel alanda, celi sülüs yazı tipiyle " Elif ve Lam" kelimeleri ortada hasır gibi örülerek geometrik bir motifsel üslup içinde yer almaktadır. Bu geometrik bezemenin çevresi, sekiz dilimli madalyona dönmektedir. (Sekiz dayanak prensibi). Bu madalyonlar, mavi zeminin ortasında kiremit kırmızı yüzey üzerine beyaz renklerle celi sülüs yazı tipiyle yazılmış Arapça ayetlerden oluşmaktadır. Dışa doğru ise açık mavi zemin üzerinde kiremit kırmızısı, sarı, beyaz renklerden oluşturulmuş, rumi bir çerçeve dikkat çekmektedir. Kubbenin iç kısmındaki bu süslemeler, kasnak pencereleri çevresinde geniş bir kuşakla çevrelenmiştir. Kasnak pencerelerinde yer alan dilimler içerisinde tekrarlayan Rumi motifler göze çarpmaktadır. Pencere aralarındaki kandil motifleri, diğer dekoratif unsurlardır.[188]

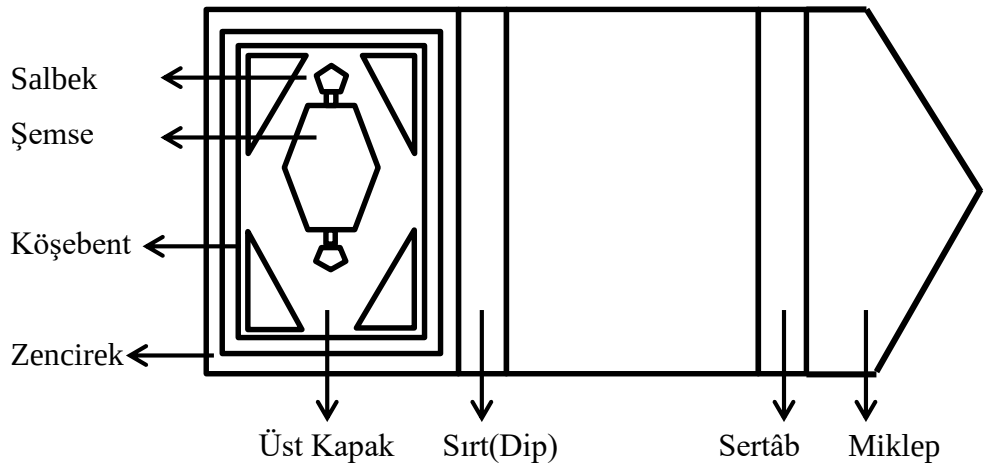
Fotoğraf 61: Selimiye Cami Kubbesi

[188] Yıldız Demiriz, "Edirne Camileri'nde Kalem İşleri", Emin Nedred İşli ve M. Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht*, İstanbul 1998, s. 379.

Cami'nin aldığı çeşitli hasarlar nedeniyle özellikle Abdülmecit döneminde yenilenmeye gidilmiş; Barok üslubu bezemeler, Cami'nin iç kısımlarında yaygın olarak kullanılmıştır.

3.1.5. Cilt Sanatı

Ciltçilik, bir kitabı yaprakları dağılmayacak biçimde görsel bir estetik anlayışı ile kaplama ve koruma işlemidir. Cildi yapan sanatkârlara "mücellit" adı verilmektedir. Kökenleri Orta Asya'ya kadar dayanan bu sanatın, Türkler'in İslamiyet'i benimsemesi ile birlikte hız kazandığı görülmektedir. Katlama (Kırma), harman, dikiş, tıraş, sırt yapma, sırta bez geçirme, kanal açma gibi birtakım işlemlerden geçen cilt sanatında; Hatayî, Harat, Arap, Rumî, Memlûk, Türk, Mağribi, Lâke, Buhara gibi çeşitli üslup anlayışları da bulunmaktadır.[189]

Şekil 2: Klasik Cildin Bölümleri

Klasik bir cilt; alt ve üst kapak, sırt, alt kapağa eklenen sertâb adlı bir parça ve ona bağlı olarak katlanıp üst kapakla kitap arasına giren miklep bölümlerinden oluşmaktadır. Alt ve üst kapakların her biri ise "deffe" diye adlandırılmaktadır.

[189] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 165.

Klasik bir cilt, kullanılan malzemeye göre ayrı isimler almaktadır. Bunlar: Mukavva, Deri, Lake (Rugan), Kumaş, Ebru ve Murassa'dır.[190]

Deri ciltlerde yaygın olarak kullanılan üslup, şemseli cilt tarzıdır. Ciltlerin önemli bir kısmını oluşturan şemse, güneş anlamına gelen "şems" kelimesinden türemiştir. Bu bakımından şemse, ciltlerin üzerinde yer alan güneş biçimindeki motife verilen addır. Şemse; cildin yalnızca üst kapağına uygulanabildiği gibi iki kapağa, iç kapaklara ve miklebe de yapılabilir.[191]

Şemseli ciltlerde genel olarak geometrik motifler, Rumi ve Hatayî süslemeler dikkat çekmektedir. XV. yüzyıldan itibaren aralarına stilize edilmiş, kıvrımları uzatılmış bulut figürleri de yardımcı motif olarak eklenmeye başlamıştır.[192] Geometrik motifler; genellikle iç içe geçmiş altıgen, sekizgen gibi formlardan oluşmaktadır. Bu formlar, bazen ortadaki yıldız kollarının uzantıları ile oluşmakta bazense çok kollu yıldızlardan meydana gelmektedir. Aralardaki noktalar ya da nokta grupları ile düzgün geçme formları elde edilmektedir.[193]

Fotoğraf 62: Geometrik Formlu Şemseli Cilt Örneği[194]

[190] Mine Esiner Özen, *Türk Cilt Sanatı*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998, s. 10-13.
[191] Mine Esiner Özen, a.g.e., s. 14.
[192] Bkz. Çin Bulutu
[193] Mine Esiner Özen, a.g.e., s. 15.
[194] Eser:Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim (Yazarlar:İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail B.Ömer, Ebü'l-Fida)

Cilt sanatının ilk dönemlerinde yoğun olarak kullanılan kahverenginin yerini zaman içinde siyah, kırmızı, vişne gibi renkler almıştır. Birçok sanat türünün gelişimine önderlik eden bu ciltçilik, XVI ve XVII. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Edirne'de cilt sanatının en iyi örneklerinin Edirnekâri üslubu ile verildiği görülmektedir.[195] Edirne'de cilt sanatının önemli ölçüde gelişmesinin nedenleri arasında lake kalın ciltli ve ince defterlerin, aherli ve mühreli kağıtlardan meydana gelen ciltlerle kaplanması ve bu ciltlerin ithalat hatta ihracatta dahi önemli bir kaynak teşkil etmesi görülebilinir. [196]

Fotoğraf 63: Edirnekâri Bezemeli Cilt Örneği, Edrinus Edirnekâri Atölyesi

3.1.5.1. Edirne'de Cilt Sanatı Örnekleri

3.1.5.1.1. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

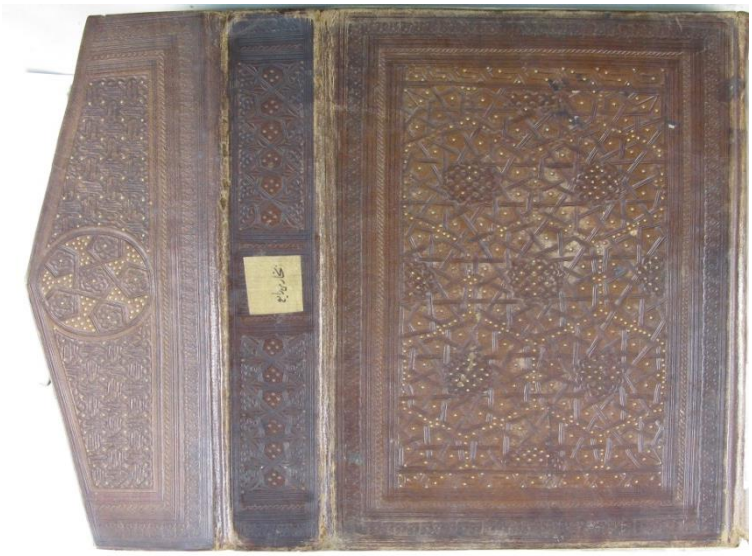
Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde, benzersiz ciltlerle kaplanmış ve süslenmiş oldukça değerli yazma eserler görülmektedir. Tarihi, tıbbî, coğrafi, edebi

[195] Gös.yer.
[196] Klasik Türk Sanatları Vakfı, "Edirnekâri", http://www.ktsv.com.tr/sanat/9-edirnekri, (30.04.2018).

ve sosyal içerikli vs. yazma eserlerini bünyesinde barındıran Kütüphane'nin koleksiyonlarından örnekler ise şöyledir:[197]

Fotoğraf 64: El Kafî Şerhu'l Vafî Adlı Eser, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi[198]

Fotoğraf 65: El Camiu's-Sahih, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

[197] Ender Bilar, "Edirne'de Bir Kitap Hazinesi:Selimiye Yazmalar Kütüphanesi", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 39, Ankara 1998, s. 34.
[198] Yazarlar: En Nesefî Ebü'l-Berekat Hafizüddin Abdullah B. Ahmed, Ebü'l Berekat.

Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'ne kayıtlı olan Buhari-Şerif, İslam eserleri arasında en çok müracaat edilen hadis külliyatının başında yer almaktadır. Geometrik bezemelerin ritmik bir düzende yer aldığı bu cilt, kündekâri tekniğinin görünüm hissiyatını vermektedir. Oldukça karışık gibi görünen bu ciltte, tezyinatın aslında üç kolu olan bir yıldız ve altıgen tekrarları ile çözümlenebildiği açıktır. Cetvele yakın bazı kenarlarda ise altıgenin kolları yürütülemediği için altıgenin tekrarlanamadığı ve tamamının eksik olduğu gözlenmektedir.[199]

Fotoğraf 66: Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi[200]

Kütüphanede, Klasik Osmanlı Devri'nin şemseli ciltlerinin yanı sıra bilhassa tamir görmemiş erken devir ciltlerinden oluşan koleksiyonlar da önem arz etmektedir. Bu değerli koleksiyonlar arasında klasik öncesi devirleri yansıtan geometrik ciltler öne çıkmaktadır.[201] Şekilde klasik öncesi dönemi yansıtan şemseli ve geometrik formlu bir cilt yer almaktadır. Bu cilt, bulunduğu dönemin üslup ve tarz özelliklerine örnek teşkil etmektedir.

[199] Ahmet Akcan, *Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması-Katalog*, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul 2014, s. 217-219.
[200] Yazarlar: El Beyzavi, Ebu Said Nasirüddin Abdullah B.Ömer B. Muhammed, Ebu Said.
[201] Ahmet Akcan, a.g.e., s. 216.

Fotoğraf 67: Kaside-i Elfiyye, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi[202]

3.1.6. Mezar Taşçılığı

Bir şehrin gelenek ve inançlarını yansıtan, kültür ve yaşam seviyesi hakkında çeşitli bilgiler veren sanatlardan biri de mezar taşçılığıdır. Anadolu Selçuklu Dönemi'nin izlerini taşıyan bu gelenek, Edirne ilinin başkent olması ile birlikte devam etmiştir. 16. yüzyıla kadar klasik bir tipolojide devam eden mezar taşçılığı; genel anlamda Osmanlı tezyinatı ile bezenmiş, Hicrî tarihli ve Arapça yazı karakteri ile tamamlanmıştır.

Fotoğraf 68: Geçmişten Günümüze İzler: Mezar Taşları
(Fotoğraf: Servet Çınar)

[202] Yazarlar: İbn-i Malik, Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed B. Abdullah et-Ta, Ebu Abdullah.

Bir soy kütüğü niteliği taşımasının yanı sıra mezar taşları; kişinin sosyal statüsü, vazifesi gibi birtakım hususları hakkında da bilgi vermektedir. Taşların tepe kısmında bulunan kavuk, serpuş, fes gibi başlıklar bu ayrımı ortaya koyan önemli göstergeler olarak yer almaktadır. Bunlar içinde kavuklu mezar taşlarının tipik örnekleri arasında yer alan çubuklu başlıklar; orta düzeyde memuriyeti, aşağıdan yukarıya doğru daralan ve "kallavî" adı verilen kavuklar ise sadrazam, kubbealtı vezirleri, kaptan-ı derya gibi önemli kıdemde yer almış zatları temsil etmektedir. Osmanlı mezar taşlarına bakıldığında, sosyal statünün yanı sıra toplumda yaşamış olan bireylerin inancı ve mesleği hakkında da bilgi edinmek mümkündür. Örneğin; Mevlevi'yi temsil eden uzun külahlar, bir kâtibin mesleğini ifade eden hokka ve kalem gibi araçlar ile mezar taşlarına yansıtılmıştır.[203]

Fotoğraf 69: Mezar Taşı Örnekleri, Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Edirne'de yer alan mezar taşlarını beş grup altında incelemek mümkündür. Birinci grup; Anadolu Selçuklu devleti etkisiyle önce Bursa daha sonra ise Edirne'de izleri görülen, 16. yüzyıla kadar klasik mimari içinde yer almış, rumi motifli kompozisyonlarla bezenmiş, oldukça kıymetli taşlardır. İkinci grup; "Mihailoğulları" gibi ayrıcalıklı aileler adına yapılmış taşlardır. Bu taşlar önem arz etmesi sebebiyle

[203] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 167.

müzeler tarafından korunma altına alınmıştır. Üçüncü grup; Zeyni taşlarıdır. Bu taşlar, eşkenar görünümünde olup sayı olarak oldukça azdır. Dördüncü grup; Bursa ve İstanbul'da da örneklerine rastlamanın mümkün olduğu, 18. ve 19. yüzyıla ait, bir kısmı prizma sandukalı havi taşlarıdır. Beşinci grup ise Edirnekâri'dir.[204]

Fotoğraf 70: Mezar Taşı Süsleme Örnekleri (I), Muradiye Cami

Fotoğraf 71: Mezar Taşı Süsleme Örnekleri (II), Muradiye Cami

[204] H. Necdet İşli, "Edirne Mezarları ve Taşları", *Edirne: Serhattaki…*, s. 446-447.

Eski kitabelerde "Entekale el merhum darü'l-fena ilel darü'l-beka" cümlesi sıklıkla görülmektedir. Bu cümle, merhumun bu geçici dünyadan kalıcı yani ebedî bir âleme intikal etmiş olduğunu ifade etmektedir. Osmanlılar, Bursa ve Edirne'de Selçuklu Dönemi'nde oldukça sık kullanılan tasvirli şahideleri hiç kullanmamış, kısa boyda kavuklu şahide tipolojisini ise çok ender kullanmışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde şehir, özellikle Rumî tezyinatlı mezar taşları bakımından kayda değer bir konumda yer almıştır.[205]

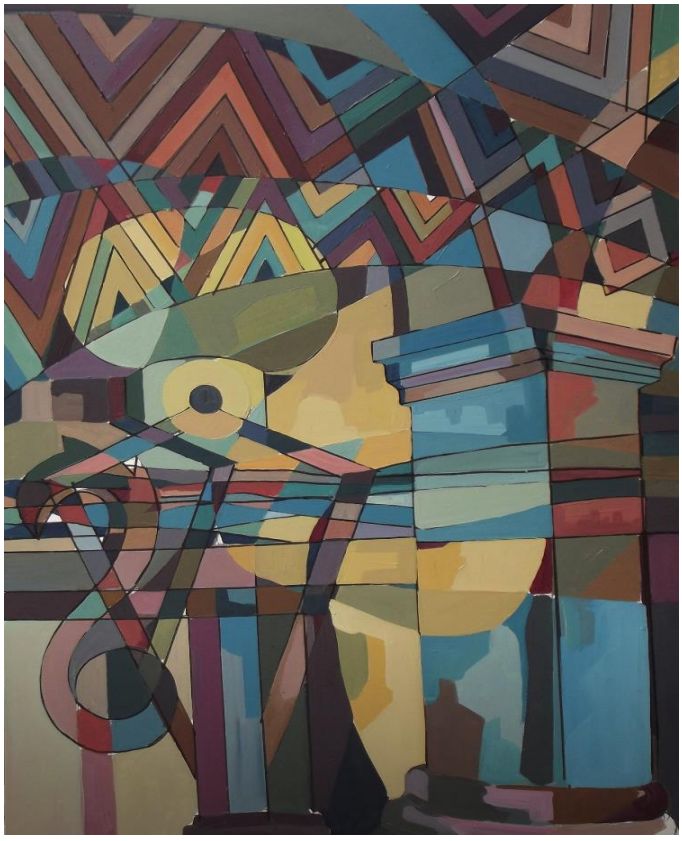

Fotoğraf 72: Osmanlı Mezar Taşlarında Başlık Örnekleri

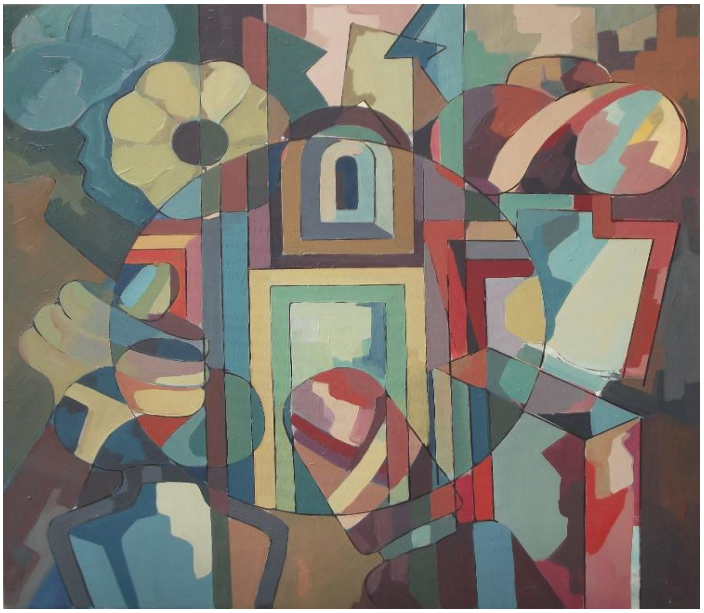
Edirne'de Osmanlı mezar taşlarının ilk örneklerini bazı yapılar içinde görmek mümkündür. Bunlardan bazıları: İstanbul Yolu Mezarlığı, Uzun Kaldırım Mezarlığı, Buçuk Tepe Mezarlığı, Bademlik Mezarlığı, Tepe Mezarlığı, Acı Çeşme Mezarlığı, Sezai Dergahında yer alan mezarlık, Üç Şerefeli Cami Mezarlığı, Gazi Mihal Avlusu Mezarlığı, Sarıca Paşa Cami Avlusu Mezarlığı ve Muradiye Cami Mezarlığı'dır.

Günümüzde el sanatlarının farklı sanat alanlarında çeşitli yorumlarına rastlamaktayız. Bu yorumlar ile el sanatları, günümüze yansımakta ve görsel zenginlik kazanmaktadır. Bu yorumlarda; form, yapı, motif gibi birçok unsur işlenerek tekrar o sanat dallarına ilgi ve bakış açısı kazandırılmaktadır.

[205] H. Necdet İşli, " Edirne Mezar Taşları", *Edirne Osmanlı Kültüründen Dekoratif Örnekler…*, s. 201.

Resim 1: Osmanlı Mezar Taşlarına Çağdaş Bir Bakış (I)[206]

Resim 2: Osmanlı Mezar Taşlarına Çağdaş Bir Bakış (II)

(Eserler: İbrahim Dinçeli)

[206] Resim Sanatı'nın, çağdaş üslup unsurlarıyla yorumlanmış çalışmaları.

3.1.7. Meyve Sabunculuğu

Günümüzde Edirne'yi simgeleyen el sanatlarından biri olan meyve sabunculuğu, uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Literatürde, Osmanlı Devleti'nde yer alan "sabunhane" adı verilen küçük imalathanelerde, geleneksel tarzda sabun üretimi yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde meyve sabununun sunduğu görselliğin yanı sıra işlevsel boyutu ve taşıdığı anlamlar da farklı bir boyuttaydı. Üretilen sabunların hepsi piyasada satılmaz, önemli bir kısmı padişahın isteği doğrultusunda saraya gönderilirdi. Hoş kokulu esanslara sahip bu sabunlar, saray eşrafı hanımlarının odalarını süsleyen özel bir süs eşyası konumunda yer alırdı. Ayrıca sabun; saflık, temizlik gibi kavramları çağrıştırdığından kız çeyizlerine sabun koymak, geleneksel anlayışın bir parçası idi.[207]

Günümüzde beyaz sabunun, rendelenerek içerisine çeşitli esanslar katılması ve birtakım süreçlerden geçirilmesi yoluyla meyve formuna dönüştürülmesi geleneği hala devam etmektedir. Meyve sabunu, birtakım süreçlerin titizlikle gerçekleşmesi sonucu elde edilmektedir. Temizlik amacıyla üretilen sabunlarda, kalıp ve pres yöntemi kullanılırken; meyve sabunu üretiminde ise presten geçmemiş sabun kullanılması önemli bir husustur. Yeşil sabun, pres işlemi görmediğinden hammadde tercihi açısından yoğun olarak kullanılmaktadır. [208]

Meyve sabunu üretimde, ilk adım sabunun kıyılmasıdır (Daha eski yıllarda sabun, ısı yöntemi ile eriyik haline getirilirken birkaç damla gül yağı ile soğutulmaya bırakılırdı).[209] Kıyılan sabun, hamur haline getirilir. Elde edilen hamur, oda sıcaklığında dinlendirildikten sonra yoğrulur. Yoğrulan hamurdan, küçük yuvarlak formda bezeler elde edilir. Şayet hamur istenilen kıvamdan daha fazla yoğrulur ise bu bezelerin çatlamasına sebebiyet verebilir. Bu bakımdan usta için bezelerin gerekli

[207] Ayşe İlay Ekmekçi, *Edirnede Zanaatlar*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2010, s. 41.
[208] Ayhan Tunca, *Edirne'de Tarih, Kültür, İnanç Turu*, s. 156.
[209] Gös.yer.

sertliğe ulaşmış olması, meyve sabunlarında form ve dayanaklılık açısından oldukça önemlidir.

Meyve sabununa form verme işlemi, teknik bilginin yanı sıra el maharetine de ihtiyaç duymaktadır. Sabuna; muz, elma, armut, şeftali vb. meyve formlarını verebilmek için birtakım girintileri oluşturabilmek gereklidir. Bu işlem için usta, "çıta" adı verilen kalem boyunda basit bir alet kullanmaktadır. Form işleminden sonra işlem sırası boyadadır. Fakat boyama işleminin uygulanabilmesi için en az 2 gün oda sıcaklığında bezelerin bekletilmesi gerekmektedir.[210] Bu kurutma işlemlerinden ilkidir.

Fotoğraf 73: Boyanmaya Hazır Meyve Sabunu Örneği

Kuruma işleminden sonra yeterli sertliği elde eden bezeler, meyvenin doğal rengine yakın tonlarda "kuru toz boya" ile boyanır. Sulu boya fırçası yardımıyla renklendirilen meyve biçimi kazandırılmış bezeler, çengelli tellerden oluşan tezgahlarda tek tek asılarak tekrar iki gün süre ile kurumaya bırakılır. Kurutulan bezeler, fırınlama işlemine tabi tutulur. Bu arada ateşin üzerinde su ile eritilen sabunun içine sarı renkte kuru toz boya katılır.[211] Fırınlama işlemi ile renk, bezeye daha da sabitlenir; dayanıklılığı ve kullanım ömrü artar. Bu süreçlerden sonra beze, tamamen istenilen form ve renge ulaşarak Edirne'ye özgü geleneksel meyve sabunu görünümünü kazanmıştır.

---

[210] Ayhan Tunca, *Edirne'de Tarih…*, s. 157.
[211] Ender Bilar, "Edirne'de Kaybolan El Sanatları", *Trakya Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6, Edirne 1999, s. 36

Fotoğraf 74: Meyve Sabunu Yapımında Boyama Aşaması

Fotoğraf 75: Meyve Sabunu Kurutma Aşaması

Fotoğraf 76: Meyve Sabunu Paketleme Aşaması

Edirne meyve sabunlarının, 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında ticari açıdan önemli bir gelir kaynağı olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Arasta, Bedesten ve Ali Paşa gibi tarihi çarşılarda meyve sabunu satışı yapan kırkın üzerinde dükkan olması ve Edirne'de "Sabuni" adlı bir mahallenin bulunması, sabunculuğun şehir halkı için en önemli gelir kaynaklarından biri olduğunu göstermektedir.[212]

Fotoğraf 77: Piyasada Satışa Hazır Meyve Sabunu Örnekleri

3.1.8. Aynalı Süpürge

Geleneksel unsurlara dayalı aynalı süpürgeler, Edirne'nin sağlam olan süslemecilik anlayışını ortaya koyan bir zanaat türüdür. Süpürge telinin şehirdeki geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. 1930'lu yıllarda süpürgecilik mesleğine; Museviler ve Bulgaristan'dan gelen göçmen vatandaşlar tarafından başlanmış, bu iş zamanla 300 tezgâha kadar ulaşmıştır.[213] Günümüzde faaliyet gösteren esnaf sayısı oldukça azdır.

[212] Ayşe İlay Ekmekçi, a.g.t., s. 40.
[213] Enver Şengül, "Geçmişten Günümüze Süpürge", *ETSO: Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi*, Cilt 7, Sayı 27, Edirne 2005, s. 55.

Günümüzde süpürge, işlevsel özelliğinden neredeyse sıyrılmış, teknoloji karşısında zayıf kalmıştır. Ancak süpürgeciliğin geleneksel yönü olan aynalı süpürge, günümüzde Edirne'yi temsil eden değerler arasında hala yer almaktadır. Aynalı süpürge, geleneksel kültürde birtakım anlamlar barındırmaktadır. Genç kızların saflığını ve temizliğini simgeleyen süpürgenin, evin dış kapısına asılması "evimizde evlilik çağında kızımız var" manasına gelmektedir. Ayrıca eskiden genç kızların çeyizlerinde yer eden aynalı süpürgeler; evine düşkün, eli iş tutan, becerikli ve temiz bir kızı simgelemekteydi.[214]

Geleneksel kültürde süpürgelere konulan aynanın, konuluş amacına yönelik çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Yeni evlenmiş genç kadının evini süpürürken gençliğini ve güzelliğini seyrettiği ya da eski kültürlerde çoğunlukla kayınvalidesi ile birlikte yaşayan genç kadınların, temizlik yaparken kayınvalidelerini izleyebilmeleri için olduğu, bunlar arasından birkaçıdır. Bu hikâyelerden en ilginci ise vakti zamanında temizlik yapmayı sevmeyen, sürekli güzelliğini aynalarda seyreden geline; bir gün kayınvalidesinin dayanamayıp aynalı süpürgeyi uzatarak al bu süpürgeyi hem süpür hem de kendini seyret dediğidir.

Aynalı süpürge yapımında birtakım aşamalar bulunmaktadır. Süpürge yapan kişilerden edinilen süpürge telleri, kükürdün kolay işlemesi ve işleme esnasında yumuşak olması için ıslatılır. Bu işleme, ıslatma ya da tavlama adı verilir. Islatılan teller, kükürt fırınına yerleştirilir. Bu işlemde amaç, tellere dayanaklılık ve yumuşaklık kazandırmaktır. Kapı, kükürt yanarken kapalı tutulur. Fırının alt kısmında kükürt dumanının tellere daha kolay ve iyi işleyebilmesi için tahtadan yapılmış ızgara bulunmaktadır. [215]

[214] Edirne Valiliği *81 İlde*…, s. 168.
[215] İsmail Engin, "Edirne'de Süpürge Yapım Teknikleri", *Türk Folkloru Araştırmaları*, Ankara 1988/2, s. 52-53.

Kükürt fırınından çıkarılan teller seçici ya da zahireci tarafından dört kısma ayrılır. Bunlar: işlik, hurda, zahire ve tepeliktir. Süpürge tellerinin kalın ve dolgun kısmı zahire sapları; kısa ve uzun boylu olanları tepelik; ince ve cılız olanları işlik olarak ayrılmaktadır. Sınıflandırma işleminden sonra sarma aşamasına gelinir.[216]

Fotoğraf 78: Ayrılma İşleminde Süpürge Telleri

Sarıcılar tarafından temizlenen teller, 4-9 ya da daha çok adetlerde bir araya getirilir. Bu aşamada teller, yavru demet halini alır. Hazırlanan yavru demetler, pamuk ipliği ile bağlanır. Bu şekilde süpürgenin ön taslağı oluşturulur. Oluşturulan süpürge taslağının, bağlacılar tarafından sapına 4-5 adet tel yerleştirilmesi ile tepelik kısmı meydana getirilir. "ayakcak" denilen ayak mengenesi yardımı ile tepelik, üç ya da daha fazla yerinden galvanize telle bağlanır. Yeni oluşan süpürge taslağına "el mengenesi" (falaka) yardımıyla süpürge biçimi verilir. Tokmakla vurularak elde edilen biçim, daha da sağlam hale getirilir. Son aşama olarak üç ya da daha çok yerinden çuvaldızla dikilen süpürgede, süsleme aşamasına geçilir.[217]

[216] İsmail Engin, a.g.m., s. 53-54
[217] Enver Şengül, "Geçmişten Günümüze…", s. 58.

Fotoğraf 79: Yavru Demetlerin Hazırlanması

Fotoğraf 80: Aynalı Süpürge Yapımında Dikim İşlemi

Fotoğraf 81: Geleneksel Aynalı Süpürge Örneği

3.2. EDİRNE EL SANATLARINA GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BAKIŞ

3.2.1. Edirne'de El Sanatlarının Geçmişten Günümüze Ticari Yönü

16. yüzyılda Edirne ili, ihracat konusunda önemli bir noktadaydı. Dokumacılığın önem arz ettiği bu dönemde; giyim sanayi, dericilik ve kumaş boyama sanayi önemli üretim kolları arasında yer almaktaydı. Aynı dönemlerde saraçlık, basmacılık, mensucat boyacılığı, gülyağcılığı, sabunculuk gibi zanaatlar da oldukça gelişmiş durumda idi. Bunların yanı sıra ciltçilik ileri gelen sanatlar arasında yer alırken "Edirne Kabı" adı verilen ciltleme üslubu oldukça meşhurdu. Edirne bu dönemde boyahaneleri ile de ünlüydü. İpekçilik, haffaflık, havluculuk, mürekkepçilik, keçecilik, iğnecilik, oyuncakçılık, camcılık, aynacılık gibi birçok zaanatın varlığını sürdürdüğü bu yüzyılda, 169 adet meslek kolu tespit edilmiştir.[218]

17. ve 18. yüzyıllarda Edirne'de geleneksel el sanatlarına verilen önem açıkça görülmektedir. Hatta 19'ncu asır başlarında Edirne'yi ziyaret eden Keçecizâde İzzet Molla'nın, Edirne ve Ali Paşa Çarşısı hakkında yazdığı şiirlerden dönemin kültür düzeyinin epey yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Mücellitlik, müzehhiplik, yazıcılık, musîki, müherkenlik, nakkaşlık gibi ince sanat erbabı bol olduğu gibi; ipekçilik, saraçlık, demircilik, kuyumculuk, oyuncakçılık, üsküfçülük, marangozculuk kovacılık, sabunculuk, şekercilik gibi zanaatlar da bu dönemde oldukça yaygındı.[219]

Edirne'nin sanayi ve ticareti, Osmanlı Devleti ile paralellik göstermiş, 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi ve sosyal hayatta gerilemeler meydana gelmiştir. 1746 ve 1752 depremleri de şehrin ticareti hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. 1828-1829 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi, Edirne'nin işgal altına alınması gibi birtakım sorunlar; şehrin, Avrupa fabrikalarının

[218] Halûk Kayıcı, a.g.e., s. 223-224.
[219] Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 316.

pazarı olması sonucunu doğurmuştur. Bu olumsuz tablo, geleneksel el sanatları ve bunların ticaretini de etkilemiş, ticaretin büyük ölçüde gayrimüslimlerin eline geçmesine sebep olmuştur.[220]

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde; ekonomik, kültürel, teknolojik birçok konuda gelişme yaşanırken 1930'larda hala el sanatlarına verilen önemin korunduğu görülmektedir. Ancak 1950'li yıllara doğru gelişen teknoloji ile birlikte köyden kente göç süreci hızlanmış; gelişme gösteren nüfus hareketliliği, el sanatları üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu dönemde; usta yetişmemesi, çoğalan genç nüfusun el sanatlarını tanımaması gibi birtakım nedenler de süreci hızlandırmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise geleneksel el sanatlarının giderek kaybolmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Günümüzde bu konuya ilişkin iki sorun dikkat çekmektedir. Birincisi; gelişen dünya karşısında geleneksel el sanatlarının da değişime uğraması, ortadan kalkması, pek çoğunun ticari bir ürüne dönüştürülmesidir. İkincisi ise kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarımızı tanıtarak, gelecek kuşaklara aktarma sorunudur.[221]

3.2.2. Edirne'de El Sanatlarının Günümüzde Yaşadığı Sorunlar

Günümüzde el sanatlarına karşı duyulan istek ve talep gerileme noktasına gelmiş, neredeyse yok olma sürecine girmiştir. Bir ülkenin kültürel değerlerini yansıtan önemli kaynaklardan biri olan el sanatlarının bu noktaya gelmesinde birkaç husus, sorunların temeline ışık tutacaktır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin idari ve siyasi yönden zayıflaması, el sanatlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Avrupa'da sanayi ve teknoloji gelişirken Osmanlı Devleti takip edememiş, ilkel el tezgâhlarında üretimi yapılan el sanatları gelişemeyerek ihtiyaçlara cevap verememiştir. Bağımsızlık mücadelesinden çıkan Türkiye,

[220] Halûk Kayıcı, a.g.e., s. 224.
[221] İsmail Öztürk, "Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu", http://dergipark.gov.tr/download/article-file/28856, (19.03.2018), s. 69.

ekonomik yönden gelişmek ve yerli esnaf halkını kalkındırmak adına girişimlerde bulunmuş, ilk olarak geleneksel el sanatlarını sanayileştirme çabasına girmiştir. Bu aşamada seri ve ucuz üretim anlayışı gündeme gelmiş, yapımı emek ve zaman isteyen el sanatları ikinci plana getirilmiştir.[222]

Geleneksel Türk El Sanatları olarak ifade edilen ve tarihi kültürümüzü yansıtan bu mesleklerin, kaybolmasının nedenleri genel çerçevede şu nedenlerle açıklanabilir; Sanayileşme ile köyden kente göçün hız kazanması, artan nüfus sonucu yapımı emek ve zaman isteyen ürünlerden ziyade seri üretime dayalı olan ürünlere tercihin yoğunlaşması, bununla birlikte kısa süreli eğilimlerle değişen moda kavramının tüm dünyayı maddi ve manevi olarak etki altına alarak hızlı tüketime yönlendirmesi, kültürel mirasımızı gelecek kuşaklara aktarabilmemiz adına yetişen usta sayılarının azalmasıdır. Sanatkârlar açısından ortaya çıkan sorunlar ise genel çerçevede şu şekildedir:[223]

- İstihdamın dar olması.
- Sanatkârların yaşadığı finansman sorunlarının, üretimlerine olan olumsuz etkileri.
- Usta-çırak ilişkisinin işlevselliğini kaybetmesi, çırak talebinde yetersizlik.
- Sanatkârların bir araya gelememesi.
- Eğitim sisteminin, mesleki eğitimi yeterli ölçüde desteklememesi.
- Tanıtım ve Pazarlama konusunda yaşanan sorunlar.
- Sahte ve yetersiz ürünlerin piyasada yer alması, bu durumun el sanatlarını etkilemesi.
- Gelişen teknoloji karşısında el sanatlarına duyulan talebin giderek azalması.
- Ham madde temininde yaşanan sorunlar.
- Devlet vergilendirme politikaları vb.

[222] Cavit Polat, "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşundan Günümüze Yöresel El Sanatlarının Sorunları Üzerine bir değerlendirme: Maraş Örneği", *Akdeniz Sanat Der*gisi, Cilt 6, Sayı 12, s. 124.
[223] Kadir Murat Altıntaş, "Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi", *Bilig*, Sayı 77, s. 158-172.

Geleneksel sanatların turizm ile olan ilişkisi, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde daha da önem kazanmış, devlet bu sanatların korunması adına projelerini arttırmıştır. Bu yolla, geleneksel ürünlerin satış miktarını arttırmak ve sanatkârlarların finansal açıdan ayakta kalıp üretim yapmalarını sağlamak hedeflenmiştir.[224]

3.2.3. Geleneksel El Sanatlarının Gelişen Dünya'da Farklılaşması

İnan 1998'e göre; "Tasarım ilk çağ uygarlıklarında, insanın yaşama ve koruma içgüdüleriyle başlamışsa da günümüzde dünyasında ve gelişmiş toplumlarda, düşünme ve yaratma iyiye, daha iyiye yönelme ve rekabet ortamlarında, özellikle tüketim toplumlarında maddi çıkarlar nedeniyle yarış halinde, devamlı dinamik bir yapı ile hüküm sürmektedir."[225] Bu durum toplumlarda, olumlu ve olumsuz yönleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Geleneksel el sanatları, yüzyıllar boyunca benzer teknik ve ham maddelerle üretilmiştir. Bu sanatlara; renk, boyut, desen gibi bazı farklılıklar katarak yöresel bir kimlik yaratılmaya çalışılmıştır. Gelişen Dünya karşısında bazı el sanatları yok olurken bazıları ise gelişmeye ayak uydurmak adına farklılaşmaya başlamıştır. Bunun en önemli edenlerinden biri de bu sanatları yaşatmak isteyen kişilerin yaşadığı finansman sorunlarını çözebilmektir. İşlevselliklerinden ziyade daha çok dekoratif eşya ve aksesuar olarak kullanılan bu ürünler, bilhassa pazarda kendilerine yer bulabilmek adına geleneksel öğelerden sıyrılarak tasarım öğeleriyle donatılmışlardır. Bu veriler ışığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır; el sanatlarının yaşatılmaya çalışılması olumlu, üretimin geleneksel öğelerden uzaklaşarak farklılaştırılması kaygı verici bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.[226] El sanatlarının gelişen dünyada farklılaşması kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak bu sanatlarda, geleneksel öğelere yer

[224] Kadir Murat Altıntaş, a.g.m., s. 163.
[225] Hande Kılıçarslan-Sema Etikan, Arzu Evecen, "El Sanatlarında Ekonomik Kaygılarla Ortaya Çıkan Yeni Tasarımlar", *Kalemişi*, Cilt 5, Sayı 9, 2017, s. 36.
[226] Hande Kılıçarslan vd., s. 43.

verilmesi özü ifade etmek açısından oldukça önemlidir. Günümüzde bu sanatlara yönelik teşvik edici olanakların ortaya konması, eğitimin ve istihdamın arttırılması, yeterli pazarlama ve tanıtım imkânlarının sağlanması, ham madde ve finansman yönündeki eksikliklerin giderilmesi gibi adımlar el sanatlarının korunması ve gelişimi yönünde önem arz edecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE'DE FOLKLORİK GİYİM VE KUŞAM

4.1. TEKSTİL VE MODA KAVRAMLARI

Tarihten bugüne görsel imgelerin hayatımızdaki yeri yadsınamaz bir gerçek olarak kabul görmektedir. Basılı yayınlardan, sosyal medya araçlarına kadar birçok mecrada görsel imgelere dair izler bulmak oldukça mümkündür. Görselliğin bu değin önem kazandığı dünyamızda giydiğimiz giysilerin de değer yargılarımızdan, beğeni ve zevklerimize kadar birçok ifadeyi yansıtmada önemli bir araç olduğu görülmektedir.

Moda devinimsel bir ifadedir. Bu bakımından kısa ve uzun süreli beğenilerin moda eğilimlerini oluşturduğu açıktır. Bu cümleyi daha da net açıklamak adına sözcük anlamıyla moda kavramına değinmek daha doğru olacaktır. Moda sözcük anlamıyla (TDK'ye göre) : Değişiklik ihtiyacı yahut süslenme maksadıyla yaşamımıza giren geçici nitelikte yeniliktir.

Tekstil ve moda sektöründe meydana gelen değişiklikler, gelişen tekstil sanayi ile doğrudan ilintilidir. Konuya ilişkin Dr. E. Karababa, Osmanlı toplumunda sosyal gruplar ve tüketim alışkanlıkları hakkında bir araştırma ortaya koymuş; zamanla bir kumaşın, giysi türünün bir grupta rağbet kazanması veya rağbetten düşmesi ya da bir grupta alımı düşerken diğer bir grupta artması olayını incelemiştir. Bunun sonucunda diğer topluluklarda olduğu gibi Osmanlı'da da saray çevresinin moda anlayışı dikkate alınmış, yeni moda ürünlerin ortaya çıkışı tüketimi etkileyen psikolojik etmenlerden biri olarak kabul görmüştür.[227]

[227] Halil İnancık, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 56.

4.1.1. Giyim ve Moda İlişkisi

Giysiler, taşıdıkları nitelikler doğrultusunda giyenler ve seyredenler için süreklilik arz eden anlamlar taşımaktadırlar. Giysinin kumaşı, dokusu, rengi, kesimi gibi birtakım detaylar; ona farklılık katan, birer sözsüz iletişim araçlarıdır. Kısa süreli eğilimlerle değişen moda olgusu, zaman içerisinde bu sözsüz iletişimi daha da yaygın ve belirgin hale getirmiştir.

Kıyafetler, kültürel değerleri yansıtan bir takım kodlara sahiptir. Konuya ilişkin George Herbert Mead (1934) şu sözleri ifade etmiştir: "Büründüğümüz giysiler, onlara yüklenen değerler zamana ve gruba göre değişse de bire bir değilse bile temel olarak bizde de başkalarında yarattığı imajları ve çağrışımları yaratır". Moda'nın yarattığı devinimler, her ne kadar süreklilik arz etse de paylaşılan ortak kültürel değerler, zihinlerde oluşan imgeleri yaratma konusunda benzer bir etkiye sahiptir.[228] Giysilerin algılanışında, ortak değerlerin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak Moda, bu algıların arasında özgün oluşu ile farklılık yaratmaktadır. Bir döngü içinde var olan moda için değişim şarttır. Moda, geçmişten izleri barındırsa dahi yeniye ve daha farklı olana kanalize olmak zorundadır.

4.1.2. Toplumsal Kimlik ve Moda

Moda terimi, köken olarak "facito" kelimesine dayanmakta olup Latince'de "yapmak" anlamına gelmektedir. Bu terim; zaman içinde toplumsal ilişkiler, statü farklılıkları, başkaldırı, farklı olanı ortaya koyma gibi birtakım değer ve kavramları temsil etmede bir araç olarak görülmüştür.[229]

11.000 yıl kadar önce avcı-toplayıcı yaşam biçimini terk eden insanoğlu; temel ihtiyaçlarına hizmet eden birçok olguya, kültürel ve sanatsal ifadeler katmaya

[228] Fred Davis, *Moda, Kültür ve Kimlik*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul 1997, s. 24-26.
[229] Marnie Fogg, *Modanın Tüm Öyküsü*, Hayalperest Yayınevi, Çin 2014, s. 8

başlamıştır. Her topluluk, kendi kültürel yapısı ve inanışları doğrultusunda giyiminde moda kavramına yer vermiştir. Tarihe baktığımızda moda eğilimlerinden en az etkilenen medeniyetlerden biri olarak Çin'i görmekteyiz. Gelenek ve göreneklerine oldukça bağlı olan bu topluluk; giyiminde de rahatlığı tercih etmiş, ipekli kumaştan yapılan "pao" adını verdikleri ulusal giysilerini geçmişten günümüze ulaştırabilmişlerdir. Çin'de daha çok ipekli kumaşlar tercih edilirken Eski Yunan'da ise pamuk ve ketenden yapılan giysiler tercih edilmiştir. Yunan Medeniyetinin bir uzantısı olarak görülen Roma İmparatorluğu'nda ise giyim konusunda Yunan kültürüne sadık kalınmış; ancak imparatorluk, giyim tarzı ve seçimleri ile insanı sınıflara ayıran ilk medeniyetlerden biri olarak tarihte yer almıştır. Bu dönemde halkın ve imparatorluğun kıyafetleri tamamen ayrılmıştır. İmparatorluk üyeleri; "toga" adı verilen genelde beyaz renkten oluşan, dikişsiz, dökümlü, uzun bir giysi çeşidi ile toplumda yer alırken halk ise Yunan medeniyetlerinde rastladığımız "kitona" denilen giysileri tercih etmiştir.[230] Görüldüğü üzere her medeniyet kendi değer yargıları ve inanışları doğrultusunda giyim ve kuşam şekline yön vermiş, bunu kültürel dokusuna yansıtmıştır.

Medeniyetlerin giyim ve kuşam kültürü arasındaki farklılıklar, sadece dünya üzerindeki diğer topluluklarla da sınırlı değildir. Türk toplumunu ele aldığımızda giyim-kuşam farklılıkları; bölge, köy, etnik ve dini gruplar, milliyetler gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bu faktörlerin etkisiyle toplumlar; kültürel çeşitliliği farklı seviyelerde, ayrı kültürlere sahip olurlar. Örneğin; Ege'deki bir köyün kültürü ile Marmara'da yer alan bir köyün kültürü birbirinden farklıdır; ancak temelde her iki bölgenin insanı da onu diğer ülkelerin kültürlerinden müşterek kılan Türk kültürünü paylaşmaktadır.[231]

---

[230] Karin Celepyan-Tamer Aker, *Varsanılar ve Moda*.

[231] Emine Koca-Fatma Koç-Tuba Vural, "Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam", http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KOCA-Emine-KO%C3%87-Fatma-VURAL-Tuba-K%C3%9CLT%C3%9CRLERARASI-ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0MDE-G%C4%B0Y%C4%B0M-KU%C5%9EAM.pdf, s. 6.

4.2. EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNDE KADIN GİYİM VE KUŞAMI

Osmanlı Devleti'ne 1453 yılına kadar başkentlik yapmış olan şehir, İstanbul'un başkent olmasından sonra da önemini korumaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti Dönemi'nde modanın merkezi konumunda yer alan Edirne, gerek halkı gerek saray çevresi tarafından giyime düşkünlüğü ile bilinmektedir. Konuya İlişkin Üçüncü Ahmet Dönemi'nde Edirne'de bulunan İngiltere sefirinin eşi Lady Montague, mektuplarında şu sözleri dile getirmektedir:

"Asil bir Türk kadını nasıl giyinir, bunu öğrenmek ister misiniz? İşte yazıyorum. Onun arkasında dolama denilen bir gömlek vardır. Düğmeleri nohut iriliğinde elmastan yapılmıştır. Dolama daha küçük çapta elmaslarla süslü iki iğne ile kemere tutturulmuştur. Ten üzerinde iç gömleği, baklava biçiminde iki elmas düğme ile ilikli. Kemer, gayet geniş ve baştanbaşa elmas. Gerdan dize kadar inen üç dizi inci ile sarılı. Dizilerden birinin ucunda Hint yumurtası kadar büyük bir zümrüt asılı. Küpeleri takıldığı yere yakışacak değerdedir. Yüzükler de öyledir. Güzel hatta pek güzel olan parmakların zarafetini kendi ışıklarıyla aydınlatıp dururlar. Benim gördüğüm Türk kadınlarındaki süslerin yarısı kıymetinde süs taşıyan Avrupalı bir kraliçe yoktur." [232]

Lady Montague'nün İngiltere'ye gönderdiği mektuplardan, Edirne'de yaşayan kadınların giyim ve kuşam şekillerinin oldukça ihtişamlı olduğunu görmek mümkündür. Metinde ifade edilen giysi formları ve aksesuarların yanı sıra Edirne giysilerinde, kumaşların da oldukça önemli olduğu bilinmektedir.[233] Giysilerde, daha çok Edirne'ye özgü pembe renkli atlas kumaşlar kullanılırken hama ve martin gibi

[232] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, "Edirne'de Giyim-Kuşam", *Kültür ve Sanat*, Sayı 39, 1998, s. 69.
[233] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.m., s. 70.

kumaşlar da tercih edilmiştir.[234] Kumaşlarda doğal renklere önem verilmiş; yeşil, kırmızı, ekru, mavi, sarı, bordo ve koyu kahve renkte tonlar sıklıkla kullanılmıştır.

Kumaş yüzeyine uygulanan desenlerde; çoğunlukla çiçek temalı ve doğa konulu imgelerin yer aldığı kompozisyonlar görülmektedir. Bu kompozisyonları ve motifsel zenginliği; dönemsel olarak mimaride, giyside, üretilen objelerde vs. görmek mümkündür. Motifler, benzer karakteristik özelliklerle birçok sanat ve zanaat dallarına yansıtılmıştır.

4.2.1. Müslüman Kadın Giyim ve Kuşamı

4.2.1.1. Sokak Kıyafeti

Edirne kadın giyimine, İslam dininin de etkileri doğrultusunda sıkı kurallar getirilmiştir. Sokak kıyafeti olarak kullanılan yaşmak ve ferace, giysiyi tamamlayan iki temel parça olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuya ilişkin Lady Montague ise şu sözleri dile getirmektedir: "Kadınlar feracesiz sokağa çıkmıyorlar. Feracenin kolu dar ve parmak ucuna kadar uzun, bunlar kışın çuhadan, yazında ince ipekli kumaştan yapılıyor." [235]

Ferace; önden açık, beden kısmı ve kolları bol, etek uzunluğu yere kadar uzanan, yaka kesimleri dönemlere göre biçim değiştiren bir üst giysisidir. Bazı kaynaklar feracenin; ilk zamanlar çuhadan ve sofdan, sonraları ise fantezi kumaştan yapıldığını ifade etmektedir. Ferace'nin düz ve süssüz olanlarının yanı sıra cep ve yaka kısımlarında işleme detaylarının yoğun olduğu çeşitleri de mevcuttur. Feracenin kullanımına ilişkin kentsel ve kırsal kesim tarafından birtakım farklılıklar ortaya

[234] Atlas:İnce ipekten sık dokunmuş, düz renkte, parlak ve sert yapıda bir tür kumaştır. bk. Padişah Kaftanları.
[235] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 179.

konmuştur. Örneğin; feracenin sarkan kısmı, saraylı ve zengin kesim tarafından kolalama gibi yöntemlerle sabitlenerek yaka içinde de kullanılmıştır.[236]

Edirne'de kışın giyilen feraceler, genel olarak kahverengi ve koyu yeşil tonlardaki kumaşlardan dokunurdu. Kışın aksine, yazın kullanılan feracelerde ise pembe ve yeşil tonları görülürdü.[237] Feracenin yanı sıra yaşmakta, kadın dış giyiminde vazgeçilmez unsurlardandı. Kadınlar, dışarı çıkarken iki adet yaşmak takmak zorunda idi. Bu yaşmaklardan biri, gözler hariç tüm yüzü örterken; diğeri ise saçları örtüp, sırt kısmından aşağıya doğru sarkıyordu. Toplum içinde hangi statüye sahip olduğu önemsenmeksizin tüm kadınlar, dış giyimlerinde yaşmak kullanmak zorundaydı.

Fotoğraf 82: Ferace ve Yaşmak Örneği

Feracenin kullanıma ilişkin dönemsel olarak birtakım farklılıklar görülmektedir. Örneğin; 1502 yılına ait bir kayıtta; feracelerin ön açıklığı ve etek çevresini dolaşan pervazın, geçmişte olduğu gibi dikişle tutturulması gerektiği konusunda bir ibare yer almaktadır. Ayrıca Müslümanlar'ın, ipek astarlı ve pervazlı

[236] Nilay Ertürk, a.g.e., s. 95.
[237] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 179.

ferace; gayrimüslimlerin ise kalın pamuklu ve pervazlı ferace kullanmalarının zorunlu olduğu belirtilmektedir.[238]

1872 yılından sonra Edirne'de feracenin yanı sıra çarşaf da sıklıkla kullanılan kadın dış giysisi türü olmuştur. İki parçalı etek ve pelerinden oluşan genellikle astarsız olarak dikilen çarşaf, yüze şeffaf bir peçe örtülerek giyilmiştir. Tarihi süreç içinde bilhassa Edirneli yaşlı hanımların geleneksel bir giysi türü olarak süregelen çarşaf, günümüzde de kırsal yaşamda izlerini hala devam ettirmektedir. Uygulamada yöresel farklılıklar olsa da genel olarak Edirneli kadınların giydikleri çarşafın, koyu renkte olduğu görülmektedir.[239]

4.2.1.2. Ev İçi Kıyafeti

Edirne'de kadınların ev içinde kullandığı temel giysi türleri; alt kısmı geniş, bel ve paça kısımları büzgü ile ayak bileğinde toplanan şalvarlar; krem rengi bürümcük kumaştan yapılan, topuklara kadar inen, uzun kollu, kol ile yaka kısımları çoğu kez renkli ipliklerle işlenmiş gömlekler; genellikle düz renkte, uzun kollu, hafif ipekli kumaşlardan dikilen entariler; ağır ve desenli ipekli kumaşlardan dikilen, kısa kollu, ön açıklığı ya bir sıra aralıksız birit ilik veya çaprast adı verilen şeritlerle kapanan kaftanlar ve hırkalardı. Kaftanların temel özelliği, önden açık ve yakasız oluşlarıydı. Bugün sergilenen kaftanların bazılarında, düğmelerin sökülmüş olduğu görülmektedir. Hazine kayıtlarına bakıldığında, eski kaftanlardan sökülüp saklandığı ifade edilen göz alıcı mücevherle süslü çaprastların, gümüş, altın ve mineli düğmelerin bunlara ait olabileceği öngörülmektedir.[240]

İç entariler, kadınların ev içi giyiminde tercih ettiği bir diğer giysi türü olmuştur. Bu entarilerin yan kısımları; üçgen biçimindeki parçalar ile genişletilmiş,

---

[238] Nilay Ertürk, *Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Türklerde Giyim Kuşam*, Hayalperest Yayınevi, s. 94.
[239] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 180.
[240] Saliha Ağaç-Esra Varol, "16. Ve 17. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Giysi ve Kumaşlarının Tasarım Öge ve İlkeleri Açısından İncelenmesi", *Osmanlı Sanatı, Mimarisi ve Edebiyatına Bakış*, Edirne 2011, s. 11.

bu tarza da "peşli kesim" adı verilmiştir. Peşli kesim, iç entarilerin yanı sıra kaftanlarda da görülmüştür. Önü açık ve yakasız biçimde dikilen kaftanlara, yanlardan aşağıya doğru aynı kumaşlardan pensler uygulanarak gizli cepler konulmuştur. Çeşitli süslemelerle her dönemin stiline ayna tutan bu tarza "peşli elbise" adı verilmiştir.[241]

Lady Montague, Edirne'de giydiği ev içi kıyafetini şu şekilde tarif etmektedir: "Şalvarı oldukça bol ve kenarları sırmalı gül pembesi üzerindeki işlemeli tül gömlek üzerine bele oturan Şam kumaşından elbise, belinde işli bir kemeri vardır. Ayağımdaki terlikler sırmalı işlemeli beyaz deridendir". Lady Montague'nün de ifade ettiği gibi gömlekler oldukça ince kumaşlardan yapılmaktaydı. Genellikle bürümcük yani ham ipekten yapılan gömlekler, Edirne'de neredeyse her evde üretilen ipek böceğinin ipinden dokunurdu.[242]

Edirneli kadınlar gömleklerinin kenar kısımlarına; kendi büktükleri ve kök boyalarıyla boyadıkları ipek ipliklerle, çeşitli teknik ve şekillerde oyalar yaparlardı. Genel olarak kullanılan teknikler; iğne oyası, mekik, tığ ve boncuk oyaları idi. Oyaların motifleri ise genellikle doğanın naturalist dokusunu yansıtan, çeşitli formlardaki çiçeklerdi. Edirne'de çeyizlere mutlaka en az altı adet oya yerleştirmek adettendi.[243]

4.2.1.3. Gelin Kıyafeti

Edirne'de daha çok "bindallı" adı verilen, kadifeden yapılan ve üzeri simli ipliklerle işlenen, gelin kıyafeti tercih edilmiştir. Genellikle kırmızı, lacivert, mor ve yeşil renklerde olan Bindallılar, seyrek olarak atlastan dikilmiştir. Bindallının özelliği; yakasız, göğüs altına kadar yırtmaç şeklinde açık, uzun kollu, ön ve arkadan

[241] Saliha Ağaç-Esra Varol, a.g.m., s. 11; Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 180.
[242] İpek Böcekçiliği, bugün şehirde eski önemini kaybetmiş durumdadır. Ancak Edirne'nin ilçesi olan Meriç'in bazı köylerinde halen ipek böceği kozası üretilmektedir. bk. Kaleiçi'nde Taş Yapı, "Koza Mektebi".
[243] Edirne Valiliği, *81 İlde*…, s. 181.

dikişli olmasıdır. Ayrıca bu elbiselerin bir diğer özelliği; önü, arkası, ve kollarının genellikle sarı sırma veya kılap ile dival işi işlemeli, yer yer yer tırtıl ve boncuklarla süslü olmasıdır.[244]

Fotoğraf 83: Bindallı, 20.Yüzyıl, Edirne

Edirne'de tek parçalı bindallılarının yanı sıra iki parçalı etek-ceket veya şalvar-ceket şeklinde kombinler de gelin kıyafeti olarak kullanılmıştır. "Cuma kıyafeti" ya da "cumalık" adı verilen bu giyim türüne; uçuk renklerde, kenarları oyalı, grepten bir duvak takılırdı. Tek bir krep, başı duvak formunda sarmadığı için aynı renkte iki tane krep, ortadan dikilerek duvak haline getirilirdi. Gelin başı olarak ise kapela kullanılırdı. Kapela; karton üzerine tel sarılarak oluşturuldu.[245]Ayrıca gelinlerin yanaklarına yapıştırmalar da yapılırdı. Zengin hanımların yapıştırmaları değerli taşlardan; maddi durumu düşük olanların ise yabancı taşlardan olurdu. Günümüzde bu uygulama, pullarla devam etmektedir.[246]

[244] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 182-183.
[245] Kapela: Kumaş ip, hasır gibi malzemerden yapılan bir başlık. bk. Sorguç.
[246] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 183.

Fotoğraf 84: Edirne Gelin Kıyafeti (Cuma Gecesi-Cumalık)

Edinilen kaynak kişilerin yorumlarına göre 1950'lili yıllarda Edirne merkeze yakın köylerde gelin olacak kızlar; düğünlerinde dar uzun, altı hafif kloş, uzun kollu ve etekleri yere kadar uzanan formda gelinlikler giyerlerdi. Bu gelinliklerin kumaş dokusunda; kendinden desenli, küçük motifler yer alırdı. Gelinlerin boyunlara, kırmızı kurdele takılırdı. Bu kurdelenin ortasında "beşi birlik" diye anılan büyükçe bir altın olur, kenarlarında ise sıra sıra dizilmiş, daha küçük formda "lira" diye ifade edilen altınlar olurdu. Bu altınlar, kurdeleye sıkı bir biçimde sıra sıra dikilirdi. Ayrıca gelinlerin kulaklarına; halk arasında "çeyrek" diye isimlendirilen, kulup kısımlarında üç tane mavi taşı bulunan küpeler takılırdı. Gelinlerin ellerinde ise çeşitli genişçe formda, desenli bilezikler yer alırdı.

Trakya Bölgesi'nde gelinlik çağdaki kızların saçları, genel olarak uzun olurdu. Düğün günü gelinlerin saçları, iki yandan örülerek ön kısımlara doğru uzatılırdı. Bu örgülü saçların, daha çok görünmeyen kısımlarına halk arasında "çom" denilen küçük mavi boncuklardan yapılmış, nazarlıklar takılırdı. Gelinlerin duvakları; bel kısımlarına kadar uzanır, başlarının üzerine ise yüksek formda gösterişli taçlar takılırdı. Ayrıca bazı yörelerde gelinin saçlarına, etek uçlarına kadar

uzanan teller takılırdı. Gelinlerin ayaklarında ise alçak ökseli, önü fiyonklu, yemeni biçimde ayakkabılar olurdu.

4.2.2. Müslüman Kadın Giyiminde Kentsel ve Kırsal Farklılıklar

Osmanlı devrine ait kadın giyimi; yaşanılan hayat tarzına paralel bir biçimde saray, şehir ve kırsal kesim gibi gruplar arasında farklı tarz ve anlayışlara göre farklılaşmıştır. Bu hususta maddi sınır önemli bir kaide olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bölgelere göre değişebilen boyama, dokuma, kesim ve işleme gibi unsurlar da giyimi farklı açılardan zenginleştirmiştir. Kadın giyimi, genel olarak değerlendirildiğinde üç türden söz etmek mümkündür:

- **İç Giyim:** Çamaşırlar, gömlek, dizlik, iç yeleği.
- **Dış Giyim:** Üç etek, iki etek, entari, şalvar, içlik, hırka, kürk, kemer ve kuşaklar, çorap ve ayakkabı.
- **Sokak Giyimi:** Ferace, yeldirme, maşlah ve son devirde kullanılan çarşaftır.[247] Ayrıca başlıklar ve takılar da kadın giyiminin vazgeçilmez ve tamamlayıcı unsurları arasında yer almıştır.

Kadın giyiminde kullanılan kumaşlar, hem ev tezgahlarında hem de dokuma yapan esnaflar tarafından üretiliyordu. Bilhassa kırsal yaşamda kadınlar, kullandıkları her türlü kumaşı el tezgahlarında kendileri dokuyordu. İpekli, yünlü, pamuklu veya ipek-yün karışımı olan kumaşların, hem düz hem de desenli olmak üzere iki türü de kadın giyiminde kullanılıyordu. Düz kumaşlar; atlas, gezi, hare, canfes, kadife, kutnu, mantin gibi ipekliler ve şayak; çuha, sof gibi yünlülerdi.[248]

[247] Yeldirme: Bazı yörelerde çarşaf yerine kullanılan, kadınların baş örtüsü ile birlikte giydikleri, hafif bir üstlük. Maşlah: Tek parçalı, kolsuz, genişçe bir kadın giysisi.
[248] Umay Günay, *Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri*, Ortadoğu Video İşletmeleri AŞ, İstanbul 1986, s .8.

Fotoğraf 85: Edirne Kırsal Yaşamında Kadın Giyim ve Kuşamı

Edirne sarayında yer alan kadınların, giyim ve kuşamı İstanbul Sarayları'nı aratmayacak nitelikte göz doldurmuştur. Batılılaşma hareketi; Edirne Sarayı'nı da etkilemiş, Edirneli kadınlar giyim konusunda Avrupalı kadınlardan geri kalmaz duruma gelmişlerdir. [249]

Edirneli kadınların, gerek kent yaşamında gerek kırsal yaşamda giysiyi tamamlayan aksesuarlardan, her dönem vazgeçmedikleri görülmektedir. Genel olarak şalvar ve entarinin üzerine kuşak ya da kemer takılmış; dokuma kumaşlardan yapılan kemerlerin yanı sıra madeni kemerler de sıklıkla kullanılmıştır. Kadınlar başlarına; kenarları iğne oyası, tığ, mekik ve boncuk oyaları ile süslü, farklı renklerde grep veya yemeni bağlamışlardır. Zengin hanımlar ise başlarına daha çok iğne oyası ile süslenmiş "hotoz" adı verilen serpuşu takmışlardır.

Giysiyi tamamlayan diğer bir aksesuar ise mücevherdir. Mücevherler, kırsal ve kentsel yaşamın maddi sınırlarını açıkça göstermiştir. Edirne saray ve konaklarında yaşayan kadınlar; zümrüt, elmas, akik, mercan, yeşim, elmas gibi

[249] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.m., s. 69-70.

değerli taşları aksesuarlarında tercih ederken kırsal yaşamın içinde yer alan kadınlar ise gümüş küpe, bilezik, gerdanlık ve yüzük takmışlardır.

Kentsel ve kırsal yaşamda giyilen ayakkabılar da farklılıkları açıkça ortaya koymuştur. Edirne Sarayı'nda ve varlıklı ailelerde; mercan terlik, deriden yapılmış kısa ve uzun konçlu çizme, sedef kakmalı nalınlar giyilirken halk arasında ise genellikle keçe, çizme, çarık, yemeni ve dolak sade nalınlar kullanılmıştır.[250]

Fotoğraf 86: Kırsal Yaşamda Ayakkabı Örnekleri, Türk İslam Eserleri Müzesi, Edirne

4.2.3. Müslüman ve Gayrimüslim Kadın Giyim Farklılıkları

Osmanlı Devleti, topraklarında yaşayan gayrimüslim halka genel manada "hoşgörü" politikası ile yaklaşmış, onları din ve inançları konusunda özgür bırakmıştır. Ancak din ve inanç özgürlüğüne uygulanan hoşgörü, halkın giyim ve kuşamına yansımamış, Müslüman ve gayrimüslim halkın giyim ve kuşamı hususunda belirli zaman dilimlerinde denetimler uygulanmıştır. Bu denetim; giysilerin biçimi, kumaşı, rengi gibi birçok unsur üzerinde hüküm getirmiştir. 1568 tarihinde getirilen bir hüküm ile gayrimüslim kadınların, ipek pervazlı ala çuha kaftan ile atlas ve kutnu kumaştan kaftan giymeleri yasaklanmıştır. Ayrıca

[250] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.e., s. 70.

gayrimüslim kadınların, fiyatları arttırdığı gerekçesi ile içedik ve başmak tarzında ayakkabı giymeleri de yasaklanmıştır. Aynı tarih içinde giyim ve kuşama yönelik başka bir hüküm daha ortaya konmuştur. Bu hükümde, gayrimüslim halkın giymesi ya da giymemesi gereken kıyafetlerin cinsleri belirtilmiştir. Buna göre gayrimüslim kadınların; ferace ve fistan giymeleri yasaklanmış, şalvarlarının ise sadece açık mavi olabileceği ortaya konmuştur. Bir başka hükümde ise ayaklarına da başmak yerine kundura giymeleri, giyerlerse de bunların atlas ve kutnudan yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Ermeniler'in de Yahudiler gibi alaca kuşak sarınmaları emir olunmuştur. Osmanlı Devleti'nde 1568'li tarihlere gelindiğinde ise gayrimüslim kadınların ipek kumaştan yapılan elbiseleri giymeleri yasaklanmıştır.[251]

Müslüman ve gayrimüslim halkın, sokak giyiminde yüzlerini örtme şekilleri dışında ferace ve ayakkabı renkleri de belirgin farklılıklar göstermiştir. 1788 tarihinde ortaya konan bir fermanla ayakkabılara, sırmadan iş işlenmesi yasaklanmıştır. Bunun yerine ayakkabıların, kılaptan ve ipekten işlenmesi emredilmiştir. Ayrıca dini farklılıkları ortaya koymak adına Müslümanların sarı, Ermenilerin kırmızı, Musevilerin ise mavi renkte ayakkabı giymeleri istenmiştir. Ayrıca feracelerde de renk olgusu, farklılıkları ortaya koymak adına kullanılmıştır. Buna istinaden Müslümanlar kırmızı, yeşil, mavi; gayrimüslimler ise açık renk, siyahi kadınlar ise sarı renkte ferace kullanmışlardır. İslamiyet inancına göre kutsal sayılan yeşil rengin ise gayrimüslimler tarafından giyilmesi yasaklanmıştır.[252]

[251] Nilay Ertürk, a.g.e., s. 105.
[252] Nilay Ertürk, a.g.e., s. 106-107.

Fotoğraf 87: 16. Yüzyılda Edirne'de Bir Rum Kadını

Osmanlı Devleti'nde yaşamış gayrimüslim kadınların, kıyafetlerine yönelik birtakım kitaplarda bazı betimlere yer verilmiştir. Örneğin; Nicolay, gayrimüslimlere ait betimlemesinde şu sözleri ifade etmektedir: "Yalnız güzel olmak ve gayet güzel giyinmek için özen göstermekle kalmaz, kilise ve hamama giderken daha da çok süslenir ve bütün servetlerini takarlar. Genç kız ve yeni evli kadınlar, başlarının çevresine 5 cm genişlikte inci ve değerli taşlarla işli ipek ve sırmalı bantlarla sarılmış, bordo rengi saten veya sırmalı desenli kumaştan yuvarlak şapkalar giyerler."[253] D'Ohsson ise ülkedeki Hristiyan kadınların, bilhassa da Rumlar'ın bazen Türk modasına uyduklarını ve onlar gibi kırmızı ve beyaz renkleri sıklıkla kullandıklarını ifade etmektedir. Ona göre: "Halk içindeki kılıkları, Müslüman kadınlarınki gibidir. Sadece yüze örtülen tülü taşımakla kalmaz, aynı zamanda koyu renkli feraceler ve siyah ayakkabılar da giyerler."

[253] Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*, Kültür ve Türizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 73.

4.3. EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNDE ERKEK GİYİM VE KUŞAMI

4.3.1. Müslüman Erkek Giyim ve Kuşamı

Edirne erkek giyim ve kuşamı hakkında en eski bilgilere, Evliya Çelebi'nin eserlerinde rastlanılmaktadır. Konuya ilişkin Evliya Çelebi şu sözleri ifade etmektedir: "Ayan ile önde gelenleri samur kürk ve ağır kumaşlardan yapılma elbiseler giyip, sarıklarının taylesanlarını (Başa sarılan sarığın) sarkıtıp gezerler, orta halliler çuha kaftan giyerler. Kırmızı gül renkli sahtiyanları ile meşhurdur."

Edirne'de erkeklerin başlarında keyfe sarılı bir fes bulunmaktadır. Bu fesler, kalıplı ve kalıpsız olmak üzere iki çeşittir. Kalıplı olanların üzerinde yana doğru sarkan, siyah ibrişimden yapılmış püsküller de bulunmaktadır.[254]

Fesin, Türkiye'de kabulü 1827-1828 yılları arasında olmuştur (II. Mahmud Dönemi). İlk olarak askeri bir serpuş olarak kullanılmaya başlanan fes, daha sonra askeri alanın dışında devlet memurları arasında ilmiye sınıfına mensup olanlar ve hatta esnaf tarafından da kullanılmıştır.[255] Bu dönemde asker ve devlet memurları, tepesi siyah ibrişimden yapılmış, püsküllü bir fes giymişlerdir.[256]

[254] Neriman Köylüoğlu, "Edirne Kıyafetleri", *Yöre Kültür Dergisi*, Sayı 164, Cilt 15, Edirne 2015, s. 14.
[255] Fes giyimi, Cumhuriyet Dönemi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün Şapka İnkılâbını (1925) ortaya koyması ile yasaklanmıştır.
[256] Fesler, kullanıldığı dönemlere göre Mecidiye, Aziziye ve Hamidiye gibi isimler almıştır.

Fotoğraf 88: Bir Esnaf Giyimi Örneği, Türk İslam Eserleri Müzesi, Edirne

4.3.2. Müslüman ve Gayrimüslim Erkek Giyim Farklılıkları

Osmanlı Devleti, farklı etnik kökenlere sahip topluluklarla etkileşim halinde olmuş, bu etkileşim ile birlikte gelişen farklı coğrafyaların dil ve din farklılıklarını kendi sistemi içine entegre etmeye çalışmıştır. Bilhassa devlet, güçlü olduğu dönemde kendini Batı'dan daha üstün saymış, ancak gerileme döneminin başlaması ile birlikte ortaya çıkan tablo birçok sorunun açığa çıkmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim halkın, giyim şekillerine yönelik farklı zamanlarda, farklı kısıtlamalara gidilmiştir. Konuya ilişkin İbn-i Battuta; Hristiyanlar'ın mavi renkte mendil taktıklarını, Yahudiler'in ise sarı renkte mendil taktıklarını belirtmiştir. Ayrıca Battuta, Yahudiler'in omuzlarına kırmızı renkte bir kumaş parçası alarak diğer topluluklardan ayırt edildiklerini ifade etmiştir. Oysa 15. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim kesimin, giyim tarzından dolayı ciddi kısıtlamalarla karşılaşmadığı araştırmalar doğrultusunda ortaya konmaktadır.

Düzenlemelerin pratikte yeterince uygulanmadığı ve daha sonra ortaya konan düzenlemelerle daha da esnekleştirildiği görülmektedir.

III. Selim döneminde, gayrimüslimlerin giyim şekline yönelik düzenlemelerde daha sıkı kuralların yer aldığı görülmektedir. Buna göre kadın yahut erkek tüm gayrimüslimlerin üzerlerine giydikleri feraceler, karaca çuhadan ve kül renginde yapılacaktı. Ayrıca feracelerin damgaları ve iç kısımları astarlı olacaktı. Bele taktıkları kuşakta ise yarı oranında pamuk ve ipek kullanılacaktı. Bu parçanın değeri ise 30-40 akçeyi aşmayacaktı. Başlarına taktıkları başlıkları ise Denizli Dülbendi denilen kumaştan yapılacak, çok uzun olmamak kaydıyla başa sarılabilecekti. Giyilen ayakkabıların ise yassı yüzlü, astarsız ve siyah renkte olmasına dikkat edilecekti. Ancak bu düzenlemeler de dönem içinde yeterince uygulanamamış, gayrimüslimlerin halen kaliteli kumaşlar kullandığı ve başlarını Müslümanlar gibi sardıkları görülmüştür.[257]

III. Murad dönemine kadar gayrimüslim halkın giyimi konusunda ortaya konulan düzenlemelerin kontrolü muhtesiplerin sorumluluğunda iken III. Murad döneminde bu görev için bir yeniçeri ağası tayin edilmiştir. Bu dönemde de II. Selim döneminde olduğu gibi gayrimüslimlerin giyim şekillerine yönelik yapılan düzenlemelerde, benzer maddeler ortaya konmuştur. Buna göre gayrimüslim kesimin, ipek giysiler giymesi kesinlikle yasaklanmıştır. Ayrıca Müslüman halkın kullandığı değerli kumaşları kullanmaları yasaklanmış, Müslüman ve gayrimüslim olanın açıkça ayırt edilmesi istenmiştir.

Bu dönemde kılık kıyafete yönelik en radikal kararlar, 1580 tarihindeki düzenlemeler ile ortaya konmuştur. Bu düzenlemeler doğrultusunda Yahudiler'in başlıkları kırmızı; başmak ve edikleri ise siyah renkte olacaktı. Buna karşılık Hristiyanlar ise siyah renkte şapka takacak ve diğer giyim şekilleri yönünden

[257] Namık Sinan Turan, " Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler", https://www.academia.edu/6116033/Osmanl%C4%B1_Devletinde_Gayr%C4%B1m%C3%BCslimlerin_K%C4%B1l%C4%B1k_K%C4%B1yafetlerine_Dair_D%C3%BCzenlemeler, s. 246-247.

Yahudilerle benzerlik göstereceklerdi. Her iki kesimin de Müslümanlar gibi sarık takmaları kesinlikle yasaklanmıştı.[258]

17. yüzyıla gelindiğinde ise İslami niteliklere sahip giysilerin, Gayrimüslimler tarafından giyilmesine yönelik oldukça sert kurallar ortaya konmuştur. Buna göre gayrimüslimlerin; kakum, libade gibi İslam'a özgü olarak nitelendiren giysileri giymeleri yasaklanmıştı. Ayrıca kürk, kemerbend gibi giysi unsurlarının kullanılması da yasaklar arasındaydı.[259]

Gayrimüslimlerin kılık ve kıyafetlerine ilişkin yapılan düzenlemelerin 18. yüzyılda da devamlılığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu dönemde bilhassa Müslümanlar tarafından kutsal olarak görülen yeşil rengin, gayrimüslimler tarafından kullanılması yasaklanmıştır. Örneğin; Nizami Cedid'in öncüsü olan III. Selim; Müslüman erkeklerin kavuk ve ayakkabılarının sarı, Ermeniler'in kırmızı, Yahudiler'in ise mavi renkte olmasını talep etmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde ise gayrimüslimlerin giyim tarzlarına yönelik ortaya konulan uygulamaların, eşitlik ilkesi adı altında yumuşamaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Batılı tarzda giyim ve kuşam etkisini yoğun bir biçimde hissettirmeye başlamıştır. Nitekim II. Mahmud, 1829'da giyime yönelik birtakım radikal kararlar alarak eski düzenlemelere yönelik işaretleri kaldırmıştır. Yeni düzenlemeler doğrultusunda fes zorunlu tutulmuş, sarık kullanımı yasaklanmıştır. Bu durum aynı zamanda Müslüman ve gayrimüslim erkek giyimindeki farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik önemli bir gelişme olarak algılanmıştır. Bu dönemde toplumdaki genel anlayış, farklılıkları ortaya koymak yerine ortak yaşam kalıplarını benimsemekti.

[258] Namık Sinan Turan, a.g.m., s. 251-252.
[259] Namık Sinan Turan, a.g.m., s. 252.

Fotoğraf 89: Edirne'de Müslüman ve Gayrimüslim Erkek Giyim ve Kuşamı[260]

4.4. EDİRNE KENT KÜLTÜRÜNDE FOLKLORİK GİYİM VE KUŞAM

Folklorik kıyafetler, Türk giyim ve kuşam kültürünün en zengin dallarından birini yansıtmaktadır. Folklorik kıyafetler denildiği zaman dünyada birçok milletin benimsediği milletlerarası kıyafetler haricinde her milletin tarihinden gelen, günümüzde sadece halk oyunları ekiplerinin üzerinde görülen, ya da müze vitrinlerinde yer alan kıyafetler anlaşılmaktadır.[261]

Türk giyim tarihinde XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa modasının etkileri görülmeye başlanmış, 1925-1943 yıllarına gelindiğinde ise Atatürk'ün önderliğinde

[260] 1.Edirne'de Hristiyan bir esnaf, 2. Edirne'de Müslüman bir atlı, 3.Edirneli bir Müslüman. Bkz. https://tr.pinterest.com/pin/426575395930865576/?lp=true
[261] Mehmet Özel, *Folklorik Türk Kıyafetleri*, Ankara 1992, s. 1.

"kıyafet inkılâbı" yapılmıştır. İlk olarak 1925 yılı sonlarında getirilen "şapka kanunu" doğrultusunda erkeklerin giydiği fes, yerini şapkaya bırakmıştır. Erkek giyiminde genel itibariyle ceket, pantolon ve kravat benimsenmiştir. Türk kadınları ise çarşaf ve peçeyi bırakarak daha çağdaş ve modern bir görünüm elde etmişlerdir.

4.4.1. Folklorik Kadın Giyim ve Kuşamı

Edirne folklorik kadın giyimi ile bağlı çeşitli ilçe ve köylerde birtakım farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulama farklılıklarının temelinde alınan göçler önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak görülen farklılıklar dışında Edirne folklorik kadın giyim ve kuşamı hakkında genel bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Buna göre, Edirne yöresel kadın giyim ve kuşamında şu unsurlar yer almaktadır:[262]

Başa Takılanlar: Grep, yaşmak, yazma, şarpa ve yemeni.
İçe giyilenler: Bürümcük, İçlik,
Üste giyilenler: Cepken (Kollu ve kolsuz), Libade, palto, ferace.
Bele takılanlar: Yağlık, futa.
Alta giyilenler: Şalvar.
Ayağa giyilenler: Çetik, yün çorap, yemeni

Edirneli kadınlar üst giysisi olarak "Bürümcük" adı verilen kumaştan yapılmış gömlek, üzerine ise kısa ceket tarzında "cepken" giymişlerdir. Alt giysisi olarak çoğunlukla şalvar giyen kadınlar, şalvar ve entarilerinin üzerine kuşak ve kemer bağlamışlardır. Ayrıca şalvarı, bele sabitlemek için "uçkur" adı verilen bir kuşak da kullanılmıştır. Belden aşağıya doğru sarkıtılan uçkurun uçlarına, çeşitli işlemeler yapılmış, bu işlemelerde çoğunlukla çiçek bazense meyve motifleri yer almıştır.[263]

[262] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 185.
[263] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.e., s. 70.

Edirne'de genç kızların giydikleri şalvarın üzerine "yağlık" takmaları adettendi. Yağlık; kenar kısımları motiflerle süslü, bele takılan büyükçe bir mendil idi. Genellikle keten ve pamuk gibi kumaşlardan yapılan yağlıklar; çoğunlukla çiçek, ağaç ve meyve motifleri ile süslenirdi. Hatta Edirne'de genç kızlar için yaşlı hanımlar şu sözleri söylerdi: "Allah iyi bir kısmet versin sim işlemeli yağlık belinden eksik olmasın".[264]

Fotoğraf 90: Edirne Yöresel Kadın Giyim ve Kuşamı

Edirneli kadınlar, başlarına oyalı grep ya da yemeni bağlamışlardır. Örtülen bu örtülerinin motiflerinde ise çoğunlukla karanfil, küpe çiçeği, sümbül, gül gibi çeşitli çiçek figürleri yahut meyve motifleri yer almıştır. Genellikle iğne oyası tekniğiyle yapılan oyaların; firkete, boncuk, hatta ipek böceği kozasından kesilerek yapılanları da mevcuttur. [265] Başa takılan yazma yemeniler; çoğunlukla Üsküdar,

[264] Neriman Köylüoğlu, a.g.e., s. 9.
[265] Neriman Köylüoğlu, a.g.m., s. 9.

Tokat ve Kastamonu gibi şehirlerde yapılmış olsa da Edirne Muradiye semtinde de yazma yapan hanımlar mevcuttu. [266]

Fotoğraf 91: İşleme Örnekleri, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Edirne folklorik kadın giyiminde, genç kızların yemenilerini bağlama şekilleri farklılıklar göstermiştir. Bu farklılık doğrultusunda; salma yemeni, dolama yemeni gibi tarzlar ortaya çıkmıştır. Salma yemenide, yemeninin uç kısmı arkada bırakılırken; dolma yemenide ise yemeninin uç kısımları toplanır, başın üzerinde fiyonk biçiminde bağlanırdı.[267] Genç kızlar kıyafetlerine göre bu fiyongun ortasına kıymetli taşlardan inciler de takardı. [268]

[266] bk. Arkeoloji Müzesi sokağı karşısı, "Yazmacılar Sokağı"
[267] Dolama yemeni tarzına ayrıca "incir Tarzı Bağlama" da denilmektedir.
[268] Neriman Köylüoğlu, a.g.m., s. 9.

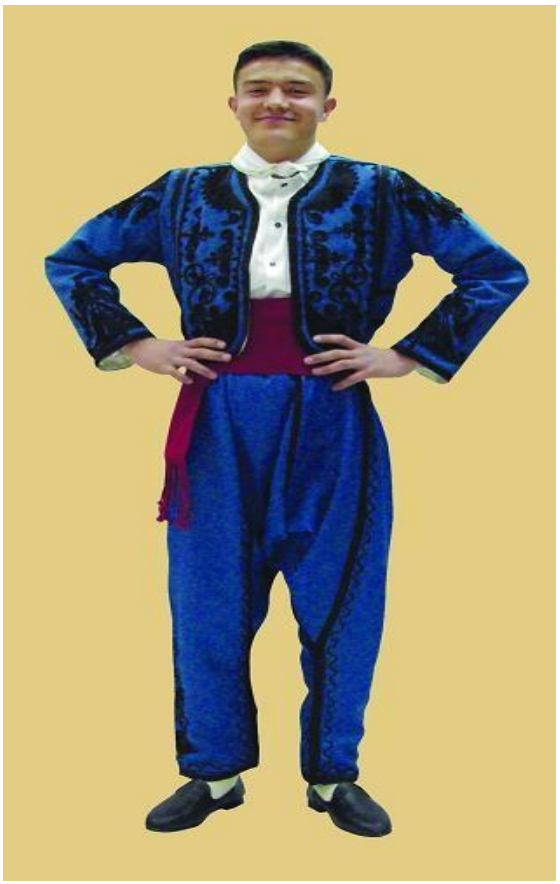
Fotoğraf 92: Edirne Folklorik Kadın Kıyafetleri, 657.Kırkpınar Yağlı Güreşleri (Fotoğraf: Burhan Aytekin)

4.4.2. Folklorik Erkek Giyim ve Kuşamı

Edirne folklorik erkek kıyafetlerinde, ilçe ve köylere göre birtakım farklılıklar olmuş; ancak bu farklılıklar, kadın giyim ve kuşamındaki kadar belirgin olmamıştır. Genel olarak erkek giyimine bakıldığında; sırta mintan, mintanın üzerine bedeni sıkıca saran çapraz yelek, yani camedan giyilmiştir. Daha çok kışın tercih edilen camedanın kenar kısımları ise kaytan ile işlenmiştir. Daha çok halk ve esnaf tarafından giyilen camedan; genel bir ifadeyle kısa, kolsuz ve ön tarafı çapraz biçimde olan bir yelektir.

Erkeklerin kullandığı diğer bir üst giysisi ise fermenedir. Fermene, çuha veya aba kumaşlardan kesilen, form olarak camedana benzeyen; ancak daha uzun olan kolsuz bir tür yelektir. Fermenenin giyim şekli genellikle kollu camedan üzerine olmuştur. Camedan ve fermene dışında diğer üst giysileri, salto ve cepkendir. Salto,

çuhadan yapılmıştır ve fermene gibi çiçekli işlemelere sahiptir. Ayrıca saltonun arka kısmında, genellikle gül ve servi işlemeleri de yer almaktadır. Cepken ise bir başka üst giysisidir. Form olarak kartal kanadına benzeyen cepkenin, kolları takma ve iğretidir. Özelliği ise kollardan giyilmemesi ve kol kısımlarının iki tarafının omuz başlarından arkaya doğru sarkmasıdır.[269]

Fotoğraf 93: Edirne Folklorik Erkek Giyim ve Kuşamı

Edirneli erkeklerin alt giyiminde, şalvar ve poturlar dikkat çekmektedir. Şalvarların üst kısmı bol, büzgülü; paça kısmı ise ayrı ve genişçedir. Şalvarlar; genel itibariyle ağlı şalvar, yarım ağlı şalvar, elifli şalvar olmak üzere üç biçimde kullanılmıştır. Şalvarların cep ve paça ağız kısımları hafif kaytanlıdır. Ayrıca şalvarların üzerine genel itibariyle düz ve harçsız salta giyildiği görülmektedir.[270] Şalvar haricinde tercih edilen diğer bir giysi türü de poturdur. Poturlar; çoğunlukla

[269] Neriman Köylüoğlu, a.g.m., s. 15.
[270] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.m., s. 71.

gri, lacivert, mavi bazen ise siyah çuhadan dikilmiştir. Poturların diğer bir özelliği ise ayak bilekleri ve cep kısımlarının kaytan ile işlenmiş olmasıdır.[271]

Poturlar, farklı giysi türleri ve aksesuarlar ile kombinlenmiştir. Örneğin; poturların cepken ile kullanıldığı durumlarda bele silahlık bağlandığı görülmektedir. Edirneli erkekler, silahlık dışında çeşitli malzemelerden yapılmış kuşaklar da takmışlardır. Belde yünden daha kıymetli olan kuşaklar, Gürün'de dokunmuştur. Yaşlılar, genellikle kışın beyaz yapak kuşak; yazın ise ipekten Trablus kuşak takmışlardır. Edirne folklorik erkek giyim ve kuşamında kuşakların yanı sıra yağlıklarda önem arz etmiştir. Yağlıklar; kuşağa takılır, işlemeli kısmı öne gelecek biçimde sarkıtılırdı. Değinildiği üzere kuşağın üzerinde arzuya göre silahlıkta yer alırdı. Para, saat ve mühür keseleri ise göğüste muhafaza edilirdi. Saat köstekleri, giysiyi tamamlayan diğer bir aksesuar çeşidiydi. Edirne erkek kıyafetlerinde, asmalı gümüş saat kösteği de yer alırdı. Bu köstekler, kalın tek ve kalın zincirli ya da 4-5 sıra gümüş zincirlerden oluşmaktaydı.[272]

Fotoğraf 94: 19. Yüzyıl Damat Kıyafeti, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Edirne

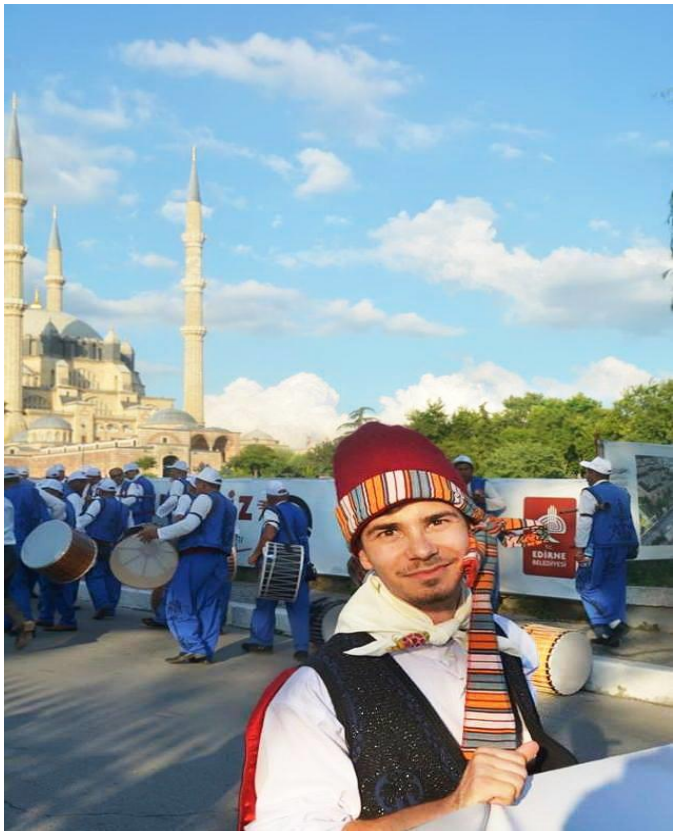
[271] Poturlar dört çeşitten oluşmaktadır. Bunlar: Karapınar biçimi, Rusçuk biçimi, Tek gözlü Potur ve Kulaklı Poturdur.
[272] Neriman Köylüoğlu, a.g.m., s. 15; Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.m., s. 71.

Erkekler ayaklarına genel itibariyle tulumbacı yemeni veya ökçeli, altı kalın, köseleli çivili, arkaları basık türde ayakkabılar giyerlerdi. Ayrıca halk arasında "çarık" adı verilen ayakkabılarda sıklıkla kullanılırdı. Çarık; burun kısmı sivri kesilmiş, deriden yapılan, topuk ve yan kısımlarına ip geçirilerek ayak gibi şekil verilen bir çeşit ayakkabı türüydü.[273]

Fotoğraf 95: Edirne Folklorik Erkek Giyimi (I), 657. Kırkpınar Yağlı Güreşleri (Fotoğraf: Burhan Aytekin)

[273] Nilüfer Gökçe-Ayfer Karaduman, a.g.m., s. 71-72.

Fotoğraf 96: Edirne Folklorik Erkek Giyimi (II), 657. Kırkpınar Yağlı Güreşleri (Fotoğraf: Burhan Aytekin)

4.4.3. Edirne Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde Folklorik Erkek Giyimi

Edirne Geleneksel Kırkpınar Güreşleri, bir spor dalı olmasının yanı sıra yüzyıllarca süregelmiş köklü bir mirasın devamı niteliğindedir. Her yıl, günler öncesinden çeşitli hazırlıklarla başlanan Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde, çeşitli şenlik ve eğlencelere de yer verilmektedir. Köklü bir geleneğin yansıması olarak görülen bu miras, uygulamada çeşitli folklorik giyim ve kuşam unsurlarını da geçmişten günümüze değin yaşatmaktadır. Geleneksel Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde erkeklerin yaygın olarak giydiği giysi türü kispettir.

Kispet: Güreşlerde yer alan pehlivanların ayağına giydiği, dana ve keçi derisinden yapılan bir çeşit pantolon türüdür. Bazı yörelerde bu isim yerine "kisvet"

de kullanılmaktadır. Kisvetin bel kısmı düz ve kıvrımlıdır. Ayrıca kispetin bele sıkıca sabitlenebilmesi için bel kısmında kalınca bir ip yer almaktadır. Buna kasnak ya da peşkovaz adı verilir. Yaygın olarak meşin, vidala, vaketa ve benzeri derilerden yapılan kispetlerin, üzerine madeni paralardan hazırlanmış süsler yapıldığı gibi el dikişi ile pehlivanların adının yazıldığı işlemelerde uygulanmaktadır.[274]

4.4.3. Edirne Kadın ve Erkek Giyiminde Yöresel Farklılıklar

Edirne yöresel kıyafetleri açısından tek tipte bir tanım yapmak olanıksızdır. Edirne merkez ve ilçe köylerinde giyim ve kuşam konusunda çeşitli farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar, Balkanlar'dan gelen toplulukların gelenek ve görenek anlayışları ile daha da belirginleşmektedir. Örneğin; Keşan açısından değerlendirme yapıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Kadınlar başlarına; Edirne'nin neredeyse birçok kesimde yer alan, kenarları yerel motiflerle süslenmiş, grepler takmışlardır. Bu grepler; üçgen şeklinde katlanmış, enseden bağlanıp omzun iki yana doğru sarkıtılmıştır. Greplerde yer alan motifler; genellikle tığı ve iğne oyaları ile oluşturulmuş, kola ile sabitlenmiştir. Kadınlar, kulaklarına küçük formda altın küpeler, boyunlarına ise kurdele üzerine dikilmiş altın ya da beşi bir yerde takmışlardır.

Kadınların üst giysilerine bakıldığında, geleneksel kıyafetin temel tekstil maddelerinden biri olan bürümcük kumaştan yapılmış gömlekler, oldukça dikkat çekmektedir. Kadınlar; gömleklerin üzerine kalın kumaştan yapılmış, kısa ceket formunda dikilmiş, "cepken" adı verilen bir üst giysisi giymişlerdir. Bu cepkenin rengi genel olarak siyah renkte olmuş ve üzeri simli ipliklerle çeşitli motiflerde işlenmiştir. Keşan'da kadınların alt kısımlarında genel olarak şalvar yer almış, bol olan şalvarın beline uçkur geçirilmiştir. Bu şalvarların ağ kısmının hiç oyulmamış olması oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca Edirne'nin birçok kesiminde yer alan şalvarın üstüne yağlık takma geleneği Keşan'da da uygulanmıştır.

[274] Alper Yazoğlu, *Balkanlarda Türk Yağlı Güreşleri Kırkpınar 1*, Özofset, s. 67.

Edirne ili, birçok kültür ile etkileşim halinde olmuş, Balkan topraklarından gelen göçler ile daha da zenginleşmiştir. Bu göçler, Edirne'nin merkez ilçe ve köylerine dağılmış, farklı kültürlerin kazanımı olan gelenek ve görenekler giyim ve kuşama da yansımıştır. Edinilen kaynak kişilerin ifadelerine göre Edirne merkez köylerinde yaşayan "Dağlı" diye nitelendirilen kadınlar; yünlü kumaştan dokunan, "aba" veya "ferace" diye adlandırılan, uzun kollu, yuvarlak yaka formlu, önden düğmeli ve yere kadar uzanan üst giysileri giymektedirler. Kadınların alt kısımlarında ise yazın ipekli şalvarlar olurken kışın ise "pazen" diye adlandırılan çiçek desenli, yere yakın ağı bulunan şalvarlar bulunmaktadır. Bazı dağlı kadın giyiminde; siyah renkte, hafif satenimsi dokuda, çarşaflar da görülmektedir. Bu çarşaf, iki parçadan oluşmaktadır. Birinci parça, "çarşaf kapağı" denilen kısımdır. Bu çarşaf kapağının altına, ilk önce desenli yemeniler takılır. Yemeniler, çarşaf kapağının altından 5-6 cm kadar gösterilerek bağlanır. Çarşafın ikinci parçası ise belden lastikli, dizlere kadar uzanan, büzgülü, "çarşaf eteği" denilen kısımdır. Bu çarşaf eteklerinin altına; bol paçalı ve az ağı olan "don" adı verilen bir alt giysisi giyilmektedir. Dağlı kadınlarının ayaklarında daha çok yapaktan işlenmiş, beş şişle örülen çorap veya renk renk desenlerden oluşan çetikler görülmektedir.

Fotoğraf 97: Keşan Folklorik Kadın Giyim ve Kuşamı

Edirne'de geleneksel giyim kültürünün görüldüğü başka bir topluluk ise Pomaklar'dır. Pomak kadın giyiminde çarşaf kapaklarının ipleri, enseden bağlanarak takılır. Pomak kadınları, Dağlı kadınları gibi çarşaf kapaklarından yemenilerini göstermezler. Ayrıca Pomak kadınlarında çarşaf eteğinin boyu, Dağlı kesim kadınlarının etek boylarına göre daha uzundur.

Fotoğraf 98: Çarşaf Kapağı ve Çarşaf Eteği Örneği
(Fotoğraf: Servet Çınar)

Fotoğraf 99: Pomak Kız Bebek Kıyafeti, Esat Uluumay Müzesi, Bursa

Fotoğraf 100: Bulgaristan Kız Çocuk Giyimi, Esat Uluumay Müzesi, Bursa

Edirne'nin Meriç ilçesine bağlı bazı köylerde "Karacaovalı" diye adlandırılan Balkanlar'dan gelmiş topluluklar yaşamaktadır. Gelenek ve göreneklerini yoğun bir biçimde yaşayan Karacaovalı kadınların, giyim ve kuşamında da geleneksel izler halen mevcuttur. Kadınlar üstlerine "bürgü" diye adlandırdıkları siyah renkte, yünlü kumaştan dokunmuş, topuk kısımlarına kadar uzanan, alt kısmı bol formda inen, bir çeşit çarşafa benzer üst giysisi giymektedirler. Kadınların alt kısımlarında ise ipek veya kadife kumaştan yapılmış, bol dökümlü şalvarları yer almaktadır. Karacaovalı kadınların giysileri genel olarak diğer Balkan topluluklarına göre daha dökümlü ve bol biçimdedir.

Erkek giyim ve kuşamı açısından ise belirgin farklılıkların olmadığı açıktır. Erkeklerin, 1940'lı yıllar içerisinde kırsal yaşamdaki giyim şekilleri ele alındığında, bu dönemde bazı giysi türlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Tarlada çalışan erkekler, "çevre" denilen mendil biçimdeki örtüyü, boyunlarına bağlamış yahut şapkalarının altından aşağı doğru sarkıtmışlardır. Çevrelerinin etrafı, kadınlar tarafından kanaviçelerle işlenmiştir. Hatta bu dönemde genç kızlar; sevdiklerine

çevreler işlemiş, işlenen çevreler manilere dahi konu olmuştur. Kırsal yaşamda erkekler; yakası dar olan ve daha çok akfil ve amerikan kumaştan yapılmış gömlekler, gömleğin üzerine ise arkası saten kumaştan yapılmış, ön kısmı sivri gelen, iki yanında küçük cepleri bulunan yelekler giymişlerdir. "Setre" dedikleri ceketleri ise üst giysisi tamamlayan bir başka unsur olmuştur. Erkekler, alt giyimlerinde daha çok bol kesimli pantolonları tercih etmişlerdir. Giysiyi tamamlayan şapkalar bu dönemde de sıklıkla kullanılmış, erkeklerin başlarında, "fötr" adı verilen şapka ya da kaşe kumaştan yapılmış şapkalar yer almıştır.

Fotoğraf 101: Edirne Kırsal Yaşamında Erkek Giyim ve Kuşamı
(Fotoğraf: Servet Çınar)

4.5. EDİRNE GİYİM KÜLTÜRÜNDE BALKAN ETKİLERİ

Türk kültürünün zenginliği, yaşanılan coğrafi bölgelerin ve büyük tarihsel olayların neticesinde ortaya çıkmıştır. Türk halk kültürü, yüzyılların bilgi birikimi ve tecrübelerini nesilden nesile aktararak bir değerler bütünü oluşturmuştur.[275] Halk

[275] Taciser Onuk-H. Feriha Akpınarlı, "Türk ve Balkan Ülkeleri Ortak Kültür Değerleri", *Osmanlı Sanatı, Mimarisi ve Edebiyatına Genel Bakış*, Edirne 2011, s. 175.

kültürü ürünleri, yaşanılan yörenin özelliklerini yansıtmakta, tarihi ve kültürel kimliğine ayna tutmaktadır.

Balkan yarımadasında yaşamış ve halen yaşamakta olan Türkler, çeşitli dönemlerde Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu zorunlu göçler, orada yaşattıkları gelenek ve göreneklerini Türkiye'ye getirmelerine sebebiyet vermiştir. Folklorik açıdan bakıldığında, bu göçler:

- Balkanlar'a gidip yerleşmiş olan Türk boylarının folklor ürünleri,
- Balkan topraklarına yerleşme esnasında Osmanlılar Dönemi'nde Anadolu'da görülüp tekrar Türkiye'ye dönen folklor ürünleri,
- Balkanlar'a yerleştikten sonra o yörede gelişen folklor ürünleri, şeklinde değerlendirmek mümkündür.[276]

Fotoğraf 102: Üsküp ve Romanya Kadın Giyimi, Esat Uluumay Müzesi, Bursa

[276] Taciser Onuk-H.Feriha Akpınarlı, a.g.m., s. 175-176.

Edirne'ye, Balkanlar'dan 1829 yılından itibaren çok sayıda göçmen gelmiştir. Her bölgeden gelen göçmenlerin, gelenek ve görenek anlayışları birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin; Edirne giyiminde önemli bir yer tutan şalvarlar, Yugoslavya'dan gelen göçmenler tarafından 4 m kumaştan geniş bir formda dikilirdi. Ayrıca şalvarların yanları, açık tonlardaki kaytanlarla işlenirdi. Konuya ilişkin Lady Montague şu sözleri ifade etmiştir: "Şalvarı, oldukça bol ve kenarları sırmalı gül pembe üzerine tül gömlek üzerine bele oturan sarı kumaştan, ayağındaki sırma işlemeli beyaz deridendi".

Edirne ili kadın giyim kuşamında gömleklerin üzerine giyilen cepkenler de (Camedan) önemli bir yer tutmaktaydı. Bu cepkenlerin arasında en ünlüleri "Boşnak cepkenleriydi'. Bu cepkenler; çoğunlukla pembe renkte ipek astarlı olup belden çok yukarıda kalan kısa boylarıyla kuşağın ve gömleğin önündeki oyaların dışarı taşmasını sağlamaktaydı. Cepkenlerin üzerinde yer alan top düğmelerin çoğu ise altın ve gümüş gibi metal ipliklerle hazırlanırdı.[277]

Fotoğraf 103: Geleneksel Balkan Bölgesi Kadın Bayram Kıyafeti, 1950-1975

[277] Edirne Valiliği, *81 İlde…*, s. 181.

Edirne ili giyim ve kuşamında, balkan kültürünün etkilerini yansıtan araçlardan biri de gelin çeyizleridir. “Çeyiz” kelimesi, dilimize Arapça’dan geçmiştir. Eski Türkler, çeyiz kelimesi yerine “sep” ve “kalıng” gibi ifadeler de kullanmışlardır. Çeyiz, gelinin baba evinden ayrılırken yanında götürdüğü her türlü şahsi eşyasıdır. Çeyizlerin üzerine işlenen motifler; genç kızların sevgi, aşk, keder gibi çeşitli duygularını yansıtmada bir araç görevi görmüştür.

Belirli bölümlerden oluşan çeyizlerde, gelinin kişisel kullanım eşyaları haricinde hediye verilmek üzere hazırlanan ayrı bir bölümde bulunurdu. Bu bölüme; kaynana, kayınpeder, kardeşler ve yakın akrabalar için el örgüsü çorap, oyalı yemeniler gibi birtakım el yapımı ürünler konulurdu. Günümüzde bu uygulamaya, Edirne’de yer alan bazı köylerde hala rastlanılmaktadır. Çeyizin her aşamasında bölgelere göre birtakım farklılıkların olduğu açıktır. Ancak bu farklılıklar, bölgede var olan kültürel zenginliğin bir çeşit yansımasıdır. [278]

Fotoğraf 104: Kırsal Yaşam Kadın ve Erkek Giyimine Balkan Etkileri (I), **Edirne** (Fotoğraf: Servet Çınar)

[278] Taciser Onuk-H. Feriha Akpınarlı, a.g.m., s.176-177.

Fotoğraf 105: Kırsal Yaşam Kadın Giyimine Balkan Etkileri, Edirne
(Fotoğraf: Servet Çınar)

4.6. EDİRNE GİYİM KÜLTÜRÜNE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BAKIŞ

4.6.1. Edirne Giyim Kültürünün Geçmişten Günümüze Beşeri Yönü

Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk Devrimleri ile birlikte giyim ve kuşam tarzlarında da önemli ölçüde değişikler yapılmıştır. Kentli kesim, bu değişime daha çabuk uyum gösterirken kırsal kesim insanı; adetleri, inançları ve ekonomik koşulları nedeniyle bu gelişmelere daha uzun sürede uyum gösterebilmiştir. Uzun yıllar sandık ve bohçalama yöntemleri ile saklanan giyim, kuşam ve takılar özenle korunarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde geleneksel kıyafetlerin hala belirli bölgelerde giyildiğini ancak bilhassa kent yaşamında konfeksiyonların artışı ile birlikte giyim ve kuşam algısının da farklılaştığı görülmektedir. [279]

[279] Şahin Ünal, "Halk Oyunlarının Giyim ve Aksesuarlarında Zaman İçinde Değişim ve El Sanatlarına Yansıması", *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 450-451.

Teknolojinin hızla gelişmesi giyim ve moda anlayışına da hız kazandırmış, gelişen dünyada meydana gelen değişim ve farklılıklar, her kesimden insana kolayca ulaşabilmiştir. Şehrin kırsal alanlarında yaşayan insanlar, yavaş yavaş kent yaşam tarzına doğru bir yönelim göstermişlerdir. "El emeği göz nuru" diye tabir edilen eşyaların modasının geçtiği, devrini tamamladıklarına dair bir takım algılar çoğalmıştır. Bu noktada günümüz koşulları ile değerlendirme yapıldığında; hızlı üret, hızlı tüket kavramları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Seri bir biçimde üretilen ürünlere kolayca ulaşan toplum, aynı hızla tüketme aşamasına dâhil olmaktadır.

4.6.2. Edirne Giyim Kültürünün Geçmişten Günümüze Ticari Yönü

Edirne ili, gerek stratejik konumu gerek Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapması nedeniyle uzun yıllar canlı bir ticaret hayatına sahip olmuştur. Özellikle II. Murad'ın padişahlığı döneminde, tekstil alanında önemli gelişmelerinin yaşandığı ve bu dönemde "beledi" adı verilen nakışlı pamuk kumaşlar, çarşaflar ve iç çamaşırlarının dokunduğu bilinmektedir. 16. yüzyıla gelindiğinde şehir, tekstil alanında dış piyasaya ürünler sunacak kadar yeterliliğe ulaşmış, birçok üretim kolunda gelişmeyi hedef almıştır. Dokumacılık, giyim sanayi ve kumaş boyama üretim kolları bunlara örnek olarak verilebilir. Bu yüzyılda şehir, ayrıca boyahaneleri ile de haklı bir üne sahip olmuştur. Rivayetlere göre Fransızlar ve Hollandalılar boyama tekniğini öğrenebilmek için uzun bir müddet uğraşmışlar ve sonunda Edirne'den gelen bir Rum ustasından bu sırrı öğrenmişlerdir. [280] 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanılan siyasal ve sosyal olaylar neticesinde Edirne'de ticari hayat gerilemiştir. Bunun sonucu olarak şehir, Tanzimat Dönemi ile birlikte Avrupa fabrikalarının pazarı haline gelmiş, el sanatları ve geleneksel ürünlerin ticareti neredeyse durmuştur.

19. yüzyıla kadar bilhassa deri işletmeciliği, ipekli, yünlü ve pamuklu dokumacılık gibi sanayi dalları Osmanlı Devleti'nin ihtiyaçlarını karşılayacak

[280] Halûk Kayıcı, a.g.e., s. 223-224.

düzeydeydi. 19. yüzyılın son çeyreğinde "beledi" adlı kumaş, halk tarafından üretilip satılmaktaydı. Ayrıca yapağıdan elde edilen feracelik, çeşitli şayak ve çoraplar şehirde imal ediliyordu. Diğer geleneksel ürünler ise yapaktan üretilen aba, pamuktan üretilen alacalar, yün veya ipekli elbiseler ve yapaktan dokunmuş kuşaklardı. Ancak bu dönemde Avrupa'da sanayi alanında yaşanan önemli gelişmeler, birçok mamul ürünün piyasaya girmesine neden olmuş, daha çok el emeğine dayanan yerli mamul ürünlerinin rekabet şansı azalmıştır. Özellikle dokuma ve diğer tekstil ürünlerinin bol miktarda üretilip iç ve dış piyasaya satıldığı şehirde artık bu ün yitirilmiş, Avrupa pazarının hâkimiyeti görülmüştür.[281]

1960'lardan bu yana tekstil sektörü ülke ekonomisi açısından önemli bir sanayi kolu olarak görülmektedir. 1970'li yıllar ile birlikte geleneksel giyim çeşitleri başta çeyiz sandıklarında yer bulmuş, el üretiminin yerini konfeksiyon ve makine işleri almıştır. Çeyiz kültürü devam etmekle birlikte sandıklarda yer bulan ürünler, yavaş yavaş önemini kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde çeyiz kültürünün eskisi kadar önem arz etmediği bir gerçektir.

[281] Halûk Kayıcı, a.g.e., s. 224-225-228.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sahasını oluşturan Edirne ili, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle birçok kültür ve medeniyetin kaynaşma noktası olmuştur. Birçok kaynak Edirne'nin Traklar'ın en büyük boyu olan Odrisler tarafından kurulduğuna dair bilgiler vermektedir. Edirne, Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış bir şehir olarak uzun yıllar bilim, kültür ve sanat alanında önemli bir kent konumunda yer almıştır. Gerek saray, cami, medrese gibi yapılara verdiği önem gerek Anadolu ve Balkanlar arasında köprü işlevi gören coğrafi konumu nedeniyle bugün şehrin sosyo-kültürel yapısında tüm bu öğelerin belirgin izleri görülmektedir. Şehir; geçmişten günümüze tarihi ve arkeolojik alanları, müzeleri, inanç turizmi öğeleri, turistik ürünleri, Kırkpınar ve Kakava Şenlikleri gibi oluşumları ile beşeri turizmin kaynak şehirleri arasında yer almaktadır.

Kırkpınar Yağlı Güreşleri, Edirne'de gerçekleştirilen oldukça eski bir ata sporudur. Dünya'nın hiçbir şehrinde uzun yıllardan beri süregelen bir spor müsabakası mevcut bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel bir nitelik kazanan yağlı güreş sporu farkını ortaya koymakta, Dünya'da tek olma özelliği taşımaktadır. Kırkpınar, güreş etkinliklerinin yanı sıra sosyo-kültürel yanı ile de dikkat çekmektedir. Ancak eski tarihlere kıyasla panayır havasında geçen Kırkpınar'ın bugün bu özelliğini büyük oranda kaybettiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kırkpınar'da farklı kültürel etkinliklere yer verilmesi, şehrin sosyo-kültürel yönünü ortaya koyması adına önem arz edecektir.

Edirne ili, tarihi süreç boyunca birçok kültürün bir arada hoşgörü politikası altında yaşadığı bir şehir konumunda yer almıştır. Genel olarak, Reşadiye Sineması-Cumhuriyet Caddesi'nden, Manyas Karakolu'na kadar Yahudiler; Reşadiye ve Balık pazarı mevki arasında Ermeniler; Balıkpazarı ve Metropolit arasında ise Rumlar ikamet etmiştir. Kentte o yıllarda, kültürel ve dini farklılıkların mevcut olmasına rağmen, melez bir dokunun sağlanabilmiş olduğu açıktır. Ancak yapılan araştırmalar neticesinde şehirde hala o melez yapının izlerini yansıtan evlerin farkındalığına

yönelik yeterli çalışmaların yapılmamış olduğu görülmüştür. Örneğin; Kaleiçi semtinin Cumhuriyet Caddesi'nde yer alan, yan yana sıralanmış, Yahudi evlerine ilişkin herhangi bir bilgilendirici metin yer almamaktadır. Bu evlerin yapısal özellikleri ve kültürel aktarımlarına yönelik yapılacak birtakım düzenlemeler, farkındalık yaratmak adına önemli bir adım olacaktır.

Uzun yıllar Osmanlı'ya başkentlik yapmış olan şehirde, birçok el sanatı türünün örnekleri bulunmaktadır. Bu sanatlardan Edirnekâri ve meyve Sabunculuğu, Edirne'ye özgü olma niteliği ile ayrıca önem taşımaktadır. Ancak günümüzde bu sanat ve zanaatlara ilişkin yeterli çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. Edirnekâri yönünden değerlendirme yapıldığında, ciddi bir atölye sıkıntısının olduğu açıktır. Edirnekâri'nin tanıtımına yönelik yapılan reklam ve tanıtım çalışmaları yetersizdir. Bu hususta şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Türkiye'de reklam pahalı, tanıtım broşürü okuyan kişi sayısı ise oldukça azdır.

Edirne'ye özgü değerlerden biri olan meyve sabunculuğu günümüzde hala tarihi önemini korumaya çalışmaktadır. Meyve Sabunculuğunun, kültürel yönünün yanı sıra ticari yönünü de geliştirmeye yönelik birtakım çalışmalar düşünülmekte, kayda değer bir sonuç elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalarda sabunlara, sunduğu görselliğin yanı sıra işlevsel boyutlar kazandırılması amaçlanmaktadır. İşlevselliği artan meyve sabunlarının geliri ve kültürel kazanımı olumlu yönde etkileyeceğine yönelik görüşler, azımsanamayacak düzeyde artış göstermektedir.

Edirne meyve sabunculuğu açısından diğer önemli bir nokta ise talep edilen alım düzeyini karşılayacak yeterli üretim sahasının bulunmamasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde meyve sabunculuğunun üretiminde, endüstriyelleşmeye yönelik adımların atılması gündeme gelen diğer konular arasındadır. Yeterli düzeyde ve kaliteli üretim yapabilmek, görselliğinin yanı sıra işlevsel yönünü de piyasaya sunabilmek, geleneksel meyve sabunculuğunun gelişimi ve sürekliliği adına önem arz edecektir.

Geleneksel El sanatlarının gelişen dünyada farklılaşması kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sanatlarda, geleneksel öğelere yer verilmesi özü ifade etmek açısından oldukça önemlidir. Günümüzde bu sanatlara yönelik teşvik edici olanakların ortaya konması, eğitimin ve istihdamın arttırılması, yeterli pazarlama ve tanıtım imkânlarının sağlanması, ham madde ve finansman yönündeki eksikliklerin giderilmesi gibi adımlar, el sanatlarının korunması ve gelişimi yönünde önem arz edecektir.

Edirne ili tarihi süreç boyunca farklı kültürden gelen bireylerin birlikte yaşadığı bir konumda yer almıştır. Bu durum şehirde, folklorik giyim ve kuşam çeşitliliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gerek gayrimüslimlere uygulanan sıkı kuralların neticesinde ortaya çıkan giyim-kuşam anlayışı gerek çeşitli göçler neticesinde oluşan kültürel paylaşımın ortaya çıkardığı sonuçlar, Edirne'nin giyim kültürünün zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bugün şehrin farklı coğrafi noktalarında, farklı giyim ve kuşam anlayışlarının olduğu görülmektedir. Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde, Edirne folklorik giyimine ilişkin örnekler sunulmaktadır. Ancak Edirne'nin farklı coğrafi noktalarında görülen, Balkan etkileri ile harmanlanmış, giyim ve kuşam örneklerinin sunulduğu herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Bu hususta bu zenginliği ortaya koyacak müzelere ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca Edirne'ye özgü değerlerden biri olan Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde giyilen giysilerin sergilenmesine yönelik bir yapıya da ihtiyaç bulunmaktadır.

Teknolojinin hızla gelişmesi giyim ve moda anlayışına da hız kazandırmış, gelişen dünyada meydana gelen değişim ve farklılıklar her kesimden insana kolayca ulaşmıştır. Şehrin kırsal alanlarında yaşayan insanlar, yavaş yavaş kent yaşam tarzına doğru bir yönelim göstermişlerdir. "El emeği göz nuru" diye tabir edilen eşyaların modasının geçtiği, devrini tamamladıklarına dair bir takım algılar çoğalmıştır. Bu noktada günümüz koşulları ile değerlendirme yapıldığında; hızlı üret, hızlı tüket kavramları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Seri bir biçimde üretilen ürünlere kolayca ulaşan toplum, aynı hızla tüketme aşamasına dâhil olmaktadır.

Gelişen dünya ile birlikte yeniliklere ayak uydurmak ve onları takip etmek önemli bir husustur. Ancak şehrin kültürel değerlerini, kimliğini yansıtan el sanatlarının, giyim kültürünün tanıtılması ve korunması adına farkındalıklar yaratmak, çağdaşlaşma ve geleneksellik arasındaki dengeyi yeterli ölçüde kurabilmek, atılacak önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

Adıgüzel, Niyazi-Gündoğdu, Raşit, *Ahmet Bâdi Efendi Riyaz-ı Belde-i Edirne (20.Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si)*, Trakya Üniversitesi Yayını, No: 148, Mayıs 2014.

Akbaş, Beyaz Arif, *Hayalet Evler: Türk-Yahudi Mimarisinden Örnekler*, Yalnızgöz Yayınları, Edirne 2012.

Akcan, Ahmet, *Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması-Katalog*, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul 2014.

Akın, Veysi, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, No: 96/76, Ankara 1996.

Alaylıoğlu, Ruşen-Alaylıoğlu, Hamdi, *Temel Bilgiler Ansiklopedisi,*İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1986.

Altınöz, İsmail, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012.

Arakelian, Roy, *Edirne (Adrianupolis) ve Ermeni Toplumu*, Paros Yayıncılık.

Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004.

Bilar, Ender, *Tarihi Başkent Edirne'de Kültür,* Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne 2008.

Bilar, Ender-Onur, Oral, *Edirne Çarşıları ve Yitirilen Tarihi Eserler*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, No: 3, İstanbul 1989.

Canım, Rıdvan, *Edirne Kitabı,* 1.baskı, İstanbul 2014.

Cansever, Turgut, *Mimar Sinan*, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul 2005.

Christoff, R.P, *Edirne Kuşatması Günlüğü,* (çev.Yunus Emre Kaleli), DBY Yayınları, 2017.

Çam Aksu, Çiğdem, *Yerelleşme ve Yerel İktidar (Edirne Alan Araştırması),* İstanbul 2013.

Davis, Fred, *Moda, Kültür ve Kimlik*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul 1997.

Dervişoğlu, Mehmet, *Halk Bilimi Açısından Kırkpınar Güreşleri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Erkan, Rüstem, *Kentleşme ve Sosyal Değişme,* Bilimadamı Yayınları, Ankara 2010.

Ertürk, Nilay, *Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Türklerde Giyim Kuşam*, Hayalperest Yayınevi.

Esiner Özen, Mine, *Türk Cilt Sanatı*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Fogg, Marnie, *Modanın Tüm Öyküsü*, Hayalperest Yayınevi, Çin 2014.

Günay, Umay, *Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri*, Ortadoğu Video İşletmeleri AŞ., İstanbul 1986.

Harris, Chauncy D.- Ullman, Edward L., *Kentin Doğası,* Ankara 2002.

İnalcık, Halil, *Edirne'nin Fethi*, Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağanı.

İnancık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

İnancık, Halil, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karademir, Murat, *Edirne Çeşmeleri,* Konya 2008.

Kayıcı, Halûk, *Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Kazancıgil, Ratip, *Edirne Helva Sohbetleri ve Kış Gecesi Eğlenceleri*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne 1993.

Kazancıgil, Ratip, *Edirne İmaretleri*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, No: 6, İstanbul 1991.

Kazancıgil, Ratip, *Edirne Rehnüması,* Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

Kazancıgil, Ratip, *Edirne Selimiye Kitaplığındaki Hekimliğe Ait El Yazması Eserler*, İstanbul 1987.

Kocaman, Sinan, *Edirne İlinin Turizm Coğrafyası*, İstanbul 2012.

Kubaş, Ahmet-Hurma, Harun-Hatipler, Mustafa, *Sosyo Ekonomik Yapısıyla Edirne 2002,* Edirne 2002.

Lynch, Kevin, *Kent İmgesi,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

Okay, Yeliz, *Edirne İçin*, Doğu Kitapevi, İstanbul 2013.

Onur, Oral, *1492'ten Günümüze Edirne Yahudi Cemaati*, İstanbul 2005.

Osman, Rıfat, *Edirne Evleri*, Akt. Süheyl Ünver, 1983.

Osman, Rıfat, *Edirne Rehnüması (Edirne Şehir Kılavuzu)*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Öney, Gönül, *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Özalp, İlhan, *Edirne Tarihi*, Edirne Ticaret Borsası Kültür Yayını, Edirne 1999.

Özel, Mehmet, *Folklorik Türk Kıyafetleri*, Ankara 1992.

Özgüç, Nazmiye, *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2007.

Özkan, Ali Rafet, *Türkiye Çingeneleri*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 2000.

Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul 1939.

Sevindi, Nevval, *Kent ve Kültür,* 1.basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2003.

Şengül, Enver, *Edirne'nin Simgesi Selimiye*, Edirne Valiliği, Edirne 2010.

Taş, Şakir, Nazmi, Aziz, *Adrianopol'den Edirne'ye Edirne ve civarında Osmanlı Kültür ve Bilim Muhitinin Oluşumu (XIV.-XVI.)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2009.

Tunca, Ayhan, *Edirne Sultan II. Bayezit Külliyesi ve Trakya Üniversitesi Sağlık Müzesi*, Yöre Dergisi Yöresel Kitaplar Dizini, No: 5, İstanbul.

Tunca, Ayhan, *Edirne'de Tarih, Kültür, İnanç Turu*, İnkılâp Kitabevi, 2006.

Tunca, Ayhan, *Nahid Sırrı Örik ve Bir Edirne Seyahatnamesi'ne Güncelleme,* İstanbul 2014.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, 7.Baskı, İstanbul 2008.

Uğurluel, Talha, *Balkanların Başkenti Edirne ve Gezi Rehberi,* Kaynak Yayınları, İzmir 2005.

Yalçın, Osman, *Edirne,* Özyürek Yayınevi, İstanbul 1959.

Yazoğlu, Alper, *Balkanlarda Türk Yağlı Güreşleri Kırkpınar 1*, Özofset.

Yıldırım, Neşide, *Edirne Ailesinin Sosyal Yapı Özellikleri*, Edirne 1995.

Yıldırım, Şahin- Karakaş, Günay, *Edirne Müzeleri ve Ören Yerleri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Kitap İçinde Yayın (Bölüm ya da Makale)

Ağaç, Saliha,Varol, Esra "16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Giysi ve Kumaşlarının Tasarım Öge ve İlkeleri Açısından İncelenmesi", *Osmanlı Sanatı, Mimarisi ve Edebiyatına Bakış*, Edirne 2011.

Akar, Azade, "16. Yüzyıl İznik Çinilerine Dair Araştırma", Azade Akar, Gülbün Mesara ve H. Necdet İşli (ed.), *Edirne'de Osmanlı Kültüründen Dekoratif Örnekler ve Edirne Sarayı İznik Çinileri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Alamut, Bülent, "Tarihi Kırkpınar Güreşlerinin Turizm Boyutu", *V. Uluslararası Tarihi Kırkpınar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Edirne 2010.

Bali, Rıfat N., "Edirne Yahudileri", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht*, İstanbul 1998.

Demiriz, Yıldız, " Edirne Camileri'de Kalem İşleri", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht,* İstanbul 1998.

Demirsar Arlı, Belgin, "Edirne Yapılarında Çini Bezeme", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht,* İstanbul 1998.

İşli, H. Necdet, "16.Yüzyıl Edirne Mezar Taşları", Azade Akar, Gülbün Mesara ve H. Necdet İşli (ed.), *Edirne'de Osmanlı Kültüründen Dekoratif Örnekler ve Edirne Sarayı İznik Çinileri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

İşli, H. Necdet, "Edirne Mezarları ve Taşları", Emin Nedred İşli ve M.Sabri Koz (ed.), *Edirne: Serhattaki Payitaht,* İstanbul 1998.

Kılıçarslan, Emine-Duranlar, Selçuk, "Kalkınma, Eğitim ve Üniversite Üçgeninde Edirne", *I. Trakya Bölgesi Kalkınma ve Girişimcilik Stratejileri Sempozyumu Kitabı*, Trakya Üniversitesi Yayınları, No: 103, Edirne 2009.

Onuk, Taciser-Akpınarlı, H. Feriha, "Türk ve Balkan Ülkeleri Ortak Kültür Değerleri", *Osmanlı Sanatı, Mimarisi ve Edebiyatına Genel Bakış*, Edirne 2011.

Sazak, Şaduman, Eyüpoğlu Erşen, Aysun, "Bir Kültür Endüstrisi olarak Kırkpınar Güreş Festivali", *V.Uluslararası Tarihi Kırkpınar Sempozyumu Bidirileri Kitabı,* Edirne 2010.

Ünal, Şahin, "Halk Oyunlarının Giyim ve Aksesuarlarında Zaman İçinde Değişim ve El Sanatlarına Yansıması", *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Makaleler

Aksu, Hatice, "Osmanlı Çini Sanatı Şaheseri Edirne Muradiye Camii", *İsmek El Sanatları Dergisi*, Sayı 4, 2007.

Altıntaş, Kadir Murat, "Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi". *Bilig*, Sayı 77.

Aslanapa, Oktay, "Erken Osmanlı Dönemi Edirne Eserleri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 39, 1998.

Baykal, Bekir Sıtkı , "Edirne'nin Uğraşmış Olduğu İstilalar", *Edirne,* Ankara 1993.

Bilar, Ender, "Edirne'de Kaybolan El Sanatları", *Trakya Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6, Edirne 1999.

Bilar, Ender, "Edirne'de Bir Kitap Hazinesi:Selimiye Yazmalar Kütüphanesi", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 39, Ankara 1998.

Burmov, Aleksandır, "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar" (çev. Hasan Eren), *Belleten,* Ankara 1949.

Cömert Ülkücü, Mehtap, "Selimiye Camii Süslemeleri", *Kültür ve Sanat Dergisi,* Sayı 39, Ankara 1998.

Çelik, Semra "Saray Kenti Edirne'den Doğu'ya Uzanan Motifler", *İsmek El Sanatları Dergisi*, Sayı 1, 2005.

Engin, İsmail, "Edirne'de Süpürge Yapım Teknikleri", *Türk Folkloru Araştırmaları,* Ankara 1988/2.

Enver, Şengül, "Geçmişten Günümüze Süpürge", *ETSO: Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi*, Cilt 7, Sayı 27, Edirne 2005.

Gökçe, Nilüfer, Karaduman, Ayfer, "Edirne'de Giyim-Kuşam, *Kültür ve Sanat*, Sayı 39, 1998.

Gülaçtı, Nurettin, "Selçuklu Dönemi Figüratif Dekorlu Seramik ve Çini Örneklerinin Cumhuriyet Dönemi Kütahya Figüratif Çinileriyle Karşılaştırılması", *Dergipark*, Cilt 1, Sayı 1, 2012.

Kılıçarslan, Hande, Etikan, Sema, Evecen-Arzu, "El Sanatlarında Ekonomik Kaygılarla Ortaya Çıkan Yeni Tasarımlar", *Kalemişi*, Cilt 5, Sayı 9, 2017.

Kökrek, Mehmet, "Adını Doğduğu Şehirden Alan Sanat: Edirnekari", *İsmek El Sanatları Dergisi*, Sayı 15.

Köylüoğlu, Neriman, "Edirne Kıyafetleri", *Yöre Kültür Dergisi*, Cilt 15, Sayı 164, Edirne 2015.

Onur, Oral, "Edirne'de Kaşi Sanatı", *Trakya Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6, Edirne 1999.

Özek, Veyis, "Edirne'nin Tarihi ve Coğrafi Konumu", *Trakya Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6, Edirne 1999.

Özey, Ramazan, "19.Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 2002.

Polat, Cavit, "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşundan Günümüze Yöresel El Sanatlarının Sorunları Üzerine bir değerlendirme: Maraş Örneği", *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12.

Reyhanlı, Tülay, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*, Kültür ve Türizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

Saf, H.Oya-Ergül, M.Emre, "Kentsel Dokusu Bağlamında Osmanlı Dönemi Edirne Evleri", *Şehir&Toplum*, Sayı 3, 2015.

Sol, Selma, "Edirne Kakava Şenlikleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Edirne 2010.

Talas, Mustafa-Durak Aksoy, Numan, "Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi", *Kanat Dergisi*, 1991.

Türkoğlu, Sabahattin, "Edirne Müzesindeki Edirnekâri Ağaç İşlemeleri", *Türk Etnografya Dergisi*, 1968.

Ünver, Süheyl, "Edirnede Üç Şerefeli Camiin Avlusu Kubbeleri İçindeki Devrinin Süslemeleri Hakkında", *Arkitekt*, No: 7-10, İstanbul 1949.

Kurum Yayınları

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Edirne*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Edirne Valiliği, *Edirne Suların Buluştuğu Yer*, Edirne 2002.

Edirne Valiliği, *81 İlde Kültür ve Şehir Edirne*, İstanbul 2003.

Edirne Valiliği, *2005 İl Yıllığı*, İstanbul 2005.

Edirne Valiliği, *Er Meydanı Kırkpınar Geleneksel Yağlı Güreşleri*.

Fatih Belediye Başkanlığı, *Bir Çingene Yolculuğu*.

Trakya Üniversitesi, *Lozan Anıtı ve Karaağaç*.

Tezler

Bayatlı, Altay, *Edirne Taş Köprüleri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2015.

Bayın, Bilgen, *Milli Mücadele Döneminde Edirne (1918-1922)*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2005.

Baysal, Ali Fuat, *Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İşi Örnekleri ve Analizi*, (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2013.

Diktaş, Arzu, *XVI. Yüzyılın Son Çeğreğinde Edirne'de Sosyal Hayat* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2008.

Ekmekçi, Ayşe İlay, *Edirnede Zanaatlar*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2010.

Eyüpoğlu, Aysun, *Edirne'de 15. Ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Camilerindeki Kalemişinin Restorasyon Sorunları*, (Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Saçkesen, Tuğba, *Edirne'de Osmanlı Dönemi Cami Mimarisi ve Mimari Öğelerin Seramik Eserlerde Yorumlanması*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2013.

Ayşın Sal, *Türkiye'de Yaşayan Çingenelerin Sanatsal Olarak Ele Alınışı*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anabilim Dalı, Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009.

Değerbilir, Nurşin, *Erken Osmanlı Dönemi Çini ve Taş Malzeme Üzerinde Hatayi Motifi*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.

Sert, Serap, *Temettuat Defterleri'ne Göre Edirne Şehri*, (Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2011.

Tağ, Muhammed, *Temettuât Defterlerine Göre Edirne'de Romanlar*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2015.

Elektronik Kaynaklar

"Edirne İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu", http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Edirne_icdr2013.pdf, (02.03.2018)

Benian, Esin, "Tarih ve Kültür Kenti Edirne", http://www.arkitera.com/gorus/760/tarih-ve-kultur-kenti-edirne, (06.07.2018)

Erman, Artun, "Türk Halk Kültüründe Hıdrellez", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_turk_halk_kulturunde_hidrellez.pdf, (25.04.2018)

Klasik Türk Sanatları Vakfı, "Edirnekâri", http://www.ktsv.com.tr/sanat/9-edirnekri, (30.04.2018)

Koca, Emine-Koç, Fatma-Vural, Tuba,"Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam",http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KOCA-

Emine%20KO%C3%87-Fatma-VURAL-Tuba K%C3%9CLT%C3%9CRLERARASI-ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0MDE-G%C4%B0Y%C4%B0M-KU%C5%9EAM.pdf , (18.06.2018)

Öztürk, İsmail, "Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu", http://dergipark.gov.tr/download/article-file/28856 , (19.03.2018)

Satır, Seçil, "Türk Kültüründe İznik Çinilerinin Önemi ve Güncel Değerlendirilmesi", http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SATIR-Seçil-TÜRK-KÜLTÜRÜNDE-İZNİK-ÇİNİLERİNİN-ÖNEMİ-VE-GÜNCEL-DEĞERLENDİRİLMESİ.pdf , (28.03.2018)

Trakya Üniversitesi, https://saglikmuzesi.trakya.edu.tr/news/trakya-universitesinin%20gozbebegi-sultan-ii--bayezid-kulliyesi-saglik-muzesine-2017-de-ziyaretci-akini#.Wqj_m2rFLIU , (14.03.2018)

Turan, Namık Sinan, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler", https://www.academia.edu/6116033/Osmanl%C4%B1_Devletinde_Gayr%C4%B1m%C3%BCslimlerin_K%C4%B1l%C4%B1k_K%C4%B1yafetlerine_Dair_D%C3%BCzenlemeler , (01.10.2018)

Yaşar, Okan, "Edirne İli'nin Nüfus Hareketleri Bakımından İncelenmesi ve Son Dönemde Göçlere Katılanların Sosyo-Ekonomik Nitelikleri", http://dergipark.gov.tr/download/article-file/26907, (02.03.2018)

Yetkin, Şerare, "Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1745/Yetkin.pdf?sequence=1 , (26.03.2018)

İnternet adresleri

http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari2.html, (26.10.2018)
https://www.nufusu.com/il/edirne-nufusu, (02.03.2018)
http://www.trakyagezi.com/edirne-turizmde-zirveye-oynuyor/, (05.11.2018)

İstatistikler

Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2010 verileri

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü İstatistik Verileri

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistik Verileri (2017)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistik Verileri (2018)